ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ

(ಎಂ ಫಿಲ್ ಪದವಿಗಾಗಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಾದರಪಡಿಸಿದ ನಿಬಂಧ)

ಸಂಶೋಧಕರು

ಮಲ್ಲೇಶಪ್ಪ ಪಿ

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು

ರಮೇಶ ನಾಯಕ

ಸಹ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು

ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ

ಸಮಾಜವಿಜ್ಞಾನಗಳ ನಿಕಾಯ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬

೨೦೧೩

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ

(ಎಂ ಫಿಲ್ ಪದವಿಗಾಗಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಾದರಪಡಿಸಿದ ನಿಬಂಧ)

ಸಂಶೋಧಕರು

ಮಲ್ಲೇಶಪ್ಪ ಪಿ

ನೋಂದಣಿ ಸಂಖ್ಯೆ KUAH/00517

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು

ರಮೇಶ ನಾಯಕ

ಸಹ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು

ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ

ಸಮಾಜವಿಜ್ಞಾನಗಳ ನಿಕಾಯ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬

೨೦೧೩

ಘೋಷಣಾ ಪತ್ರ

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಎಂಬ ನಿಬಂಧವನ್ನು **ರಮೇಶ ನಾಯಕ** ಅವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ **ಎಂ ಫಿಲ್ ಪದವಿಗಾಗಿ** ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಾದರಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಈ ನಿಬಂಧವನ್ನು ಈ ಮೊದಲು ಯಾವುದೇ ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರ ಯಾವುದೇ ಭಾಗ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಿಲ್ಲ. ಇದು ನನ್ನ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಸಂಶೋಧನಾ ಅಧ್ಯಯನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಈ ಮೂಲಕ ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

Malleshappa P

ಸ್ಥಳ: ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ

ದಿನಾಂಕ: 29-07-2013

ಮಲ್ಲೇಶಪ್ಪ ಪಿ

ಸಂಶೋಧಕರು

ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರ ಪ್ರಮಾಣ ಪತ್ರ

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಎಂಬ ನಿಬಂಧವನ್ನು ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಎಂ ಫಿಲ್ ಪದವಿಗಾಗಿ **ಮಲ್ಲೇಶಪ್ಪ ಪಿ** ಅವರು ನನ್ನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ನಿಬಂಧವು ಮೂಲವಾಗಿದ್ದು ಈ ಮೊದಲು ಯಾವುದೇ ಪದವಿಗಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆ ಪ್ರಕಟಣೆಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸ್ಥಳ: ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ
ದಿನಾಂಕ: 27/07/2013

R Nayik

ರಮೇಶ ನಾಯಕ
ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು
ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬

ಪರಿವಿಡಿ

ಅಧ್ಯಾಯ ಒಂದು

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ

ಅಧ್ಯಾಯ ಒಂದು

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಇತಿಹಾಸದ ಅಧ್ಯಯನವು ಯಾವಾಗಲೂ ವಾಸ್ತವದಿಂದ ಗತಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಗತಕಾಲದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಲಿಖಿತ, ಅಲಿಖಿತ ಆಕರಗಳು, ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳು, ಸ್ಮಾರಕಗಳು, ಮೌಖಿಕ ಆಕರಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಗತಕಾಲದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಪುನಾರಚಿಸಿ ಮತ್ತೆ ವಾಸ್ತವಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು ಇತಿಹಾಸದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆಯೆಂದರೆ ಕೇವಲ ರಾಜ-ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತಗೊಂಡಿತ್ತು. ರಾಜಕೀಯ ಅಂಶಗಳೇ ಇತಿಹಾಸದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ರಾಜ-ಮಹಾರಾಜರು ಮಾತ್ರ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಮಂತ್ರಿವರ್ಗ, ಆಡಳಿತವರ್ಗ, ಸೈನ್ಯ ಹಾಗೂ ಜನ ಸಮುದಾಯವು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು, ನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆಯ ಅಧ್ಯಯನವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ರಾಜಕೀಯದ ಜೊತೆಗೆ ಆರ್ಥಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸೈನಿಕ, ನ್ಯಾಯಿಕ, ಬೌದ್ಧಿಕ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಳೀಯ ಜನರನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿವೆ. ಚರಿತ್ರೆಯು ಕಾಲದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಸಮಗ್ರವಾದ ಅಧ್ಯಯನದ ಜೊತೆಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಧ್ಯಯನಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದೆ.

ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರದೇಶದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನವು ಅಲ್ಲಿನ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ ಆಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಅವಶೇಷಗಳು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ನೆಲಿಸಿರುವ ಜನರ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಕೊಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಹತ್ವ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಅಲ್ಲಿ

ದೊರೆಯುವ ಪುರಾತತ್ವ ಅವಶೇಷಗಳು ಹಾಗೂ ಆ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು-ಮೌಖಿಕ ಕಥನಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಆಕರಗಳು ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಹೋಬಳಿಯಾದ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶವು ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸದಿಂದ-ಇತಿಹಾಸದ ಕಾಲದವರೆಗೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ.

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಮೌರ್ಯರು, ಶಾತವಾಹನರು, ಕದಂಬರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ನೊಳಂಬರು, ಸೇವುಣರು, ಹೊಯ್ಸಳರು, ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿ ಅಳಿದುಳಿದ ಅವಶೇಷಗಳಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು, ಶಾಸನಗಳು, ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಕೆರೆಕಟ್ಟೆಗಳು ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳು ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿವೆ. ೧೦-೧೧ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಸ್ಥಳವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಸರಿಯಾದ ರಕ್ಷಣೆ ಇಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಅವಸಾನದತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಿರುವ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಚರಿತ್ರೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿವೆ.

ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ಈ ಪರಿಸರದ ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಹಾಗೂ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಆಧಾರಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಪುರಾತತ್ವ ಆಕರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯ ಮೂಲಕ ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈವರೆಗೆ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳ ಅಧ್ಯಯನದ ಜೊತೆಗೆ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡು ಸಂದರ್ಶನಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವ ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಮೌಖಿಕ ಕಥನಗಳನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಸಂಗ್ರಹಿತ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ವಿವೇಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಮಗ್ರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಯಾವುದೇ ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಉದ್ದೇಶಪೂರಿತ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಇದು ತುಂಬಾ ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ

ಪ್ರಸ್ತುತ "ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ"ದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಕಾಲಾವಧಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಬಿಳಿಚೋಡು ಮತ್ತು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಕಾಲಾವಧಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದಿಂದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಾಲದ ಆಡಳಿತಾವಧಿಯವರೆಗೂ ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕ ಮಾಹಿತಿಗಳು ಅವಶ್ಯಕತೆಯೆಂದು ಕಂಡುಬಂದಲ್ಲಿ ಇನ್ನಿತರ ಪ್ರದೇಶದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸಹ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಯನದ ಸ್ವರೂಪ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ, ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅಂಶಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ, ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ, ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಸ್ವರೂಪ, ಇದುವರೆಗೆ ನಡೆದಿರುವ ಅಧ್ಯಯನಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಧಾನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಅಂಶಗಳಾದ ಭೂವಿಸ್ತೀರ್ಣ, ಹವಾಗುಣ, ಜನಸಂಖ್ಯೆ, ಮಣ್ಣು, ಜಲಸಂಪತ್ತು ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಾಯನದಲ್ಲಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿನ ರಾಜಕೀಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗುವುದು.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಂತೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಶಾಸನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅಧ್ಯಯನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಮುಖ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಮುಂತಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸಮಾರೋಪವಾಗಿದ್ದು, ಇದು ಇಡೀ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಇಡೀ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪವನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಇದುವರೆಗೆ ನಡೆದ ಅಧ್ಯಯನಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅಲ್ಲಿನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ದೇವಾಲಯ, ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ವೀರಗಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಕಿರುಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಬಿಡಿ ಲೇಖನಗಳು ಪ್ರಕಟಣೆಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಬಿ.ಎಲ್.ರೈಸ್ ಅವರು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಎಪಿಗ್ರಾಪಿಯಾ ಕರ್ನಾಟಿಕ ಸಂಪುಟ-೧೧ರಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳು ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಟಿ. ಗಿರಿಜಾ ಅವರ ದಾವಣಗೆರೆ - ಇದು ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆ, ನಿಹಾರಿಕ ಪ್ರಕಾಶನ, ದ್ವಿತೀಯ ಮುದ್ರಣ ೨೦೦೧ರಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಡಾ. ಎಸ್.ವೈ. ಸೋಮಶೇಖರ್ (ಸಂ), ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಮಾಲೆ–೪, ಜಗಲೂರು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೧೦ರಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ, ಆಡಳಿತ, ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ ಹಾಗೂ ಡಾ. ಹೆಚ್. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು(ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಯುಗ) ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪ್ರಬಂಧ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦ದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಡಾ. ಜೆ. ಸಿದ್ದಪ್ಪ ಜಗಲೂರು ಪರಿಸರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪ್ರಬಂಧ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೨೦೧೧ರಲ್ಲಿ. ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ಆಚರಣೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರವನ್ನೇ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಯಾವುದೇ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ಬಗೆಗಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದು ಈ ಅಧ್ಯಯನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಧಾನ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಬಿಳಿಚೋಡು ಹೋಬಳಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಡುವಂತಹ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಭೇಟಿ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಢೀಕರಿಸಿ ದಾಖಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಮೌಖಿಕ ಕಥನಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಅರಿತಿರುವಂತಹ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮತ್ತು ಅನುಷಂಗಿಕ ಆಕರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಕರಗಳನ್ನು

ವಿಷಯಾನುಸಾರ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಚರ್ಚಿಸಿ ಫಲಿತಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ವಸ್ತುನಿಷ್ಠವಾದ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಈ ಸಂಪ್ರಬಂಧದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ ಹಾಗೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಋಣ, ನಕ್ಷೆಗಳು, ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ ಎರಡು

ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನಲೆ

ಅಧ್ಯಾಯ ಎರಡು

ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನಲೆ

ಇತಿಹಾಸವು ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭೂಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರದೊಂದಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಭೌಗೋಳಿಕ ಅಂಶಗಳು ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಗೆ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಆಕರ ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳಾಗಿವೆ. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರದ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟು ಹಾಗೂ ಅಂತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿನ ಜನ ಜೀವನದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದುಕನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಸಹಾಕಾರಿಯಾಗಿವೆ. ಮಾನವನು ಹಂತ-ಹಂತವಾಗಿ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಭೌಗೋಳಿಕ ಅಂಶಗಳೇ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣಗಳೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನು ನಾಗರಿಕತೆಯಡೆಗೆ ಸಾಗಿ ನದಿ ದಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ರೂಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಭೌಗೋಳಿಕ ಅಂಶಗಳ ಬಗೆಗಿರುವ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಮಾನವನು ತನ್ನ ಪರಿಸರದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪರಿಸರವನ್ನು ವಾತಾವರಣ ಅಥವಾ ಸನ್ನಿವೇಶವೆಂದು ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಅವನ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸೇವಿಸುವ ವಾಯು ಹಾಗೂ ಆಹಾರ ದೊರಕುತ್ತದೆ. ಅವನು ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ, ವಾಸಿಸುವ ಮನೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಮೂಲ ವಸ್ತುಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಅವನು ಅನೇಕರೊಡನೆ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ, ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಮಾರುತ್ತಾನೆ, ಹಣ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಅವನ ಆರ್ಥಿಕ ಪರಿಸರ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಅವನ ಜೀವನಕ್ಕೆ

ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಸೌಕರ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ವಸ್ತುಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆ. ಅವನು ಇತರರೊಡನೆ ಕಲೆತು ಜೀವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಘಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸದಸ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ ಓದಿ ಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ ವಿವಾಹವಾಗುತ್ತಾನೆ ಕುಟುಂಬ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಾನೆ ಇದು ಅವನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸರ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಾಗರಿಕತೆಗಳ ನೀತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನ ಅವನು ಜೀವಸುವ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರದೊಂದಿಗೆ ಸಂಯೋಜನೆ ಹೊಂದಿದೆ.[೧]

ಬಿಳಿಚೋಡು ಹೋಬಳಿಯು ಜಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಿಂದ ೨೧ ಕಿ. ಮೀ. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಹಾಗೂ ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲಾ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೨೭ ಕಿ ಮಿ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಈ ಹಿಂದೆ ೧೯೯೭ಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು.[೨] ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಇದು ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ಮೌರ್ಯರು, ಶಾತವಾಹನರು, ಕದಂಬರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಹೊಯ್ಸಳರು, ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು, ನೊಳಂಬರು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶವು ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ತುಂಬಾ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಜನರ ಜೀವನ ಶೈಲಿ ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಪಥ ಹಾಗೂ ಇತಿಹಾಸ ಅಲ್ಲಿನ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸಂಪತ್ತಿನ ಹಿನ್ನಲೆಯಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿದೆ. ಮಾನವನ ಜೀವನ ರೀತಿ ಉಡುಗೆ-ತೊಡುಗೆ ಆಹಾರ, ವಸತಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಂಬಿಕೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಈ ಪರಿಸರದ ಕೊಡುಗೆಗಳು. ಇದು ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿದೆ.

ಭೌಗೋಳಿಕ ಪ್ರದೇಶ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಬಿಳಿಚೋಡು ಹೋಬಳಿಯು ಭೌಗೋಳಿಕ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೩,೯೧,೬೩೯ ಗಳಷ್ಟಿದೆ. ಇದು ೧೪.೩೧ ರಿಂದ ೪೯.೫ ಉತ್ತರ ಅಕ್ಷಾಂಶ ೨೬.೨೦ ರಿಂದ ೫೮.೨ ಪೂರ್ವ ರೇಖಾಂಶಗಳ ನಡುವೆ ನೆಲೆಸಿದೆ. ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಜಗಳೂರು ತಾಲೂಕು ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯು, ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಹರಪ್ಪನಹಳ್ಳಿ, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಹೊಳಲ್ಕೆರೆಯಿಂದ ಸುತ್ತವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ವಾಯುವ್ಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಸವನಕೋಟೆ, ಆಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ನೈರುತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಸಗೋಡು, ಈಶಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಸಕೆರೆ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಬಿಳಿಚೋಡು ಹೋಬಳಿಯು ಒಟ್ಟು ೬೧ ಹಳ್ಳಿಗಳಿದ್ದು ೧೧ ಬೇಚಾರಕ್ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಮತ್ತು ೭ ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯಿತಿಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಬಿಳಿಚೋಡು, ದೇವಿಕೆರೆ, ದಿದ್ದಿಗೆ, ಗುತ್ತಿದುರ್ಗ, ಹಾಲೆಕಲ್ಲು, ಪಲ್ಲಾಗಟ್ಟೆ, ಅಸಗೋಡುಗಳಾಗಿವೆ. ಹಾಗೂ ೨೦೦೧ ರ ಜನಗಣತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಭಾಗದ ಒಟ್ಟು ಜನಸಂಖ್ಯೆ ೪೯,೪೪೪ ಇದ್ದು ಅದರಲ್ಲೂ ಪುರುಷರ ಸಂಖ್ಯೆ ೨೫.೦೭೫ ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ೨೪,೩೬೯ರಷ್ಟು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

ಭೂ ಸ್ವರೂಪ

ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಧ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶವು ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅತೀ ಎತ್ತರವಾದ ಕೊಡ್ಡದಗುಡ್ಡ ಇದೆ. ಇದು ಸು-೨೦೦೦ ಅಡಿಯಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದು. ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಗುಡ್ಡ-ಬೆಟ್ಟಗಳಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮರಳು ಮಿಶ್ರಿತ ಮಣ್ಣು ಹೊಂದಿದೆ. ಕಪ್ಪು ಮಣ್ಣು ಮಾತ್ರ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ.

ವಾಯುಗುಣ ಮತ್ತು ಮಳೆ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಪರಿಸರದ ವಾಯುಗುಣವು ಉಷ್ಣವಲಯದ ಮಾನ್ಸೂನ್ ಮಾದರಿಯದ್ದು; ಡಿಸೆಂಬರ್‌ನಿಂದ ಫೆಬ್ರವರಿ ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಚಳಿಗಾಲವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಗರಿಷ್ಠ ಉಷ್ಣಾಂಶ ೨೩ ಸೆಂಟಿಗ್ರೇಡಿನಷ್ಟು ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಸರವು ಭಾರತದ ಆಗ್ನೇಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅವರ್ತ ಮಾರುತಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಚದುರಿದ ಮಳೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಡಿಸೆಂಬರ್-ಜನವರಿ ಮತ್ತು ಫೆಬ್ರವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೇವಾಂಶದ ಮಟ್ಟ ಇರುತ್ತದೆ. ಮಾರ್ಚ್‌ನಿಂದ ಮೇ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಬಿಸಿ ಹವಾಗುಣವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಳೆಯು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬೀಳುವುದು. ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಉಷ್ಣಾಂಶವಿದ್ದು ಗರಿಷ್ಠ ೩೫ ಡಿಗ್ರಿಯಿಂದ ೩೭ ಡಿಗ್ರಿಯವರೆಗು ಇರುತ್ತದೆ. ಏಪ್ರಿಲ್ ಮತ್ತು ಮೇ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಗುಡುಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಳೆಯು ಬೀಳುವುದುಂಟು. ಈ ಕಾಲಾವಧಿಯನ್ನು ಬೇಸಿಗೆಕಾಲ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಜೂನ್‌ನಿಂದ ಆಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲವಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಪರಿಸರದ ಸರಾಸರಿ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ೧೭೦ ಮಿಲಿ ಮೀಟರ್. ಈ ಪರಿಸರವು ವರ್ಷದ ಒಟ್ಟಾರೆ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಶೇ ೭.೫% ರಷ್ಟು ಮಳೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಋತುಮಾನಗಳನ್ನು ಮಳೆಗಾಲ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತೆವೆ ಇಲ್ಲಿನ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ಆಹಾರ ಬೆಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳೆಂದರೆ ರಾಗಿ, ಜೋಳ, ಸೇಂಗಾ, ಕಡಲೆಕಾಯಿ, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ, ತೊಗರಿ, ಅವರೆ, ಅಲಸಂದಿ, ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾರೆಟ್, ಮೂಲಂಗಿ, ಆಲೂಗಡ್ಡೆ, ಗೆಡ್ಡೆಕೋಸು ಮುಂತಾದ ತರಕಾರಿ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಸೇವಂತಿಗೆ ಚೆಂಡುಹೂ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಕಾಕಡ, ಕನಕಾಂಬರ, ಮುಂತಾದ ಹೂವುಗಳನ್ನು ತೋಟಗಾರಿಕೆಯ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಜನಸಮೂದಾಯವು ತಮ್ಮನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಸಸ್ಯ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಅರಣ್ಯ

ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಅರಣ್ಯ ಉತ್ಪನ್ನಗಳು ಮತ್ತು ನದಿ ನೀರಿನಂತಹ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಇದೊಂದು ಸಾಧಾರಣಗಾಗಿ ಒಣಭೂಮಿ ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನ ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತ ವಸತಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಸಸ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತ ಸಸ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದು ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲು ತಗ್ಗು ದಿನ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಕೊಡದಗುಡ್ಡ ಅತೀ ಎತ್ತರವಾದ ಗುಡ್ಡವಾಗಿದ್ದು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲು ಕೆಲವೊಂದು ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಗುಡ್ಡ ಗಾಡುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಕರಡಿ, ಮೊಲ, ನರಿ, ಹದ್ದು, ಹಾವೂ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ.

ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ತೀರಾ ಕಡಿಮೆ ಮಳೆ ಬೀಳುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ಮರಗಿಡಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಉರುವಲು ಸೌದೆಗೆ ಬಳಸುವ ಮರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ವನ್ಯ ಜೀವಿಗಳು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ನಾಯಿ, ಮೇಕೆ, ಕುರಿ, ಹಸು, ಎತ್ತು, ಎಮ್ಮೆ ಮುಂತಾದವು ಈ ಭಾಗದ ರೈತಾಪಿ ವರ್ಗದ ಸಾಕು ಪ್ರಾಣಿಗಳಾಗಿವೆ.

ಜಲ ಸಂಪತ್ತು

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ನದಿ ಕಾಲುವೆಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಹಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳ, ಕೆರೆಗಳು, ಕೊಳವೆ ಬಾವಿಗಳು ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ನೀರಿನ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳಾಗಿವೆ.

ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ದೇವಾಲಯಗಳು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ನಾಗಶಿಲ್ಪಗಳು ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಪ್ರಾಚ್ಯವಶೇಷಗಳು ನಮಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ಅವಶೇಷಗಳ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕರಣವು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾದ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದರ ಸೂಚಕವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನಲೆ

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಕಾಲ ಕ್ರಿ ಪೂ ೪ ಮತ್ತು ೩ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಿಳಿಚೋಡು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ವಿವಿಧ ರಾಜ ಮನೆತನಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಸಾಮಂತ ರಾಜಮನೆತನಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಗೂ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಅನೇಕ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಮೌರ್ಯರು

ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಕೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲೆ ಆಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೪ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಖಾರವೇಲನು ಕುಂತಲ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹಾತಿಗುಂಪ(ಒರಿಸ್ಸಾ ರಾಜ್ಯ) ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು. ಮೌರ್ಯರ ಅಶೋಕನ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ದೊರಕಿರುವ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಗಳಿವೆ. ಅಶೋಕನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅಸಗೋಡು(ಅಸಗ ಪಾಳಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಶೋಕ) ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವನ ಕಾಲದ ೩ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ೧೮೯೨ ರಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎಲ್. ರೈಸ್ ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದರು.[೩] ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ೭.೫ ಕಿಮಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಅಸಗೋಡು ಗ್ರಾಮವು ಜಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲೆ ಅತೀ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಗ್ರಾಮವಾಗಿದ್ದು ಈ ಹಿಂದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಶಿವಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಅಶೋಕ ಮೌರ್ಯನಿಗೂ ಅಸಗೋಡಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿತ್ತೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಶೋಕನು ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದನೆಂದು ಪ್ರತೀತವಿದೆ. ಈ ಹಿಂದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಅಶೋಕ ಪಟ್ಟಣವೆಂದು ಸಹ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.[೪] ಈ ಗ್ರಾಮವು ಬಹಳ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನರ್ಜನೆಯ ವಿದ್ಯಾ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಾಚೀನತೆಗೆ ಇದರ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಸಮಾಧಿಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಇದ್ದುದರ ಸೂಚನೆಗಳಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ದಕ್ಷ ಆಡಳಿತ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನ ಹೊಂದಿತ್ತೆನ್ನಬಹುದು. ಜೊತೆಗೆ ಅವರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿರಬಹುದು. ಬಿಳಿಚೋಡು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲು ಮೌರ್ಯರ ಶಾಸನ ಮತ್ತಿತರ ಅವಶೇಷಗಳು ಹೆಚ್ಚು ದೊರೆಯದೆ ಹೋದರು ಸಹ ಆ ಸಾಮ್ರಾಟರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯು ಮುಂದುವರಿಯಿತೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶಗಳಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಇರುವ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾದ ಶಾಸನಗಳು ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಭಾಗವು ಹಲವು ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಶಾತವಾಹನರು

ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪತನವಾದ ನಂತರ ಕ್ರಿ ಪೂ ೨೨೦ ಕ್ರಿ ಶ ಸು ೨೩೦ರ ವರೆಗೂ, ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ೪೫೦ ವರ್ಷಗಳ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಶಾತವಾಹನರು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದರು. ಶಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಕೆ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ದಟ್ಟವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪುರಾತತ್ವಿಯ ಆಧಾರಗಳಾದ ನಾಣ್ಯಗಳು, ಕಟ್ಟಡಗಳು, ಮಡಿಕೆಚೂರುಗಳು, ದೇವಾಲಯಗಳು, ಅಲಂಕಾರಿಕ ವಸ್ತುಗಳು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ನಮಗೆ ದೊರೆತಿದ್ದರಿಂದ ಹಾಗು ಈಗಿನ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಡೆ ನಡೆದ ಭೂ ಶೋಧನೆಯಿಂದ

ಶಾತವಾಹನರ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಮಹತ್ವದ ಅಂಶಗಳು ಹೊರಬಿದ್ದಿವೆ. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಿಂದ ತುಲನಾತ್ಮಕ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ ಶಾತವಾಹನರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಬಹುದು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚಿಪ್ಪನ ಕೆರೆಯ ಅನ್ವೇಷಣೆ ನಡೆಸಿದ ಫಲವಾಗಿ ಚಿಪ್ಪನಕೆರೆ ಒಂದು ಆದಿ ಇತಿಹಾಸದ ನೆಲೆಯಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಚಿಪ್ಪನಕೆರೆ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸೀಸದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಕಾರ್ಲೆನಿಯ ಆಗೇಟ್‌ನಿಂದ ತಯಾಸಲಾದ ಮಣಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೆಲ ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಚಿಪ್ಪನಕೆರೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೇ ಜಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಕನೂರು ಗ್ರಾಮದ ಬಳಿ ಇದೇ ಕಾಲದ ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದ ರೇಖಾ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ., ಈಗಿನ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ನಗರದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಲ್ಲು ಗುಡ್ಡಗಳ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದಾಗಿ ಶಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಳಕು ಬೀರಿದಂತಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ಶಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೊಳಪಟಿದ್ದು ಶಾತವಾಹನರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಬನವಾಸಿಯಂತೆ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯೂ ಸಹ ಆ ಕಾಲದ ವಾಣಿಜ್ಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಈ ವಾಣಿಜ್ಯ ಕೇಂದ್ರವು ರೋಮ್ ಮುಂತಾದ ಹೊರ ದೇಶಗಳೊಡನೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಿತ್ತೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಕೆಲ ನಾಣ್ಯಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಹೇಳಬಹುದು. ಅಂತೆಯೇ ಜಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಕನೂರು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮಡಿಕೆ ಚೂರುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು ಬಿಳಿ ವರ್ಣದ ರೇಖಾ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆ.

ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟ ಆಧಾರಗಳು ದೊರೆಯದೇ ಇದ್ದರೂ ಸಹ ಸಮೀಪದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೆಚ್ಚುಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಆಧಾರಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಹಿಂದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಕದಂಬರು

ಕರ್ನಾಟಕದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕದಂಬರು ಕ್ರಿ ಶ ೪ ರಿಂದ ೬ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗಿಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಶಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಿಕೆ ೩ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಂಡು ಅವರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಹರಿದು ಹಂಚಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದು ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗಗಳು ಒಡೆತನವು ಆಗತಾನೆ ತಲೆ ಎತ್ತಿದ ಕದಂಬರ ವಶವಾಯಿತು. ಬಿಳಿಚೋಡು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶವಾದ ಅಣಜಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಶಿವಸ್ಕಂದ ವರ್ಮನ ಶಾಸನವು ಕದಂಬರ ಇತರೆ ಶಾಸನಗಳ

ರಚನಾ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಶಾಸನವು ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ವಸ್ತು ವಿಶೇಷತೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದಾಗಿದೆ. ನೋಣಕ್ಕಾಸ ಪಲ್ಲವನಿಗೂ ಕದಂಬ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನಿಗೂ ತುಮುಲ ಯುದ್ಧ ನಡೆದು ಆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನ ಸೈನ್ಯವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋತುಹೊದುದನ್ನು ಈ ಶಾಸನವು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ.[೫] ಈ ಶಾಸನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮನುಷ್ಯನ ಯಶಸ್ಸು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅವನು ಸ್ವರ್ಗಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಸರ್ವಕಾಲಿಕ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ರಾಜಕೀಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಡವಳಿಕೆಗಳು ಹೇಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಶಾಸನವು ಕೈಗನ್ನಡಿ ಹಿಡಿದಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಈ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಬಿಳಿಚೋಡು ಮತ್ತು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಕದಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರು

ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಘನತೆವೆತ್ತ ಅರಸುಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯ ಮನೆತನವು ಒಂದು. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯ ಮನೆತನದ ಪ್ರಭಾವವು ಗಣನೀಯವಾದುದಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ ೬ ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ ೮ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೂ ಪುನಃ ಕ್ರಿ.ಶ ೧೦ ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ ೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೂ ಇವರು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರು. ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಮತ್ತು ವೆಂಗಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಎಂಬ ಮೂರು ಶಾಖಾ ಮನೆತನಗಳು ಚಾಲುಕ್ಯರಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಅಖಂಡ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಾಗಿ ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರು ೨೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಶ. ೫೪೩ ರಿಂದ ೭೫೩ ರ ವರೆಗೂ ವೈಭವದಿಂದ ಆಳಿದರು. ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶವು ಅವರ ಆಳ್ವಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತೆಂಬುದನ್ನು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿನ ರಚನೆಯಾದ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವುದರೊಂದಿಗೆ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತವೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು

೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ವೇಳೆಗೆ ದಖ್ಖನ್ನಿನ ಅಧಿಪತ್ಯವು ಚಾಲುಕ್ಯರ ತತ್ತರಿಸುವ ಕೈಗಳಿಂದ ಜಾರಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕೈಸೇರಿತು.[೬] ಅವರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಸು-೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ –ಮುಂದುವರಿದಿತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೬೪ರ ಕದಂಬಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಯ್ಯ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು ಆಗ ಲೋಕಯ್ಯ ಎಂಬುವವನು ಕದಂಬಳಿಗೆ ನಾಡು ೧೦೦೦ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು(ಚೋಳರ ನಿಡಗಲ್ಲು ರಾಯದುರ್ಗ ಪಾಪದೇವ). ನೋಳಂಬವಾಡಿ ೩೨೦೦೦ ರಲ್ಲಿ ಜಗಲೂರು ಪ್ರದೇಶ ಸೇರಿತ್ತು[೭] ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳ ವರೆಗೂ ವಿಸ್ತರಿಸಿತ್ತೆಂದು ಈ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು

ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕ್ರಿ ಶ ೯೯೭–೧೧೯೮ರ ವರೆಗೂ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಇವರನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಆಳ್ವಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ದೇವಾಲಯಗಳು ಪ್ರಮುಖ ಆಧಾರಗಳಾಗಿವೆ. ಅಸಗೋಡು ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆತೋಬಿನ ಬಳಿ ದೊರೆತಿರುವ ಶಾಸನವು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಅವರ ಅರಸನಾದ ದಶವರ್ಮನ ದೊರೆ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು. ಕ್ರಿ ಶ ೧೦೧೦ ಗ್ರಾಮದ ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ದಕ್ಷಿಣದ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನವು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ಇವರ ಕಾಲ ಕ್ರಿ ಶ ೧೦೫೪.[೮] ಮತ್ತು ಅದೇ ದೇವಾಲಯದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನವು ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು. ಅಸಗೋಡಿನ ಶ್ರೀ ಸ್ವಯಂಭು ದೇವರಿಗೆ ಭೂ ದತ್ತಿ ನೀಡಿದ ವಿವರ ಇದೆ ಇವರ ಕಾಲ ಕ್ರಿ ಶ ೧೧೦೬.[೯] ಹೀಗೆ ಕೆಲವು ಆಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ನೊಳಂಬರು

ಗಂಗ, ಚಾಲುಕ್ಯ, ಚೋಳ ಮತ್ತು ಹೊಯ್ಸಳರ ಮಹಾ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ಆಳಿದ ನೊಳಂಬರು ಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತ ಸಾಮಂತ ಕುಲದವರಾಗಿದ್ದು ಇವರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಒಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಅಥವಾ ನೊಳಂಬವಾಡಿ ೩೨೦೦೦. ನಾಡು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಬಿಳಿಚೋಡು ಮತ್ತು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳೆಲ್ಲವು ನೊಳಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ನೊಳಂಬರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಿಲಾ ಶಾಸನವು ಅಣಜಿಯ ಗುಡ್ಡಪ್ಪನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವ ನನಕ್ಕಸರಾಜನು ಕೃಷ್ಣ ವರ್ಮ ರಾಜನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ ಶ ೧೦೫೪ರ ಅಸಗೋಡು ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವಕುಲ ವೈಭವ ನರಸಿಂಗದೇವನು ಚಾಲುಕ್ಯ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯದೇವನ ಪಾದ ಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದು ಅನೇಕ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳನ್ನು ವೈಭವದಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದದ್ದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಇದೇ ಶಾಸನದಿಂದ ನೊಳಂಬ ನರಸಿಂಗದೇವನ ಮಗ ಕುಮಾರ ಬೋರಯ್ಯನು ಉಚ್ಚಂಗಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಸಾಮಂತನಾಗಿ ಕದಂಬಳಿಗೆ ನಾಡನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಮಣ್ಣಿಯ ನಾಗತಿಯರಸ ಅಸಗೋಡಿನ ಸ್ವಯಂಭು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಕಾಳಮುಖಸ್ಥಾನ ಕರ್ತಾರ ಮಠಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ದತ್ತಿ ಈ ದೇವಾಲಯದ ನಿರ್ಮಾಣದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸಿದ ಅಬ್ಬೋಜನಿಗೆ ನೀಡಿದ ಸಂಭಾವನೆಯ ವಿಷಯಗಳು ಇದೇ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.[೧೦] ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೊಳಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದನ್ನು ಈ ಶಾಸನಗಳು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಸೇವುಣರು

ಕ್ರಿ ಶ ಸು ೮೩೫–೧೩೧೩ರ ವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ಸೇವುಣರು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದೇವಗಿರಿಯ ಯಾದವರೆಂದೇ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸೇವುಣರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಅಧಾರಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಜಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕಲ್ಲೇದೇವಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಶಾಸನವು ಕ್ರಿ ಶ ೧೨೭೯ರ ದಾಗಿದ್ದು ಅರಸನನ್ನು ಸೈನ್ಯ ಸಮಯ ಸಂವರ್ಧನ ಸಕಳ ಸಮಯ ಸಮುದ್ಧರಣ, ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಮತ್ತು ಮಾತಂಗ ಪೆಂಡಾರ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವ ತ್ರಿಕುಳ ಕುಳಕಾಂತರ ಮಾಳನವುಣಾರ್ದ್ವವ ದಂಡ ಮುಂತಾದ ಆಕರ್ಷಕ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ.[೧೧] ಹಾಗೂ ಬಿಳಿಚೋಡು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಜಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ದಾವಣಗೆರೆ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸೇವುಣರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂದಿಸಿದ್ದಂತೆ ಆಧಾರಗಳು ಲಭ್ಯವಾದ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳವರೆಗೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅಥವಾ ಪರೋಕ್ಷವಾದ ಆಳ್ವಿಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಹೊಯ್ಸಳರು

ಕ್ರಿ ಶ ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹೊಯ್ಸಳ ಸಂತತಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಹಾಗೂ ತಮಿಳು ನಾಡಿನ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನಾಳಿತು. ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದವರೆಗೂ ಅವರ ಆಳ್ವಿಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಅಸಗೋಡು ಪಲ್ಲವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಂಗಿ ಮೂವತ್ತರಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ದೊರೆ ವೀರ ನರಸಿಂಹನು ಕಲಿದೇವರಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನಕೊಟ್ಟ ವಿವರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿದೆ.[೧೨] ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಹೊಯ್ಸಳ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶವು ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು

ಹೊಯ್ಸಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಪತನ ಹೊಂದಿದ ನಂತರ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಗೆಂದು ಕ್ರಿ ಶ ೧೩೩೬ರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಕ್ರಿ ಶ ೧೫೬೫ರ ವರೆಗೂ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶವು ಅವರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ನಾಣ್ಯಗಳು, ಶಾಸನಗಳು, ದೇವಾಲಯಗಳೂ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಕ್ರಿ ಶ ಸುಮಾರು ೧೫೧೫ರ ಕಾಲದ್ದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಸಿಡಿದು ಹೋಗಿದ್ದರೂ ವಿಜಯನಗರದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕೃಷ್ಣ(ದೇವ)ರಾಯನ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ ಅತವಣೆಯ ಚೆನ್ನರಸ ಎಂಬುವನು ಮದುವೆಗೆ ಹಾಕಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಸುಂಕವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದನೆಂಬ ಸಂಗತಿ ಅದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಚೋಡನ್ನು ಬಿಣಚೇಡು ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ.[೧೩] ಈ ದೇವಾಲಯದ

ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನವು ವಿಜಯನಗರದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕೃಷ್ಣ(ದೇವ)ರಾಯನಿಗೆ ಸಕಲ ಪುಣ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಪಾಲಕನೊಬ್ಬ ಒಂದು ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ರಾಮೆಯ ದೇವರಿಗೆ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ ಇವರು ಕಂಬವೊಂದರಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ ಶ ೧೪೭೫ರ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ನಾಯಕನ ಕಾರ್ಯಕರ್ತನಾದ ದಮ್ಮಪ್ಪನಾಯಕನೆಂಬುವನು ಕುರುಬರಿಗೆ ಕುರಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[೧೪] ಬಿಳಿಚೋಡನ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶವು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಈ ಆಧಾರಗಳು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರು

ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಗಾರರು ತಲೆ ಎತ್ತಿದ ಮೇಲೆ ವಿಜಯನಗರದ ಪರೋಕ್ಷ ಆಡಳಿತ ಆರಂಭವಾಯಿತೆನ್ನಬಹುದು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಗಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಆಧಾರಗಳವೆ.ಚಿತ್ರದುರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಎರಡು ಸಂತತಿಯವರು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತಿ ಸಂತತಿ, ಬಿಳಿಚೋಡು ಸಂತತಿಯವರು ಆಳಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಚೋಡು ಸಂತತಿಯವರೇ ಚಿತ್ರದುರ್ಗವನ್ನು ಆಳಿದ ಕೊನೆಯ ಸಂತತಿಯವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಪೂರ್ವ ಚರಿತ್ರೆಯು ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ಬೆಟ್ಟದ ಸಾಲು ಅನೇಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಜರಿಮಲೆ ದುರ್ಗದವರೆಗೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಜಡೆಕಲ್‌ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಈ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಬ್ಬಾಗಡಿ ಒಬನಾಯ್ಕ, ಜಡವಿನಾಯ್ಕ, ಬುಳ್ಳನಾಯ್ಕ ಎನ್ನುವ ೩ ಜನ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರು ತಮ್ಮ ಕಂಪಳ ಸಮೇತ ವಲಸೆ ಬಂದು ಬಿಳಿಚೋಡಿನಲ್ಲಿ ರೋಪ್ಪಹಾಕಿದರು.[೧೫] ಮುಂದೆ ಶಾಗಲೆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಜಡವೇನಾಯಕರು ಮತ್ತಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಬ್ಬಗಡಿ ಓಬನಾಯ್ಕರು ವಲಸೆಹೋದರು ಬಳ್ಳನಾಯಕರು ಮಾತ್ರ ಬಿಳಿಚೋಡಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದರು. ಇವರ ಮಕ್ಕಳು ಚಿಕ್ಕ ಹನುಮನಾಯಕರು ಒಬಣ್ಣನಾಯಕರು ಮುಂದೆ ಭರಮಣ್ಣನಾಯಕರ ಮೊಮ್ಮಗ ಕಸ್ತೂರಿ ರಂಗಪ್ಪನಾಯಕ ಹೀಗೆ ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ಸಂತತಿಯೇ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿತು.

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರು, ಶಾತವಾಹನರು, ಕದಂಬರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ನೊಳಂಬರು, ಸೇವುಣರು, ಹೊಯ್ಸಳರು, ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರು ಹಾಗೂ ಅವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇನ್ನಿತರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಅವರ ಸಾಮಂತ ಅರಸರು ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವ ಬಗೆಗೆ ಹಲವು ದಾಖಲೆಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಆ ಕಾಲದ ಜನರ ಧಾರ್ಮಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ

ಶಾಸನ ಆಕರಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಂದಿನ ಜನರ ಜೀವನದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದುಕನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ ನೋಟಗಳಿಗೆ ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾಗಿ ಅಳಿದುಳಿದು ಬಂದಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಗತಿಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೦೧. ಭಾರತೀಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು, ಪುಟ, ೧೦೮.

೦೨. ಜಗಲೂರು, ಪುಟ, ೭.

೦೩. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೮.

೦೪. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗೆಸೆಟೀಯರ್, ಭಾಗ–೩, ಪುಟ, ೫೧೦.

೦೫. ಜಗಲೂರು, ಪುಟ, ೮.

೦೬. ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂ–೨, ಪುಟ, ೩೫.

೦೭. ಜಗಲೂರು, ಪುಟ, ೯.

೦೮. ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಿಕ, ಸಂಪುಟ–೧೧, ಪುಟ, ೨೨೫.

೦೯. ಅದೇ, ಪುಟ, ೨೨೬–೨೨೭.

೧೦. ಅದೇ, ಪುಟ, ೨೨೫.

೧೧. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೩೫.

೧೨. ಎಪಿಗ್ರಪಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಪುಟ–೧೧, ಪುಟ, ೨೨೫

೧೩. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೨೯

೧೪. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೨೯

೧೫. ಜಗಲೂರು, ಪುಟ, ೮೧.

ಅಧ್ಯಾಯ ಮೂರು

ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ ಮೂರು

ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳು

ಇತಿಹಾಸವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಮಾಜದ ಉಗಮ, ಬೆಳವಣಿಗೆ, ವೈಭವ ಮತ್ತು ಅವನತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಗತಕಾಲದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಅಧಾರಗಳ ಮೇಲೆ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಇತಿಹಾಸದ ಕಾರ್ಯ. ಇತಿಹಾಸವು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ದೇಶದ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಟ್ಟು ರಾಜ್ಯಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಚರಿತ್ರೆಕಾರ ಕಾರ್ಲೈಲನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಇತಿಹಾಸ ಕೇವಲ ಮಹಾಪುರುಷರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲ. ಆದರೆ ಚರಿತ್ರೆಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಪುರುಷರ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಜೀವನದ ರೀತಿ ನೀತಿಗಳ ಮೇಲೆಯು ಚರಿತ್ರೆ ಬರವಣಿಗೆಕಾರರು ಸಾಕಷ್ಟು ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಇಂದಿನ ಚರಿತ್ರೆಕಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಹಿಂದೆ ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯು ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದ ರಾಜ ಮಹಾರಾಜರು ಅಮಾತ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದವರು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು.[೧] ಆದರೆ ಕೇವಲ ಅವರ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಇತಿಹಾಸ ಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯಲಾರದು. ಅವರ ಜೊತೆಗಿನ ಜನ ಸಮುದಾಯ ಜೀವನ ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳು, ಅವರ ಆಚರಣೆಗಳು, ನಂಬಿಕೆಗಳು ಜನರ ಸಮಾಜ ಜೀವನದ ನಾನಾ ಮುಖಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಿತರೆ ಮಾತ್ರ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಬಹುದು. ಉದಾ: ಫ್ರಾನ್ಸ್‌ನ ಮಹಾಕ್ರಾಂತಿಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವಾಗ ರಾಜಕೀಯ ಅಂಶಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಅಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಕ್ತಿಗಳ ಚಿತ್ರಣ

ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಚರಿತ್ರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣವು ಕೇವಲ ಒಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚರಿತ್ರೆಯ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಇದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಅನೇಕ ಜನರು ಕೂಡಿ ಒಂದು ಸಮಾಜವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮಾನ ಸ್ವಭಾವಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸಾಂಘಿಕವಾಗಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸಮಾಜವೆನ್ನಬಹುದು. ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅಥವಾ ಅರಿವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಸಮಾಜವೆಂದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳ ಬಲೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳು ಅನೇಕವಿವೆ. ಸಮಾಜದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಗೊಳಿಸುವುದು, ನಿರ್ಬಂಧಿಸುವುದು ಸಮಾಜದ ಕಟ್ಟಲೆಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ನೀತಿ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾದ ಕೆಲಸ. ಸಮಾಜ ಜೀವಿಗಳ ಕಾರ್ಯ ಕಲಾಪಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬನೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ಒಡಗೂಡಿವೆ. ಸಮಾಜ ನಿರಂತರ ಬದಲಾವಣೆಗಳಿಂದ ಒಂದುಗೂಡಿದ್ದು ಹಾಗೂ ಸಂಕೀರ್ಣ ಸ್ವಭಾವದ ಸಮುದಾಯ ಅದು ಮಾನವನ ಜೀವನದ ಸಫಲತೆಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದದ್ದು.[೨] ಮನುಷ್ಯನು ಸಮಾಜ ಜೀವಿ ಸಮಾಜಕ್ಕೂ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧವಿದೆ ಈ ಸಂಬಂಧದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಅವಶ್ಯಕ.[೩] ಮನಷ್ಯನು ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಜೀವಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಜೀವನವು ಮನುಷ್ಯನ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸ್ವಭಾವವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಇತರರ ಸಂಗಡ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಸಂಘಗಳು ಕೆಲವು ಸೀಮಿತ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗೆ, ಸಾಧನೆಗಳಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ವಿವಿಧ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಈ ಗುಂಪುಗಳ ಮೂಲಕ ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಜೀವಿಸುವಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕ್ರಿಯೆಯ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಬೀರುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಪರಸ್ಪರ ಕ್ರಿಯೆಯು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದ ಅತಿಮುಖ್ಯ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ.[೪] ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ವಾಸ್ತವಿಕ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಇತಿಹಾಸ ಕಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ದೊರಕುವ ಶಾಸನಗಳು ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಸಮಾಜ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಸಮಾಜದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ

ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವರು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಉದ್ಯೋಗ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಿಂದೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ವರ್ಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅಥವಾ ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮೊದಲೇ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಳಿವೆ. ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಉಗಮದ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರವಿದೆ. ಋಗ್ವೇದದ ಪುರಷಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಪುರುಷನ ತಲೆಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಭುಜಗಳಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ತೊಡೆಗಳಿಂದ ವೈಶ್ಯ, ಪಾದಗಳಿಂದ ಶೂದ್ರರು ಜನಿಸಿದರೆಂದಿದೆ.[೫] ಇದು ಸಮಾಜದ ಏಳಿಗೆಗಾಗಿ ಆದಂತಹ ವಿಂಗಡಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಸುಬುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಜನವರ್ಗಗಳಿದ್ದವು ಅವು ಜಾತಿ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ.

ರಾಜಮನೆತನಗಳು ತಲೆಯೆತ್ತಿದಂತೆ ಅವುಗಳ ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಆಡಳಿತ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ವಿವಿಧ ವೃತ್ತಿಗಳು ಕುಲಕಸುಬುಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಪಾಡುಗೊಂಡವು. ಈ ಕುಲಗಳು ಉಪ ಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ಮೇಲು–ಕೀಳು ಎಂಬ ಭಾವನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಆಗ ವರ್ಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ.[೬] ಈ ಪರಿಸರದ ಶಾಸನಗಳು ಇಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ವರ್ಗ ವೃತ್ತಿಯ ಜನರನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ.

ಈ ಪರಿಸರದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಆಳುವ ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಶ್ರಮಿಕ ವರ್ಗವೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಪ್ರಭು ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪುರೋಹಿತ. ರಾಜ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ರಾಜಕೀಯ ಸಮೂಹ, ಶ್ರಮಿಕ ವರ್ಗ ಅನೇಕ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ. ವ್ಯಾಪಾರ ವರ್ಗ ಇವೆರಡರ ನಡುವೆ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಜನರು, ಸ್ಥಾನಾಚಾರ್ಯರು, ರಾಜಗುರುಗಳು ಪ್ರಮುಖರಾಗಿದ್ದರು.

ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಉನ್ನತವಾದ ಗೌರವ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ರಾಜ ಮಹಾರಾಜರು ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಅಧಿಕಾರ ಹಾಗೂ ದಾನ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂಥಹ ವಿವರಗಳು ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ನಮಗೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಗಗಳಿದ್ದವು.

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತ–ಕಾಳಾಮುಖ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇಲ್ಲಿವೆ. ಮಠದ ಆಚಾರ್ಯರೇ ಸ್ಥಾನಪತಿಗಳು. ಸ್ಥಾನಾಚಾರ್ಯರು ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜೆ, ಪುನಸ್ಕಾರ ಪರ್ವ ಪವಿತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಓದುವ ತಪೋಧನರ, ಛಾತ್ರರ ವಸತಿ ಊಟೋಪಚಾರದ

ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ದೇವಾಲಯದ ಯಾವುದೇ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ದಾನ-ದತ್ತಿ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯ ಸ್ಥಾನಾಚಾರ್ಯರ ಪಾದ ಪೂಜೆಯಿಂದಲೇ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಮಯ ಸಮುದ್ಧರಣರೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಕಾಳಾಮುಖ ಸಮಯಸಮುದ್ಧರಣರೆಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.[೭] ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಅಸಗೋಡು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿನ ಶಂಭುಲಿಂಗದೇವಾಲಯ ಬಳಿಯಿರುವ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಕ್ರಿ ಶ ೧೦೫೪ರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅಸಗೋಡಿನ ಸ್ವಯಂಭು ದೇವರಿಗೆ ವಿವಿಧ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದರು ಈ ದೇವಾಲಯವು "ಕಾಳಾಮುಖ ಸ್ಥಾನ" ನೈಷ್ಠಿಕ ವೇದಿಕರ್ತರ ಮಠ" ಆಗಿತ್ತೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.[೮] ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಈ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಕೂಡ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಶ್ರಮಿಕ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ, ಬಡಿಗ, ಕುಂಬಾರ, ಶಿಲ್ಪಿ, ಕಂಚುಗಾರ ಅಗಸ ಮುಂತಾದ ಕುಲ ಕಸಬುದಾರರು ಇದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಉಪ ಪಂಗಡಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮ್ಯಾಸ ಬೇಡ ಬುಡಕಟ್ಟು ಸಮುದಾಯದವರು ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ಈ ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ಸಂತತಿಯವರು ಕೊನೆಯ ಸಂತತಿಯವರಾಗಿದ್ದರು. ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತಮತ್ತಲು ಹಲವಾರು ಸಾಮಂತರಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಮಜೀವಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯಾವಾಗಿಬಂದ ವೃತ್ತಿ ವೈಶಿಷ್ಠವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಭಿನ್ನತೆಯೂ ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡಬಹುದು. ಈ ವೃತ್ತಿ ನಿರತ ಜಾತಿಗಳನ್ನು ಫಣಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಶ್ರಮಿಕ ವರ್ಗದವರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ ಅಪಾರವಾದುದು. ಉತ್ಪಾದನೆ, ವಿತರಣೆ, ಮಾರಾಟದಲ್ಲಿ ಅವರು ತೊಡಗಿದ್ದರು. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಕ ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಒಕ್ಕಲಿಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಜಾತಿಗಳಿಗಿಂತ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿ ಹೊಲೆಯ ಮತ್ತು ಮಾದಿಗರು. ಅವರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನು 'ಹೊಲಗೇರಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮದಕೇರನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಶಾಸನವು ಸಮಾಜವು ಕೀಳು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ ಮಾದಿಗರ ಸಿದ್ದ ಎಂಬುವವನು ಗ್ರಾಮದ ತಳವಾರಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕೆಳ ಸ್ಥಾನದವರು ತಮ್ಮ ಸಾಮಾರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದನ್ನೂ ಸಹ ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು.[೯]

ಕುಟುಂಬ

ಮಾನವ ಸಮಾಜದ ಸಮಗ್ರ ಸಮೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬವು ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮೂಹವಾಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬವು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪರಿವರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಕೆಲವು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಾ ಸಮಾಜಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬವು ಲೈಂಗಿಕ ತೃಪ್ತಿ, ಸಂತಾನಾಭಿಲಾಷೆ, ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲನೆ–ಪೋಷಣೆ, ಕುಟುಂಬದ ಸದಸ್ಯರ ಆರ್ಥಿಕ ಭದ್ರತೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ.[೧೦] ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಚದರಗೊಳ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಾಗಿಲ ಶಾಸನವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಅಧೀನ ದೊರೆಯಾದ ಸೋವಿದೇವ ನಾಯಕ, ಬರ್ಮದೇವ ನಾಯಕ ಎಂಬುವರು ಶ್ರೀ ವೀರಪಾಂಡ್ಯ ಚತುರ್ವೇದಿ ಮಂಗಲ ಚಿಂತೇರಿಯಾ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ಶೈವ ದೇವಾಲಯವೊಂದರ ಸಲುವಾಗಿ ಮಹಾಕಾಳ ಮುಖವ್ರತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ತೇಜೋನಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತದೇವರ ಮಗನಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತದೇವರಿಗೆ ಸ್ಥಾನಪತಿ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೆಲವೊಂದು ಕೆರೆ ನೀರಿಗೆ ನೀರಾವರಿಯಿದ್ದ ಗದ್ದೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ನೀಡಿದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.[೧೧] ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ನಂತರ ಕುಟುಂಬದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯು ಹಿರಿಯ ಮಗನಿಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಮಗನಾದವನು ಕುಟುಂಬದ ಜನರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಅಥವಾ ತೀರ್ಮಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರ ಅವರಿಗೆ ಸೇರಿತ್ತು. ಇದು ಪಿತೃ ಪ್ರಧಾನ ಕುಟುಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿವಾಹ

ವಿವಾಹವು ಎಲ್ಲಾ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೂ ಮೂಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆಚಾರ ವಿಚಾರ ನಿಯಮಗಳು, ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳು ಗೃಹಸ್ಥನ ಸುತ್ತ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿರುವುದೇ ಆಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬದ ತಳಹದಿಯಾಗಿ ವಿವಾಹವು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿದೆ. ಗಂಡು–ಹೆಣ್ಣು ಕೂಡಿ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಅನುಮತಿ ಹೊಂದಿರುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ.[೧೨] ವೈದಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಡುಗಿ ತಾರುಣ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆಯೇ ವಿವಾಹ ಮಾಡುವ ರೂಢಿಯಿತ್ತು. ಕಾಲ ಕ್ರಮೇಣ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಗೃಹ ಸೂತ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ತಂದೆಯಾದವನು ತನ್ನ ಮಗಳ ಮದುವೆಯನ್ನು ನಗ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಬೆರೂನಿ ಹಿಂದೂಗಳು ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.[೧೩] ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ ಅಧಿಕಾರಿ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಹುಪತ್ನಿತ್ವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇತ್ತು. ಅರಸ, ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ, ಮಂತ್ರಿ, ದಂಡನಾಯಕರಿಂದ ಊರ ಗೌಡನವರೆಗೂ ಬಹುಪತ್ನಿತ್ವ ವಿವಾಹವಾಗಿರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ದೊರೆ ಮದಕರಿನಾಯಕನಿಗೆ

ಹುತ್ತಿ ಎಂಬ ಪ್ರೇಯಸಿಯೊಬ್ಬಳಿದ್ದಳೆಂದು ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹುತ್ತ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂತು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.[೧೪] ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಈಗ ಗುತ್ತಿದುರ್ಗ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಹಲವಾರು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ವಿವಾಹವಾಗಿರುವುದು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಹಲವಾರು ಊರುಗಳಿಗೆ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವುದು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.

ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ಥಾನಮಾನ

ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತ ಬಂದಿರುವುದು ಸಮಕಾಲೀನ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಮತ್ತು ಶಾಸನ ಕುರುಹುಗಳು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಸ್ಥಾನ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಪಡೆದರೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಸ್ವಕಾರ್ಯ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಸ್ತ್ರೀಯ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವವಿತ್ತು ಅವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮದಕೇರನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದ ಆಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ದೊರೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಮೆದಕೇರಿನಾಯಕನು ತಮ್ಮ ತಾಯಿಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲೆಂದು ಕೊಂಡಸಿಗಲ್ಲ ಈಗಿನ ಕೋಣಚಕಲ್ಲು ಒಬಳ(ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ) ದೇವರಿಗೆ ಮದಕೇರಿಪುರ(ಈಗಿನ ಮೆದಕೇರಿನಹಳ್ಳಿ) ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದಾನ ಗ್ರಾಮವಾಗಿ ನೀಡಿ ಅದರ ಗೌಡಿಕೆಯನ್ನು ಮುದ್ದೋಬಣ್ಣ ಎಂಬುವವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.[೧೫] ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಹಿಳೆಯರ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಪರಿಸರದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳು

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದು ವಸಂತೋತ್ಸವ, ಫಾಲ್ಗುಣ ಮಾಸದ ಉತ್ಸವ, ರಥೋತ್ಸವ, ನಿತ್ಯೋತ್ಸವ, ಪಕ್ಷೋತ್ಸವ, ಮಾಸೋತ್ಸವ, ಸಂವತ್ಸರೋತ್ಸವ ಮುಂತಾದ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಬ್ಬಗಳಾದ ಯುಗಾದಿ, ಗೌರಿ, ಗಣೇಶ, ನವರಾತ್ರಿ, ದೀಪಾವಳಿ, ನೂಲಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಮಹಾಲಯ ಅಮವಾಸ್ಯೆ, ಸಂಕ್ರಾಂತಿ, ಶಿವರಾತ್ರಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಜಾತ್ರೆ ಉತ್ಸವಗಳಿಗೆ ರಾಜ, ಸಾಮಾಂತರು, ಆಡಳಿತವರ್ಗದವರು ದಾನ ದತ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಸಗೋಡು ಊರಿನ ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ದೊರೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಮೆದಕರಿನಾಯಕನು ಕ್ರಿ ಶ ೧೬೬೧ರಲ್ಲಿ ರಂಗಯ್ಯನ ಜಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾಗ ಅಸಗೋಡಿನ ಶಂಭುಲಿಂಗಣ್ಣಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಡುಗೆಯೊಂದನ್ನು ನೀಡಿದ ವಿವರವಿದೆ.[೧೬] ಹೀಗೆ ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಆಹಾರ ಪದ್ಧತಿ

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಶಾಸನಗಳು ಅಡುಗೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದರೂ ದಿನನಿತ್ಯ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ವಸ್ತುಗಳು ದಾನ-ದತ್ತಿ ಬಿಡುವಾಗ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿವೆ. ಜೋಳ, ಭತ್ತ, ಬೇಳೆ, ಸಕ್ಕರೆ, ಬೆಲ್ಲ, ಉಪ್ಪು, ಅರಿಶಿಣ, ಮೆಣಸು, ಜೀರಿಗೆ, ಜಿಡ್ಡು ಪಾದಾರ್ಥಗಳಾದ ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಬೆಣ್ಣೆ, ಎಣ್ಣೆ, ವ್ಯಂಜನ ಪದಾರ್ಥಗಳಾದ ಬಾಡು, ಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಶಾಸನಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಳ್ಯ, ಅಡಿಕೆ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿವೆ. ದೇವರ ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ಬಳಸುವ ಇವುಗಳನ್ನು ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅಸಗೋಡಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ೧ ಮತ್ತರು ಗದ್ದೆಯನ್ನು ೧೨ ಮತ್ತರು ಬೆದ್ದಲು ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೭]

ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ

ನಾಡಿನ ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಆ ನಾಡಿನ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಸಮಾಜ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿ ಮಠಗಳಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಗ್ರಹಾರ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಗಳು ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವವಿತ್ತು. ಅಸಗೋಡು ಶಂಭುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯವು ಪ್ರಾಚೀನ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಭುವನೈಕ್ಯ ಕರ್ತಾರನೆಂಬ ಘನ ವಿದ್ಯಾಪಂಡಿತನು ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಮಂದಿರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಈ ತಪಸ್ವಿಯ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ತಪೋಧನರು ವಿದ್ಯಾದಾನಮಾಡಲು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿದರು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನರಸಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವೇದಿ ಕರ್ತಾರನ ಮಠ ಎಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ.[೧೮] ಹಾಗೂ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸಾರ್ವಭಾಮನಾದ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಅಧೀನನಾಗಿ ಪಲ್ಲವರ ನರಸಿಂಗದೇವನು ತನ್ನ ಪುತ್ರ ಬೋರಯ್ಯನೊಂದಿಗೆ ಉಚ್ಚಂಗಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ. ಕದಂಬಳಿಗೆ ಸಾವಿರ ನಾಡಿನ ಮನ್ನಯನಾಗಿದ್ದ ಸಾಮಂತ ದೊರೆ ನಾಗತಿಯರಸನೆನ್ನುವನು. ಈ ಸ್ವಯಂಭು ಕಲಿದೇವರ ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಾಂಗೋಪಾಂಗವಾಗಿ ನಡೆಯಲೆಂದು ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾ ಗುರುಗಳಿಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸುಖ ವಸತಿಗಾಗಿ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಮತಿಗಟ್ಟ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲೇನಹಳ್ಳಿ ಇಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಗ್ರಾಮವಾದರೂ ಹಿಂದೆ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿ ಶ ೧೬೩೭ರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರನಾಗಿದ್ದ ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ಭರಮಣ್ಣ ನಾಯಕರು ಅಸಗೋಡು ಸ್ಥಳದ ಶಾನುಭೋಗರಾದ ಉಗ್ರಾಣದ ರಂಗಪ್ಪನಿಗೆ ಬಿಳಿಚೋಡು ಸೀಮೆಗೆ ಸೇರಿದ ಕಲ್ಲೇನಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲೆಂದು ದಾನ ನೀಡಿದ್ದರೆಂದು ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಹಂತಮಂತ ದೇವರ ದೇವಾಲಯದ ಒಳಭಾಗದ

ಗೋಡೆ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.[೧೯] ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಹಲವಾರು ಗ್ರಾಮಗಳು ಇದ್ದುದನ್ನು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಈ ಪರಿಸರದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ವರ್ಗ, ವರ್ಣ, ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ವೃತ್ತಿ ಕಸಬುಗಳು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಉಪಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ನಾಂದಿಯಾಯಿತು. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಸಮಾಜದ ಅತ್ಯಂತ ಕೊನೆಯ ಜಾತಿಯ ಮಾದಿಗರ ಸಿದ್ದ ಎಂಬುವವನು ಊರಿನ ತಳವಾರಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದನೆಂದು ನಮಗೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಮಠಗಳಾಗಿ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತ ಬಂದವು. ವಿದ್ಯಾವಂತರು ಸಮಾಜದ ಸರ್ವತೋಮುಖ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಅನೇಕ ಕವಿ ಪಂಡಿತರು ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವ ಮೂಲಕ ಈ ಪರಿಸರದ ಸಾಮಾಜಿಕ ನೆಲೆಗಟ್ಟನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ

ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮೂಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ರೂಪಿತವಾದ ಸಪ್ತಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕವೂ ಒಂದು. ಈ ಅರ್ಥ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳು ಆರ್ಥಿಕತೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಗೊಂಡಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದತ್ತವಾದ ಮಣ್ಣು, ನೀರು, ಖನಿಜ, ಅರಣ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳು ಎನ್ನುವರು. ಒಂದು ನಾಡಿನ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಉಪಯೋಗಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜನರ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ಆ ನಾಡಿನ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸಿದ ಹಲವು ಪ್ರಮುಖ ರಾಜ ಮನೆತನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ನಮಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿವೆ.

ಭೂ ಸಂಪತ್ತು

ಕೃಷಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ನಾಡಿನ ಜನತೆ ಆರ್ಥಿಕ ಸುಭದ್ರತೆಗಾಗಿ ಭೂ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರು. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೃಷಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಬೀಳು ಭೂಮಿ ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು. ಬೀಳು ಭೂಮಿಯೆಂದರೆ ಕೃಷಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಭೂಮಿ. ಬೀಳು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಶುಪಾಲನೆಗಾಗಿ ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು ಎಂದು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶ ಕೃಷಿ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು, ಮರಳು ಮಿಶ್ರಿತ ಕೆಂಪು, ಬೂದು ವರ್ಣದ ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸವುಳು ಮಣ್ಣನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ವಿಶಾಲವಾದ

ಸಮತಟ್ಟು ಭೂಮಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಕೆಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಿಜಾರು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೊರಕಿರುವ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾನವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದುನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಸಗೋಡಿನ ಶಂಭುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ ಇರುವ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಕ್ರಿ ಶ ೧೦೫೪ರ ವರ್ಷದ್ದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ೧ನೇ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನ ಅಧೀನನಾಗಿ(ನೊಳಂಬ) ಪಲ್ಲವ ವಂಶದವನಾದ ನಾರಸಿಂಗದೇವ ಎಂಬುವನ ಮಗನಾದ ಬೋರಯ್ಯದೇವನು ಉಚ್ಚಂಗಿ ೩೦ರ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವನು ಕದಂಬಳಿಗೆ ೧೦೦೦ದ ನಾಡಿನ ಮನ್ನೆಯನಾದ ನಾಗತಿಯರಸನು ಸೇರಿ ಅಸಗೋಡಿನ ಸ್ವಯಂಭುದೇವರಿಗೆ ವಿವಿಧ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದರು.[೨೦] ಹೀಗೆ ವ್ಯವಸಾಯವೇ ಅತಿ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಜೀವನೋಪಾಯವಾಗಿದೆ. ತನ್ನ ಗರ್ಭದಿಂದ ಹೊರಟ ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಜನರನ್ನು ಸಾಕುವ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತಾಯಿಯೆಂದು, ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ರೈತರನ್ನು ಭೂದೇವಿಯ ಮಕ್ಕಳೆಂದೂ ಕರೆದಿದೆ. ರೈತರನ್ನು 'ಒಕ್ಕಲ ಮಕ್ಕಳೆಂದು ಶಾಸನಗಳು ಕರೆದಿವೆ'[೨೧] ಹಾಗೂ ಸಾಗುವಳಿ ಜಮೀನನ್ನು ದೇವಮಾತೃಕ ಮತ್ತು ನದೀ ಮಾತೃಕಗಳೆಂದು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.[೨೨] ಕೇವಲ ಮಳೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡುವ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದೇವಮಾತೃಕವೆಂದೂ, ಕೆರೆ, ಬಾವಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಭೂಮಿಯನ್ನು ನದೀ ಮಾತೃಕಗಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.[೨೩] ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭೂ ಮಾಪನ

ಭೂಮಿಯ ಅಳತೆಯ ಕುರಿತು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ವಿರಳವಾಗಿವೆ. ಅಳತೆಗೋಲಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹೊಲಗಳನ್ನು ಮತ್ತರು ಮತ್ತು ಕಮ್ಮ(ಕಂಬ) ಬಳಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಅಳೆಯುತಿದ್ದರು. ೧೬ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ದಾದೆ ನಾಯಕ ಎಂಬುವನು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ೧ಗದ್ದೆ ೧ಬೆದ್ದಲು ಭೂಮಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೨೪] ಹೀಗೆ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ.

ಬೆಳೆಗಳು

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರವು ಬಯಲು ಸೀಮೆಯಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಆಶ್ರಿತ ವ್ಯವಸಾಯ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ರಾಗಿ, ಜೋಳ, ನವಣೆ ಮೊದಲು ಬೆಳೆದು ಆನಂತರ ಸಜ್ಜೆ ಮತ್ತು ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತದ್ದರು. ನೀರಾವರಿ ಸೌಲಭ್ಯವಿದ್ದ ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಭತ್ತವನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯಗಳಾದ ತೊಗರಿ, ಹೆಸರು, ಕಡಲೆ, ಕುಸುಬಿ, ಅಲಸಂದಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಗ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ

ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ನೆಲಗಡಲೆ(ಶೇಂಗಾ) ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ತೆಂಗು, ಬಾಳೆ, ಮಾವು, ಸೀಬೆ, ಅಡಿಕೆ, ವಿಳ್ಯೆದೆಲೆ ಮುಂತಾದ ತೋಟದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೊತೆಗೆ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಬದನೆ, ಬೆಂಡೆ, ಹುರುಳಿ, ಅವರೆ ಮುಂತಾದ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ನೀರಾವರಿ

ಈ ಪರಿಸರವು ಬಯಲು ಸೀಮೆಯಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಜೀವ ನದಿ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಒಳಗಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳೇ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ನೀರೊದಗಿಸುವ ಪ್ರಮುಖ ತಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ರಾಜರು ಶ್ರೀಮಂತರು ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವೆಂದು ನಂಬಿದ್ದರು. ಕೃಷಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಹಿಂದೆ ರಾಜನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಂತೆ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಆತನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಮಂತ್ರಿಗಳು ಸಂಧಿ ವಿಗ್ರಹಿಗಳೂ, ಊರ ಗೌಡರು ಜಲ ಸೂತ್ರದಾರರು, ಶ್ಯಾನಭೋಗರು ನೀರ್ಗಂಟಿಗಳೂ, ತಳವಾರರು ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯತಿಯ ಪಂಚರು ನೀರಿನ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಜನು ದತ್ತಿ ಅಥವಾ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದನು.[೨೫] ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ಭರಮಣ್ಣನಾಯಕನೊಬ್ಬನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ೨೦ ಕೆರೆಗಳ ಕಾಮಗಾರಿ ನಡೆದಿರುವ ಬಗೆಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸುವುದಾದರೆ ಈ ದೊರೆಯು ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವಂತಹ ಆದ್ಯತೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.[೨೬] ಹಾಗೂ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ರಿಪೇರಿಯ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮತ್ತು ದಾನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಅಥವಾ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅವರು ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಅಧಿಕಾರ ವರ್ಗದವರು ಸಾಮಂತರು ವೃತ್ತಿಪರರು ಮತ್ತಿತರರು ಅಸಂಖ್ಯಾ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಸಂಬಂಧಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವುದು ಶಾಸನ ಮತ್ತಿತರ ಆಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಚದುರಗೊಳ, ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಅಧೀನ ದೊರೆಯಾದ ವಿಜಯ ಪಾಂಡ್ಯದೇವನ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಅವನ ಸಾಮಂತರು ಅನೇಕ ಬಿರುದಾಂಕಿತರೂ ಆದ ಸೋವಿದೇವ ನಾಯಕ, ಬರ್ಮಿದೇವ ನಾಯಕ ಎಂಬುವರು ಶ್ರೀ ವೀರ ಪಾಂಡ್ಯ ಚತುರ್ವೇದಿ ಮಂಗಲ ಚಿಂತಾರಿಯ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ಶೈವ ದೇವಾಲಯವೊಂದರ ಸಲುವಾಗಿ ಮಹಾಕಾಳಾ ಮುಖ ಪ್ರತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ತೇಜೋನಿಧಿ ಪಂಡಿತದೇವರ ಮಗನಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತದೇವರಿಗೆ ಸ್ಥಾನಪತಿ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೆಲವೊಂದು ಕೆರೆ ನೀರಿನ ನೀರಾವರಿಯಿದ್ದ ಗದ್ದೆ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿದರೆಂದು ಅದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.[೨೭] ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಬಾವಿ ಮೊದಲಾದ ಸತತ ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯವಿರುವ

ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ತೆಂಗು, ಅಡಿಕೆ, ವಿಳ್ಯೆದೆಲೆ, ಮಾವು, ಹುಣಸೆ, ಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಶಾಸನಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜಾರಿಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕೃಷಿಯೇ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬೆನ್ನೆಲುಬಾದುದರಿಂದ ಕೃಷಿಕರು ಇತರ ವಿವಿಧ ಕಸಬುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದರು. ಜೊತೆಗೆ ಗ್ರಾಮದ ಮುಖಂಡ ಗಾವಾಂಡ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ದಾನ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಪಾತ್ರ ಅನನ್ಯವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.[೨೮] ರಾಜನಾದವನು ಮತ್ತು ಇತರೆ ಪ್ರಮುಖ ಅಧಿಕಾರಿ ವರ್ಗದವರು ಕೆರೆಗಳಂತಹ ಜನೋಪಕಾರಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಥವಾ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಪೂರಕವೇ ಆಗಿತ್ತು.[೨೯]

ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳು ಕೇವಲ ಕೃಷಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗವಾಗದೇ ಜನರ ದಿನನಿತ್ಯದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಸುಗಮವಾಗಿ ಸಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಸಹಾಯಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದವು. ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಬಳಕೆ, ದಿನನಿತ್ಯ ಉಪಯೋಗಿಸಲು ನೀರಿನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನೀರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿರುವುದು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕಂದಾಯ ಪದ್ಧತಿ

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಎಂಟು ಅಥವಾ ಹದಿನಾರು ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಒಂದರಂತೆ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ ಹೋಬಳಿಗಳು ಕೇವಲ ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ವಿಭಾಗೀಕರಣವಲ್ಲದೆ ಕಂದಾಯ ಸಂಗ್ರಹಣೆಯ ಘಟಕಗಳು ಆಗಿದ್ದವು. ಗ್ರಾಮವು ಆಡಳಿತದ ಚಿಕ್ಕ ಘಟಕವಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೀಮೆ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮಗಳು ಆಡಳಿತವನ್ನು ಪಾರುಪತ್ಯೆಗಾರರು, ನಾಡಗೌಡರು, ದಳವಾಯಿ ಗೌಡ, ಶಾನುಭೋಗರು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.[೩೦] ಹಾಗೂ ಹಲವಾರು ವಿವಿಧ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಹಣವು ರಾಜ್ಯದ ಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಆಡಳಿತವರ್ಗದವರು ಕಂದಾಯ ಸುಂಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಶಾಸನಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಕ್ರಿ ಶ ೧೫೧೫ರ ಕಾಲದ್ದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿರುವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕೃಷ್ಣ(ದೇವ)ರಾಯನ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ ಅಠವಣೆಯ ಚೆನ್ನರಸ ಎಂಬುವನು ಮದುವೆಗೆ ಹಾಕಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಸುಂಕವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದನೆಂಬ ಸಂಗತಿ ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.[೩೧] ಜೊತೆಗೆ ಅದೇ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ ಕಂಭವೊಂದರಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಕ್ರಿ ಶ ೧೪೭೫ರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ನಾಯಕನ ಕಾರ್ಯಕರ್ತನಾದ ದಮ್ಮಪ್ಪ ನಾಯಕನೆಂಬುವನು ಕುರುಬರಿಗೆ ಕುರಿಯ

ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು ಎಂದು ಈ ಶಾಸನವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೨] ಹೀಗೆ ಶಾಸನಗಳು ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಸುಂಕಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಕೆಲವೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸುಂಕಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ.

ನಾಣ್ಯ ಪದ್ದತಿ

ಮೊದ ಮೊದಲು ವಸ್ತು ವಿನಿಮಯ ಪದ್ದತಿ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ನಂತರದಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯ ಪದ್ದತಿಯೂ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿ ಅವರ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿತವಾಗಿರುವುದು ಸುಲಭವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ವಿಷಯ, ಕಾಸು, ಪೈಸೆ, ಆಣೆ, ರೂಪಾಯಿಗಳು ಇಲ್ಲಿನ ವ್ಯಾಪಾರದ ವಹಿವಾಟಿನ ನಾಣ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಒಟ್ಟಾರೆ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾದ ಆ ಕಾಲದ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಹಿಂದುಳಿದ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರಾಜ ಮಹಾರಾಜರು ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ದಾನ-ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ರಾಜ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ಅಧಿಕಾರ ವಹಿಸಿಕೊಂಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಊರಿನ ಗೌಡ, ಶ್ಯಾನಭೋಗ ಹೀಗೆ ಹಲವಾರು ಜನರು ಈ ಭಾಗದ ಏಳ್ಗೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿರುವುದು ನಮಗೆ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ಅಂದಿನ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ.

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೦೧. ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರ, ಪುಟ, ೧೭.

೦೨. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೩೦.

೦೩. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೫೩.

೦೪. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೭೧.

೦೫. ಭಾರತೀಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು, ಪುಟ, ೮೪.

೦೬. ಬಳ್ಳಾರಿ ಪರಿಸರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆ, ಭಾಗ-೧, ಪುಟ, ೧೭೪.

೦೭. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೭೬.

೦೮. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೩೦.

೦೯. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೩೩.

೧೦. ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರ, ಪುಟ, ೧೯೫.

೧೧. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೨೯.

೧೨. ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರ, ಪುಟ, ೧೭೯.

೧೩. ಬಳ್ಳಾರಿ ಪರಿಸರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆ, ಭಾಗ-೧, ಪುಟ, ೧೮೪.

೧೪. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೩೩.

೧೫. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೩೩.

೧೬. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೩೧.

೧೭. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೩೦.

೧೮. ದಾವಣಗೆರೆ ಇದು ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆ, ಪುಟ, ೬೧೯-೬೨೦.

೧೯. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೬೨೩.

೨೦. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೩೦.

೨೧. ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ, ೪೦೪.

೨೨. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೪೦೪.

೨೩. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೪೦೪.

೨೪. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೩೨.

೨೫. ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ನಿರ್ವಹಣೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ, ೩೭.

೨೬. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೩೨.

೨೭. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೨೯.

೨೮. ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ನಿರ್ವಹಣೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ, ೧೨೯.

೨೯. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೩೨.

೩೦. ಜಗಲೂರು, ಪುಟ, ೬೨.

೩೧. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೨೯.

೩೨. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೧೯.

ಅಧ್ಯಾಯ ನಾಲ್ಕು

ಶಾಸನಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ ನಾಲ್ಕು

ಶಾಸನಗಳು

ಶಾಸನ ಎಂಬ ಪದ ರಾಜರ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಬರಹಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[೧] ಶಾಸನ ಎಂಬ ಪದವು ಶಾಸ್ ಎಂಬ ಮೂಲ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದು ಶಾಸ್ ಎಂದರೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸು, ಶಿಕ್ಷಿಸು, ನಿಯಂತ್ರಿಸು ಎಂದು ಅರ್ಥ ನೀಡುತ್ತವೆ.[೨] ಶಾಸನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾಯ್ದ ಕಾನೂನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದೆ. ಶಾಸನ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ರಾಜನಾ ಆಜ್ಞಾ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶಾಸನ ಎಂಬ ಶಬ್ಧಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ Inscription ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ Inscribe ಎಂದರೆ ಕೆತ್ತು ಎಂದರ್ಥ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಶಾಸನ ಎಂದರೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಮೇಲೆ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಕೊರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಬರಹ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಶಾಸನಗಳು ಒಂದು ನಾಡಿನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡಬಲ್ಲ ಅಧಿಕೃತ ದಾಖಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳ ಬೇಕಾದರೆ ಶಾಸನಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಮುಖವಾದ ದಾಖಲೆಗಳು ಬೇರೆ ಯಾವೂವು ಇಲ್ಲ. ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ರಾಜಕೀಯ,ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಶಾಸನಗಳು ಪ್ರಮುಖ ದಾಖಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರು ಶಾಸನಗಳು ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸದ ಜೀವನಾಡಿ[೩] ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ ದೇಶದ ಇತಿಹಾಸದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ.

ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಶಾಸನಗಳು ವಿಶ್ವಾಸರ್ಹ ಆಕಾರಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಶಾಸನಗಳು ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು, ಸಮಾಜದ ರೀತಿ ನೀತಿಗಳನ್ನು, ಧರ್ಮದ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು, ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು, ಶಿಕ್ಷಣ, ಯುದ್ಧ ನೀತಿಗಳನ್ನು,

ದಾನಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಇನ್ನು ಮುಂತಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ರಚನೆಯಾಗಿರುತ್ತವೆ ಅವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ನಾವು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪುನಃ ನಿರ್ಮಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಶಾಸನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲು ಶಿಲೆ, ಲೋಹ, ಮಣ್ಣಿನ ವಸ್ತುಗಳು ದಂತ ಮರಗಳು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ[೪] ಪ್ರಸ್ತುತ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ, ತಾಮ್ರಪಟಗಳ ಮೇಲೆ, ಸ್ಥಂಭಗಳ ಮೇಲೆ, ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ, ವಿಗ್ರಹ ಪೀಠಗಳ ಮೇಲೆ ರಚಿತಗೊಂಡಿವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಶಾಸನಗಳ ವಸ್ತು ವೈವಿಧ್ಯತೆ ಇದ್ದಂತೆ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ವೈವಿಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಜಗಲೂರು ತಾಲೂಕು ಬಿಳಿಚೋಡು ಹೋಬಳಿ ಅಥವಾ ಪರಿಸರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸೀಮಿತಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿನ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ದಾನ ಶಾಸನ ವೀರಗಲ್ಲು ಶಾಸನಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು ಚಿತ್ರ ದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡು ಬಂದಿದ್ದು ಅವನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ದಾನ ಶಾಸನಗಳು

ದಾನ ಶಾಸನಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ದತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸನಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಶಾಸನಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಖಾಸಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನಗಳನ್ನು ದಾಖಲು ಮಾಡಿವೆ. ಖಾಸಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಸಂಸ್ಥೆ ಕೆರೆಯನ್ನೊ, ದೇವಾಲಯವನ್ನೊ ನಿರ್ಮಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಶಾಲಾಪಟ್ಟಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಸ್ಥಂಭಗಳ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನಗಳಿವೆ ಖಾಸಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹಾಕಿಸಿದ ಇಂತಹ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರಾಜನ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುತ್ತವೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಖಾಸಗಿ ಶಾಸನಗಳು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಮೂಲ್ಯವಾಗಿವೆ.[೫] ಉದಾ: ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರಗಳಿಗೂ ಪೂಜಾರಿಗಳಿಗೂ ನರ್ತಿಸುವ ನರ್ತಕಿಯರಿಗೂ ವಾಧ್ಯಗಾರರಿಗೂ ಮಠದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ವಿದ್ಯಾದಾನಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲಿನ ಅಧ್ಯಾಪಕ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವೃಂದಕ್ಕು ಲೋಕೋಪಯೋಗಿ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಕೆರೆ, ಬಾವಿ, ಆರವಟ್ಟಿಗೆ ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನ ಸೇವೆ ಪರಾಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ನೀಡಿದ ದಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದ ಆರ್ಥಿಕ ಮೂಲ ಭೂಮಿಯಾಗಿರಬಹುದು. ನಗದು ರೂಪದ ಹಣವಾಗಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಅಗತ್ಯತ ವಸ್ತುಗಳ ಪೂರೈಕೆ ಇರಬಹುದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಶಾಸನಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದಾನ ಶಾಸನಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೧.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಪಶ್ಚಿಮ ಕಂಭದಲ್ಲಿ[೬]
	ಕಾಲ	೧೬ ನೇ ಶತಮಾನ
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ೬ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ರಾಮದೇವರಿಗೆ ಬೇಲೂರು ರಾಮಪ್ಪ ನಾಯಕನು ಸ್ಥಾನಿಕ ಮಾದೇವಪ್ಪ ದಾನ ಮಾಡಿದ ವಿವರ ಇದೆ.[೭] ಈ ಒಂದು ಶಾಸನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಾರಣಾಸಿಲಿ ಗೋಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿದ ಪತಕ್ಕೆ ಹೋಹರು ಎಂಬ ಶಾಪಶಯ ವಾಕ್ಯವಿದೆ.

೨.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಾಗಿಲು ಮುಂದಿನ ಪಡಸಾಲೆಯ ಪೂರ್ವ ಕಂಭದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವುದು[೮]
	ಕಾಲ	೧೪೭೫
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ೫ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಶ್ರೀ ಶುಭಮಸ್ತು ಎಂದು ದೇವರ ಶ್ಲೋಕದೊಂದೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಈ ಶಾಸನವು ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ ಶ ೧೪೭೫ರ ಒಂದು ಶಾಸನವು(ಬೇಲೂರು) ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ನಾಯಕನ ಕಾರ್ಯಕರ್ತನಾದ ದಮ್ಮಪ್ಪ ನಾಯಕನೆಂಬುವನು ಕುರುಬರಿಗೆ ಕುರಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[೯]

೩.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಬಿಳಿಚೋಡು ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಾಗಿಲಿನ ಪೂರ್ವ ಕಡೆ ನೆಟ್ಟಕಲ್ಲು[೧೦]
	ಕಾಲ	೧೫ ನೇ ಶತಮಾನ
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನ ೧೩ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಶಾಸನದ ಅರಂಭದ ಕೆಲವು ಸಾಲುಗಳು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಈ ಶಾಸವು ನಮಸ್ತುಂಗ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದು ವಿಜಯನಗರದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಬಿಳಿಚೋಡು ರಾಮದೇವರಿಗೆ ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ಹಮುದಾರ ಉತ್ತರ ಮಕ್ಕಳು ಒಂದು ಕೋಟೆ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದಾನ ನೀಡಿದ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. ಶಾಸನದ ಕೊನೆಯ ಸಾಲುಗಳು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೪.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ ನೆಟ್ಟಕಲ್ಲು[೧೧]
	ಕಾಲ	೧೫ ನೇ ಶತಮಾನ
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ೧೫ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು ಮುಂದುವರೆದಿರುವ ಭಾಗವು ತೃತಿತಗೊಂಡಿದೆ. ಶಾಸನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಶುಭಮಸ್ತು ನಮಸ್ತುಂಗಶಿರಶ್ಚಿಂಬಿ ಚಂದ್ರ ಚಾಮರ ಜಾರವೇ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ನಗರಾಂಭ ಮೂಲಸ್ತಂಭಾಯ ಶಂಭವೇ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದೋಂದಿಗೆ ಪ್ರಾಂರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಅರಸ ಶ್ರೀ ಅಚ್ಚ್ಯುತರಾಯ ಕಾಲದ ಶಾಸನವು ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ನೀಡಿದ ವಿವರಣೆ ಇದೆ ಮುಂದಿನ ಸಾಲುಗಳು ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಅದ್ದರಿಂದ ಈ ಶಾಸನವು ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

೫.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಕೋಟೆ ಬಾಗಿಲಿನ ಬಳಿ ಇರುವ ೨ ನೇ ಕಲ್ಲು[೧೨]
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೫೧೫
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನದ ಮೇಲ್ಬಾಗ ಸಿಡಿದು ಹೋಗಿದೆ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ೧೩ ಸಾಲುಗಳು ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ ನಂತರದ ಸಾಲುಗಳು ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು ೧೫೧೫ ರ ಕಾಲದ್ದೆಂದು ಭಾವಿಲಾಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಸಿಡಿದುಹೋಗಿದ್ದರೂ ವಿಜಯನಗರದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕೃಷ್ಣ(ದೇವ)ರಾಯನ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ ಅರವಣೆಯ ಚೆನ್ನರಸ ಎಂಬುವನು ಮದುವೆಗೆ ಹಾಕಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಸುಂಕವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದನೆಂಬ ಸಂಗತಿ ಅದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಚೋಡನ್ನು ಬಿಣಚೇಡು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

೬. ಊರು ಚದರುಗೊಳ

ಹೋಬಳಿ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಸ್ಥಳ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿನೆಟ್ಟಕಲ್ಲು[೧೩]

ಕಾಲ ಕ್ರಿ ಶ ೧೧೬೬

ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ೪೬ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಇದು ಕ್ರಿ ಶ ೧೧೬೬ನೆಯ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಅಧೀನ ದೊರೆಯಾದ ವಿಜಯ ಪಾಂಡ್ಯದೇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನ ಸಾಮಂತರೂ ಅನೇಕ ಬಿರುದಾಂಕಿತರೂ ಆದ ಸೋವಿದೇವ ನಾಯಕ ಬರ್ಮದೇವ ನಾಯಕ ಎಂಬುವರು ಶ್ರೀ ವೀರಪಾಂಡ್ಯ ಚತುರ್ವೇದಿ ಮಂಗಲ ಚಿಂತೇರಿಯ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ಶೈವ ದೇವಾಲಯವೊಂದರ ಸಲುವಾಗಿ ಮಹಾಕಾಳ ಮುಖವುತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೆಲವೊಂದು ಕೆರೆ ನೀರಿನ ನೀರಾವರಿಯಿಂದ ಗದ್ದೆ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿದರೆಂದು ಅದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ[೧೪] ಶಾಸನ ಹೇಳುವ ಶ್ರೀ ವೀರಪಾಂಡ್ಯ ಚತುರ್ವೇದಿ ಮಂಗಲವಾದ ಚಿಂತೇರಿಯ ಪ್ರಸುತ ಚದರಗೋಳ ಗ್ರಾಮವಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದು[೧೫] ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

೭. ಊರು ಅಸಗೋಡು

ಹೋಬಳಿ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಸ್ಥಳ ಶಂಭುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆ ನೆಟ್ಟ ೧ನೇ ಕಲ್ಲು[೧೬]

ಕಾಲ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು

ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ೪೦ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಇದು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮೂವತ್ತು ಸಾವಿರ ಎಂಬ ಆಡಳಿತ ಘಟಕ ಕುರಿತು ಈ ಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಅಸಗೋಡಿನ ಶ್ರೀಸ್ವಯಂಭು ಕಲಿದೇವಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವರ ಅಂಗ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಅಡಿಕೆ, ಎಲೆ, ಧೂಪ, ನೈವೇದ್ಯ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಇತರೆ ವಸ್ತುಗಳು ದಾನ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೂ ಪುಣ್ಯವಾಗಲೆಂದು ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕೊಂದ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶಾಸನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಪಶಯ ವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಹಾಗು ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ಎಂಬುವನು ಬರೆದಿರುವ ಬಗೆಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ.

೮. ಊರು — ಅಸಗೋಡು

ಹೋಬಳಿ — ಬಿಳಿಚೋಡು

ಸ್ಥಳ — ಶಂಭುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕಡೆನೆಟ್ಟ ೨ ನೆಯ ಕಲ್ಲು[೧೭]

ಕಾಲ — ೧೦೫೪

ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ — ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ೩೭ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರ ರಾಜ ಒಂದನೇ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಅಧೀನ ಪಲ್ಲವ ನರಸಿಂಗ ದೇವರು ಕೋಗಳಿ ೨೦೦ ಕದಂಬಳಿಗೆ ೧೦೦೦ ಬಲ್ಲಕುಂದೆ ೩೦೦ ಆಳ್ವಿಕೆಗೈಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಇವರ ಪುತ್ರ ಬೋರಯ್ಯನೊಂದಿಗೆ ಉಚ್ಚಂಗಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಅಳುತ್ತದ್ದ ಕದಂಬಳಿಗೆ ೧೦೦೦ ನಾಡಿನ ಮನ್ನೆಯನಾಗಿದ್ದ ಸಾಮಂತ ನಾಗತಿಯರಸನ್ನುವನು ಈ ಸ್ವಯಂಭು ಕಲಿದೇವರ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ಸಾಗಲು ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಮತ್ತು ಗುರುಗಳಿಗೆ ಸುಖ ವಸತಿ ಮತ್ತು ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿರುವ ಮತಗಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.[೧೮] ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಪಶಯ ವಾಕ್ಯವಿದೆ.

೯. ಊರು — ಅಸಗೋಡು

ಹೋಬಳಿ — ಬಿಳಿಚೋಡು

ಸ್ಥಳ — ಶಂಭುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕಡೆನೆಟ್ಟ ೩ನೇ ಕಲ್ಲು[೧೯]

ಕಾಲ — ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು

ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ — ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ಸವೆದಿದ್ದ ೧೭ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಮುಂದಿನ ಸಾಲುಗಳು ಸವೆದುಹೋಗಿವೆ. ಇದು ೬ ನೇ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನವಾಗಿದೆ.

೧೦. ಊರು — ಅಸಗೋಡು

ಹೋಬಳಿ — ಬಿಳಿಚೋಡು

ಸ್ಥಳ — ಶಂಭುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕಡೆ ನೆಟ್ಟ ೪ನೇ ಕಲ್ಲು[೨೦]

ಕಾಲ	೧೧೦೮
ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ೪೦ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ನಡುವಿನ ಸಾಲುಗಳು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಈ ಶಾಸನವು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸನಾದ ೬ ನೇ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ಕ್ರಿ ಶ ೧೧೦೮ ರಲ್ಲಿ ೬ ನೇ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದ ರಾಜಮಯ್ಯನಾಯಕನು ಕದಂಬಳಿಗೆ ೧೦೦೦ ಮತ್ತು ಕೋಗಳಿ ೫೦೦ ನಾಡನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಈತನು ಭುವನತ್ರೈಲೊಕಕರ್ತಾ೯ರ ಪಂಡಿತರು ಮತ್ತು ಕಲಿದೇವರಿಗೆ ದಾನದತ್ತಿ ನೀಡಿದುದರ ಬಗೆಗೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.[೨೧] ಶಾಸನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಪಶಯ ವಾಕ್ಯವಿದೆ.

೧೧.	ಊರು	ಅಸಗೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಈ ಊರಿನ ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೬೬೧
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಊರಿನ ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ದೊರೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಮದಕೇರಿನಾಯಕನು. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೬೬೧ ರಲ್ಲಿ ರಂಗಯ್ಯನ ಜಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾಗ ಅಸಗೋಡ ಗೌಡ ಶಂಭುಲಿಂಗಣ್ಣಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಡುಗೆಯೊಂದನ್ನು ನೀಡಿದ ವಿವರವಿದೆ. ಕಡೆಯ ಭಾಗ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ ಬಹುಶಃ ಈ ಹೊತ್ತಿಗಾಗಲೆ ಅಸಗಗೋಡು ಹೆಸರು ಹೋಗಿ ಅಸಗೋಡು ಅಗಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.[೨೨]

೧೨.	ಊರು	ಅಸಗೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಈ ಗ್ರಾಮದ ಹೊಲವೊಂದರಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಶಾಸನ.
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ಸು ೧೮ ನೇ ಶತಮಾನ
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ೧೮ ನೇ ಶತಮಾನದ್ದಾಗಿದು ಸೆಟ್ಟಿ ಮಲ್ಲಪ್ಪ ಎಂಬುವನು ಮುರಿಗೆಸ್ವಾಮಿ ಮಠಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹೊಲವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ

ಮುರಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಮಠವು ಈಗಲೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಠವೋ ಅಥವಾ ಅಸಗೋಡಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿರಬಹುದಾದ ಅದರದೇ ಒಂದು ಶಾಖಾಮಠವೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.[೨೩] ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

೧೩.	ಊರು	ದೇವೀಕೆರೆ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಬಸವಣ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಳಿ ಬೇವಿನ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ನೆಟ್ಟಕಲ್ಲು[೨೪]
	ಕಾಲ	ತಿಳಿದು ಬರುವುದಿಲ್ಲ
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ೭ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ದೇವೀಕೆರೆಯ ಗೌಡರ ಮಗ ಮುಡಣಗೌಡ ಬಸವಣಗೌಡ, ಕುಟಣಗೌಡ, ಹಲಿಗಣ ಗೌಡರು, ದೇವರಿಗೆ ಹೊಲವನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದ ಮಾಹಿತಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಅದರೆ ಪೂರ್ಣ ವಿವರವನ್ನು ಈ ಶಾಸನ ಒಳಗೊಂಡಿಲ್ಲ.

೧೪.	ಊರು	ದೇವೀಕೆರೆ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಬಸವಣ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಕಲ್ಲು[೨೫]
	ಕಾಲ	ತಿಳಿದು ಬರುವುದಿಲ್ಲ
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ೫ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸವೆತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಮಾಹಿತಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

೧೫.	ಊರು	ದೇವೀಕೆರೆ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಹನುಮಂತ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗುರುಡ ಕಂಭದ ಮೇಲೆ[೨೬]
	ಕಾಲ	ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ೯ ಪದಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು ದೇವಾಸ್ಥಾನದ ಗರುಡ ಕಂಬ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ.

೧೬.	ಊರು	ಕಲ್ಲೇನಹಳ್ಳಿ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಹನುಮಂತ ದೇವಾಲಯದ ಒಳಭಾಗದ ಗೋಡೆವತ್ತಿನಲ್ಲಿ[೨೭]
	ಕಾಲ	ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರ ಕಾಲ
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ಸುಮಾರು ೪೦ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಈ ಗ್ರಾಮವು ಹಿಂದೆ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು ಕ್ರಿ ಶ ೧೬೩೭ ರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರನಾಗಿದ್ದ ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ಭರಮಣ್ಣನಾಯಕರು ಅಸಗೋಡು ಸ್ಥಳದ ಶಾನುಭೋಗರಾದ ಉಗ್ರಾಣದ ರಂಗಪ್ಪನಿಗೆ ಬಿಳಿಚೋಡು ಸೀಮೆಗೆ ಸೇರಿದ ಕಲ್ಲೇನಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲೆಂದು ದಾನ ನೀಡಿದ್ದರೆಂದು ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಹನುಮಂತ ದೇವರ ದೇವಾಲಯದ ಒಳಭಾಗದ ಗೋಡೆ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.[೨೮]

೧೭.	ಊರು	ಕಲ್ಲೇನಹಳ್ಳಿ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನ ಮರಡಿಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಕಲ್ಲು[೨೯]
	ಕಾಲ	ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ೨೬ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಶಾಸನದ ಬಹುಪಾಲು ಸಾಲುಗಳು ಸವೆದಿದ್ದು ಮಾಹಿತಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಬಿಳಿಚೋಡು ಸೀಮೆಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು ಗ್ರಾಮದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದ ವಿವರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

೧೮.	ಊರು	ಉಜ್ಜಪ್ಪವಡೇರ ಹಳ್ಳಿ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ನಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಕಲ್ಲು[೩೦]
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೬೩೮
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಉಜ್ಜಪ್ಪ ಒಡೆಯರ ಬೇಚರಾಕ್ ಅಗಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮನಿವೇಶನದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಕ್ರಿ.ಶ ೧೬೫೮ ರದ್ದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಉಜ್ಜನಿಯ ತೆಲುಗುಬಾಳ ಉಜ್ಜಪ್ಪದೇವರ ಮೊಮ್ಮಗ ಸಿದ್ದಪ್ಪ ಎಂಬುವನು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾವಿ ತೆಗೆಸಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಿರಿಗೆರೆ ತರಳಬಾಳು ಜಗದ್ಗುರು ಬೃಹನ್ಮಠವು ಮೂಲತಃ ಉಜ್ಜನಿಯ ತೆಲುಗುಬಾಳು ಪರಂಪರೆಯ ಮಠವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ತೆಲಗುಬಾಳು ಸ್ಥಳನಾಮ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

೧೯.	ಊರು	ಪಲ್ಲಾಗಟ್ಟೆ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಮುನಿಯಪ್ಪ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುವ ಚಿಕ್ಕ ಶಾಸನ[೩೧]
	ಕಾಲ	ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ೮ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತ್ಸ ಶಾರ್ಮದ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಗೌಡ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹನ್ನೆರಡು ಅಯಗಾರರು ಒಪ್ಪಿಕೊಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ ಎಂದಿದೆ.[೩೨] ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

೨೦.	ಊರು	ಪಲ್ಲಾಗಟ್ಟೆ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಪಟೇಲ ನಾರಪ್ಪ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಕಲ್ಲು[೩೩]
	ಕಾಲ	ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ
	ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ	ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ೧೬ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಶಾರ್ವರಿ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಹಾಳ್ ವೆಂಕಪ್ಪನ ಮಗ ಬಯರಣ್ಣ ಬಾವಿ ತೆಗೆಸಿದ ಬಾವಿ ತೆಗೆದ ಬಿದಿರಕೆರೆಯ ಚೆಂಭೋಜನಿಗೆ ಹೊಲಮಾನ್ಯ ಕೊಟ್ಟ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ[೩೪] ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

೨೧.	ಊರು	ಮುಚ್ಚುನೂರು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಕಲ್ಲು ಕಂಭದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನ[೩೫]

ಕಾಲ ೧೦ ನೇ ಶತಮಾನ

ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಮಯಿನ್ದಮ್ಮರಸ ಎಂಬ ದೊರೆ ದಡಿಗವಳಿ ೩೨೦೦೦ ದ ನಾಡನ್ನು ಅಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಸಿರಿಗುಡಿಯ ಎಂಬುವನು ಮುಚ್ಚಿನೂರು ೭ ಹಳ್ಳಿಗೆ ನಾಚ್ಚಾಮುಣ್ಣ(ನಾಡಗೌಡ)ನಾಗಿದ್ದನು ಆ ಸಿರಿನಿಡಿಯನು ವೀರ ಸಾಹಸದಿಂದ ಮಚ್ಚದ ದೊರೆ ಅವನ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಕದಂಬಳಿಗೆ ೧೦೦೦ ದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಉಂಭವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ತೆರಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದನು. ಇದಲ್ಲದೆ ಮಹಾದೇವ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮಗಳ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಹ ಬಿಡಲಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ದೇವರಿಗೆ ಪದರಿಗಟ್ಟು ಮತ್ತು ಮುಚ್ಚನೂರು ಈಗಿನ ಬಹದ್ದೂರ್ ಗಟ್ಟಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಮುಚ್ಚಿನೂರು ಮುಚ್ಚನೂರಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ಹೆಸರು ಮುಚ್ಚಿನೂರು ಮುಂದೆ ಮುರ್ಚ್ಚನೂರು ಎಂದಾದುದು ದಾವಣಗೆರೆ ಬಳಿಯ ಅವರಗೆರೆಯ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.[೩೬] ಅದೇ ಮುಚ್ಚನೂರು ಎಂದಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

೨೨. ಊರು ಮುಚ್ಚನೂರು

ಹೋಬಳಿ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಸ್ಥಳ ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಕಲ್ಲು ಕಂಬದಲ್ಲನ ೨ ನೇ ಶಾಸನ[೩೭]

ಕಾಲ ೧೬ನೇ ಶತಮಾನ

ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೬ ನೇ ಶತಮಾನದ್ದು. ದಾದೆನಾಯಕ ಎಂಬುವನು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ೧ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಭೂಮಿಯನ್ನು ನೀಡಿದುದನ್ನು ಅದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ದಾದೆನಾಯಕನು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಮೊದಲ ಪಾಳೆಗಾರ ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯಕನ ಮಗಳ ಗಂಡನು ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಪಾಳೆಗಾರರ ಮೂಲದವನಾಗಿದ್ದವನಿರಬೇಕು. ಇದು ನಿಜವಾದಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ದಾದನಾಯಕನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸಿಗುವ ಏಕೈಕ ಶಾಸನವಾಗಿ ಇದು ವಿಶಿಷ್ಟವೆನಿಸುತ್ತದೆ.[೩೮]

೨೩. ಊರು ಗುತ್ತಿದುರ್ಗ

ಹೋಬಳಿ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಸ್ಥಳ ಭೈರವೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಪಾದಶಿಲ್ಪವೊಂದರ ಪೀಠದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನ

ಕಾಲ ೧೩೯೫

ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ವಿಜಯನಗರದ ದೊರೆ ಬುಕ್ಕರಾಯನಲ್ಲಿ ಗಜಸೈನ್ಯಾಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಾಯಿನಾಯಕ ಎಂಬುವನ ಮಕ್ಕಳು ಕೊಮಾರ ಬಲ್ಲಪ್ಪ ಮತ್ತು ಅವನ ತಮ್ಮ ಚಿಮ್ಮಣ್ಣ ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ ಈ ಭೈರವ ದೇವರ ಪಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇದನ್ನು ಕೆತ್ತಿದವರು ಮಲ್ಲೋಜ ಮತ್ತು ಗೋಪೋಜ ಎಂಬ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ ಲುಂಕೆಯ ಭೈರವ(ದೇವರು) ಹಳುವದಂಡೆಯ ಸೀಮೆಯ ಹುತ್ತ(ಗುತ್ತಿದುರ್ಗ)ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೩೯] ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

೨೪. ಊರು ಮೆದಕೇರನಹಳ್ಳಿ

ಹೋಬಳಿ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಸ್ಥಳ ಗ್ರಾಮದ ಆಂಜನೆಯ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಶಾಸನ

ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ ೧೬೫೪

ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ದೊರೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಮೆದಕೇರಿನಾಯಕನು ಬೆನಕನ ಜಾತಿ ಅಷ್ಠಮಿ(ಗಣೇಶ ಜಾತಿ ಅಷ್ಠಾಮಿ)ಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಂದೆ(ಕಸ್ತೂರಿ ರಂಗಪ್ಪ ನಾಯಕ) ಮತ್ತು ತಾಯಿಯರಿಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲಿ ಎಂದು ಕೊಂಡಸಿಗಲ್ಲ(ಕೋಣಚಕಲ್ಲು) ಓಬಳ(ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ) ದೇವರಿಗೆ ಮೆದಕೇರಿಪುರ(ಈಗಿನ ಮದಕೇರನಹಳ್ಳಿ) ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿ ಅದರ ಗೌಡಿಕೆಯನ್ನು ಮುದ್ದೋಬಣ್ಣ ಎಂಬುವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಶಾಸನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಅದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅದೇಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನವು ಗೌಡಿಕೆಯ ಮುದ್ದೋಬಣ್ಣ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂದು ತಳವಾರಿಕೆಯನ್ನು ಮಾದಿಗರ ಸಿದ್ದ ಎಂಬುವನು ಪಡೆದನೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜವು ಕೀಳು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ ಜಾತಿಯವನೊಬ್ಬನು ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ತಳವಾರಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಕುತೂಹಲಕರ ಹಾಗೂ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಈ ಬಗೆಯ ಶಾಸನವು ಅತ್ಯಂತ ವಿರಳವಾದುದಾಗಿ ವಿಶೇಷ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ.[೪೦]

೨೫. ಊರು ಕೊಡದಗುಡ್ಡ

ಹೋಬಳಿ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಸ್ಥಳ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಾಸನವಿದೆ

ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ ೧೫೭೪

ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿ ಕನ್ನಡ

ಸಾರಾಂಶ: ಈ ಶಾಸನವು ಜಿಲ್ಲಾ ಶಾಸನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಕ್ರಿ ಶ ೧೫೭೪ರಲ್ಲಿ ಅರವತ್‌ಕಾಲು ಸಂಬಂಧ ಸದಾಶಿವಯೋಗಿ ಒಡೆಯರ ಮಕ್ಕಳ ಚೆನ್ನಯೋಗಿ ಒಡೆಯನೆಂಬುವನು ಕೋಡದ ವೀರಭದ್ರ ದೇವರಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟ ವಿವರವಿದೆ. ಸಿಡುಬನಾಯಕನ ಹೆಸರನ್ನು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ[೪೧] ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ವೀರಗಲ್ಲು ಶಾಸನಗಳು

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವೀರಗಲ್ಲು ಶಾಸನಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾತ್ತವಾದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದ ವೀರರ ಸ್ಮಾರಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಲ್ಲುಗಳೇ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು.[೪೨] ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ದಾನ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ವೀರ ಗಲ್ಲು ಶಾಸನಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೆ ಹೆಚ್ಚು.[೪೩] ಇಂತಹವು ಕರ್ನಾಟಕದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಊರು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ.

ಮಾನವನ ಹುಟ್ಟು ಅನಿವಾರ್ಯವೇ ಇರಬಹುದು ಆದರೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಮರಣವೆಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವೂ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ ನಿಯಮವೂ ಹೌದು.[೪೪] ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನರ ವರ್ಣನೆಯು ತುಂಬಾ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಡಿನವರು ಗುಣವಂತರು ಕಲಾರಸಿಕರು ವಿವೇಕಿಗಳು ಮೇಲಾಗಿ ಅಷ್ಟೆ ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳು. ಉಗ್ರ ಸ್ವರೂಪಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದರು ಎಂಬ ಮಾತು ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನತೆಯ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಯುದ್ಧಗಳು ನಡೆದಿವೆ[೪೫] ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ಇನ್ನೂ ಒಂದೆರಡು ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ದೇಹವೆನ್ನುವುದು ಅಶಾಶ್ವತವಾದದು ಕೀರ್ತಿಯು ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾದದು ದೇಹವು ಹೋದರು ಹೋಗಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಜನರ ಬಯಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸನ ಹೆಸರೂ ಅಥವಾ ಒಬ್ಬ ಮಹಾದಾನಿಯ ಹೆಸರೂ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಹುವಾಗಿ ಪ್ರಸಾರವಾಗುತ್ತಿತ್ತೊ ಇಲ್ಲವೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ ವೀರನ ಹೆಸರು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪಡೆಮಾತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರಶಂಶಿಸುವರೇ ಅವನ ಮೇಲೆ ಕತೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳತ್ತಿದ್ದವು. ಜನಗಳ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಅವನೊಬ್ಬ ಅದ್ಭುತ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯು ಅವನು ಮಾಡಿದ ತ್ಯಾಗಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತು ತಲೆಗಳವರೆಗೆ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಶಾಸನವೊಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[೪೬]

'ಜತೀನಲಭ್ಯತೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮೃತೇನಾಪಿ ಸುರಾಂಗನಾ ಕ್ಷಣ ವಿಧ್ವಂಸಿನಿ ಕಾಯೇ ಕಾ ಚಿಂತಾ ಮರಣೇ ರಣೇ' ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದರೆ ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೂ, ಹೋರಾಡುತ್ತ ಮಡಿದರೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸುರಾಂಗನೆಯರು ದೊರಕುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗುವ ಈ ದೇಹಕ್ಕಾಗಿ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ಲೋಕವೊಂದು ಅನೇಕ ವೀರಶಾಸನಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ವೀರಗಲ್ಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಗಳೆರಡು ಇತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತವೆ. ವೀರನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ವೀರಗಲ್ಲನ್ನು ನೆಡುವುದು ಅವನ ಪರಾಕ್ರಮ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಲೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವ ಉದ್ದೇಶಗಳಿದ್ದವು. ಲೌಕಿಕ ಉದ್ದೇಶಗಳು ಮಡಿದ ವೀರನಿಗೆ ವೀರಗಲ್ಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಹಾಗೆ ವೀರಗಲ್ಲು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗವೋ ಕೈಲಾಸವೋ ವೈಕುಂಠವೋ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ನಂಬಿ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಡುವುದು ಅದರ ಪರಮಾರ್ಥಿಕ ಉದ್ದೇಶಗಳಾಗಿದ್ದವು.[೪೭]

ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಹುಪಾಲು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಇಂದು ದೊರೆಯುವುದು ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಳಿ. ಶಿವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಳಿಯಂತು ವೀರಗಲ್ಲೂಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಗಲಾರದು. ಪ್ರಸ್ತುತ ದೇವಾಲಯಗಳ ಮುಂದೆ ಇರುವ ಎಲ್ಲಾ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಅದೇ ದೇವಾಲಯಗಳ ಮುಂದೆ ಮೊದಲಿಗೆ ನೆಟ್ಟಿದ್ದರು ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಲ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ದೇವರುಗಳೆಂದೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೋ ಜನ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಳಿ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿರಬಹುದಾದ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳು ಇವೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವಾರು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳ ಪಾಠದಿಂದ ವೀರಗಲ್ಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಾಗಲೇ ಅಂದಿನ ಜನತೆ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಅಂಶ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.[೪೮] ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಇತರ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹದು. ಊರ ಬಾಗಿಲ ಮುಂದೆ, ಚಾವಡಿಗಳಲ್ಲಿ, ಹೊಂಡಗಳ ಬಳಿ, ಹೊಲಗದ್ದೆ, ತೋಪು, ಮೈದಾನಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಇಂಥ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಡುವುದರ ಉದ್ದೇಶ ಅವು ನಿರಾಯಸವಾಗಿ ಜನರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಬೇಕೆನ್ನುವುದು.[೪೯]

ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ದೇವಾಲಯಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವಲ್ಲಿ ಅವರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ವೀರನು ದೇವರ ಸನ್ನಿದಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ. ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಜನರು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಅನಾಯಸವಾಗಿ ವೀರನ ಪರಾಕ್ರಮದ ಪರಿಚಯವೂ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರಬೇಕು ಆದರೆ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ದೇವಾಲಯಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕತೆಯೇ ಪ್ರಧಾನ ಅಂಶವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೀರನ ಸ್ವಂತ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಹಾಕಿಸಿದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳೂ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ ಇರಬಹುದು. ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಜನರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪದೇಪದೇ ಬೀಳುವಂತಹ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಇಂತಹ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳೂ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆಯಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳು ಅಂದಿನ ಮಾನವ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಅವನಿಗೆ ಇರುವ ಧೋರಣೆ ಅಂದಿನ ಅವನ ನಾಗರಿಕತೆ ಮತ್ತು ಆತನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರಮುಖ ಪುರಾವೆಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೧. ಊರು ಬಸವನಕೋಟೆ
ಹೋಬಳಿ ಬಿಳಿಚೋಡು
ಸ್ಥಳ ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿಯ ಪಾಳುಗೋಡೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇದೆ.

ಈ ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿಯ ಪಾಳುಗೋಡೆಯಲ್ಲಿನ ಶಾಸನವು ಕ್ರಿ ಶ ೯೦೭ರ ವರ್ಷದ್ದಾಗಿದ್ದು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನವಾಗಿದೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ವಂಶದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಆಕಾಳವರ್ಷ(ಕನ್ನರದೇವನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕಾಸಿಕಜ್ಜ ಎಂಬ ಪ್ರಾಂತಪಾಲಕನ(?) ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಾಗವರ್ಮ ಅಜವರ್ಮ ಮುಂತಾದವರು ನೋವಿಂಬರೆ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಶತ್ರುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕಾದಾಡಿಸತ್ತರು ಆಗ ಅವರ ಸ್ಮಾರಕವಾಗಿ ವೀರಗಲ್ಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ನೊವಿಂಬರು ಆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು ಆಗ ಮತ್ತೆ ಆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಅವಗೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಕುತೂಹಲಕಾರಿ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಈ ವೀರಗಲ್ಲು ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅತಿಮುಖ್ಯ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ.[೨೦]

೨. ಊರು ದೇವೀಕೆರೆ
ಹೋಬಳಿ ಬಿಳಿಚೋಡು
ಸ್ಥಳ ಸರ್ಕಾರಿ ಶಾಲೆ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ೧ ನೇ ವೀರಗಲ್ಲು

ದೇವೀಕೆರೆ ಗ್ರಾಮದ ಸರ್ಕಾರಿ ಶಾಲೆ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೫ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿದ್ದು ೨ ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಉಳಿದ ೩ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಳಾಗಿದೆ. ೧ ನೇ ವೀರಗಲ್ಲು ಮೂರು ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೀರನು ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವನು. ಮತ್ತು ಇನ್ನು ಇಬ್ಬರು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಮಧ್ಯದ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೀರನನ್ನು ಇಬ್ಬರು ಕನ್ನೆಯರು ಕೈ ಹಿಡಿದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಡ್ಯೋಯುತ್ತಿರುವ

ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವಿದ್ದು ಧ್ಯಾನಸಕ್ತನಾಗಿರುವ ವೀರಯೊಧನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

೨ನೇ ವೀರಗಲ್ಲು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಮೂರು ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಯಗೊಂಡಿರುವ ವೀರಯೊಧನ ಚಿತ್ರವಿದೆ. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಮಧ್ಯದ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಕನ್ಯೆಯರು ವೀರನ ಭುಜಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೀರನನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಕನ್ಯೆಯರು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಈ ವೀರಗಲ್ಲು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

೩ ನೇ ವೀರಗಲ್ಲು ಮೇಲ್ಭಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ತೃಟಿತಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ವೀರಗಲ್ಲು ಮೂರು ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೀರಯೊಧ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ದೃಶ್ಯ ಹಾಗೂ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೈನಿಕರು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಯುದ್ದದ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಮಧ್ಯದ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸುರಂಗನೆಯರು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವ ಧ್ಯಾನಸಕ್ತನಾಗಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿಯ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಈ ವೀರಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗವು ಸ್ವಲ್ಪ ತೃಟಿತಗೊಂಡಿದೆ.

೪ ನೇ ವೀರಗಲ್ಲು ಮೂರು ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದೃಶ್ಯಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಸವೆದಿವೆ ಹಾಗೂ ಮೊದಲ ಪಟ್ಟಿಕೆಯು ಮೂಕ್ಕಾಲು ಭಾಗ ಭೂಮಿಯ ಒಳಗೆ ಹೂತಿದ್ದು ಈ ಪಟ್ಟಿಕೆಯ ದೃಶ್ಯಗಳು ನಮಗೆ ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ೨ ನೇ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ವೀರನನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವಿದ್ದು ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತನಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೫ ನೇ ವೀರಗಲ್ಲು ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಹೂತಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿರುವ ದೃಶ್ಯಗಳು ಬಹುತೇಕ ಹಾಳಾಗಿವೆ. ಹಾಗೂ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ನಾಗಶಿಲ್ಪಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ೧ ಜೋಡಿ ನಂದಿಯ ವಿಗ್ರಹವು ಕಪ್ಪು ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ತುಂಬಾ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

೩.	ಊರು	ಅಸಗೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆತೊಬಿನ ಬಳಿಯ ವೀರಗಲ್ಲು[೫೧]

ಈ ವೀರಗಲ್ಲು ಶಾಸನವು ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕತೆಯ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದಿದೆ. ಶಂಭುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿನ ಕೆರೆ ತೂಬಿನ ಬಳಿ ಕ್ರಿ ಶ ೧೦೧೦ ಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದೊಂದು ವೀರಗಲ್ಲು ಶಾಸನ. ಗ್ರಾಮದ ಗೌಡ ಅಸಗ ಕಾಡಚ್ಚನ ಮಗ ಕಾಡವಾಸನೆಂಬುವನು

ಕಿತ್ತೂರು ಗ್ರಾಮದವರಿಗೆ ಸೇರಿದ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕಳ್ಳರು ಕದ್ದೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವರೊಡನೆ ಕಿತ್ತೂರಿನ ಬಳಿ ಕಾದಾಡಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತರುತ್ತಾನೆ. ಅದರೆ ಕಾದಾಡುವಾಗ ಎದೆಯ ಮೇಲಾದ ವ್ರಣ(ಗಾಯ)ಗಳಿಂದ ನರಳಿಸಾಯುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಕೀರ್ತಿ ಸಾರುವ ವೀರಗಲ್ಲೇ ಇದು. ಈ ಶಾಸನದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗೋವುಗಳ ನಿಂತಿರುವ ಚಿತ್ರಣ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕಾದಾಡುವುದು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ದೃಶ್ಯಗಳು ದಾಖಲಾಗಿವೆ. ಧ್ಯಾನನಿರತ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರರ ದೃಶ್ಯಗಳಿವೆ. ಈ ಅಸಗ ಕಾಡಚ್ಚನ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಈ ಅಸಗೋಡು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ.[೨೨] ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಸಗೋಡು ಕಡ್ಲೇ ಬಸಪ್ಪ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲು ಕ್ರಿ ಶ ೧೧ ಶತಮಾನದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ವೀರಗಲ್ಲು ಮೂರು ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಮೊದಲ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜನ ವೀರರು ಬಿಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋಗುತ್ತಿರುವಂತಿದೆ ಎದುರುಗಡೆ ವೈರಿಯ ಪಡೆಯವರು ಅಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಟಿ ವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿರುವರು. ಎರಡನೇ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಮೂರು ಜನ ವೀರರನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವ ಚಿತ್ರವಿದೆ. ಅಪ್ಸರೆಯರು ವೀರರ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಕೈಗಳನ್ನು ಹಾಕಿರುವರು. ಕೊನೆಯ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಚಾರಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವರು. ಮೂರನೆಯ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜನ ವೀರರು ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತಿರುವರು. ಯತಿಯು ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಂಗಳಾರತಿ ಮಾಡುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಈ ವೀರಗಲ್ಲು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜನ ವೀರರು ಹೋರಾಡಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ವೀರಗಲ್ಲು ಹಾಕಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಸಗೋಡಿನ ಕಡ್ಲೆ ಬಸಪ್ಪ ದೇವಾಲಯದ ಬಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ೨ ನೇ ವೀರಗಲ್ಲು ಕ್ರಿ.ಶ ೧೨ ನೇ ಶತಮಾನದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ದೃಶ್ಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಕೆಳಗಿನ ಮೊದಲ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೀರನು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಗುರಾಣಿ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿರುವನು. ವೀರನ ತಲೆಯ ಹಿಂದೆ ತುರಬು ಇದೆ. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಹಾರ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಚಾಕು ಕಟೀವಸ್ತ್ರದಾರಿಯಾಗಿರುವನು ವೈರಿಪಡೆಯವನ್ನು ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ. ಒಬ್ಬ ಎದುರಾಳಿ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಿ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯ ಲಗಾಮು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಈಟಿ ಹಿಡಿದು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಉಳಿದ ೩ ಜನ ವೈರಿ ಪಡೆಯವರು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ ಹಿಡಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಎಡಗೈಗಳಲ್ಲಿ ಗುರಾಣಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೀರನನ್ನು ಅಪ್ಸರೆಯರು ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವರು. ವಿಮಾನವು ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯ ಶಿಖರದಂತಿದೆ. ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ವೀರ ಕೈ ಮುಗಿದು ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ಅಪ್ಸರೆಯರು ಚಾರಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೆರಿಗೆಯ ಸೀರೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವರು. ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಿರೀಟ

ಹೊಂದಿರುವರು. ಮೂರನೆಯ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೀರನು ಶಿವಲಿಂಗದ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಮಂಡಲ ಇದೆ. ಯತಿಯು ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಗಂಟೆ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಆರತಿ ತಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದು ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಶಿವಲಿಂಗದ ರುದ್ರಭಾಗಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸರ ಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಶಿವಲಿಂಗದ ಕೆಳಗೆ ನಂದಿಯು ಕುಳಿತಿದೆ. ನಂದಿಗೆ ಗಂಟೆಸರ ಕೊರಳಹಾರ ಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಶಿವಲಿಂಗದ ಜಲಾಹರಿಯ ಎದುರಿಗೆ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಚಾರಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಈ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೆತ್ತನೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಮುಖ ವೀರನೊಬ್ಬ ಮಡಿದುದರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಈ ವೀರಗಲ್ಲು ನೆಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಸಗೋಡಿನ ಕಡ್ಲೇ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ ಇರುವ ೩ನೇ ವೀರಗಲ್ಲು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಮೂರು ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೀರ ದಂಪತಿಯರಿನ್ನರು ಶುತ್ರುಗಳ ವಿರುದ್ದ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯು ತಲೆಗೆ ತುರುಬನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಶುತ್ರುಗಳ ವಿರುದ್ದ ಸೆಣಸಾಡುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ದಂಪತಿಯರಿಬ್ಬರು ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ದಂಪತಿಗಳಿರು ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಚಾಮರವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಕೊನೆಯ ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವಿದ್ದು ದಂಪತಿಗಳಿಬ್ಬರು ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತರಾಗಿ ಕುಳಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯತಿಯು ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದ.

೪.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಚೋಡು
	ಸ್ಥಳ	ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ

ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಮೂರು ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೀರನು ಗುರಾಣಿಯನ್ನು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯುದ್ದಮಾಡುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಮಧ್ಯದ ಎರಡನೆಯ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೀರನ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜನ ಕನ್ಯೆಯರು ವೀರನನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನಾವು ಎರಡನೆಯ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವಿದ್ದು ಯತಿಯು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಗಂಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಅರತಿ ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ವೀರಯೋಧನು ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತರಾಗಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಂದಿಯ ಚಿತ್ರವಿದೆ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರರ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಈ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುತೇವೆ.

ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಹತ್ತಿರ ಮತ್ತೊಂದು

ವೀರಗಲ್ಲು ಇದೆ. ಅದು ಕೇವಲ ಎರಡು ಪಟ್ಟಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತುಂಡರಿಸಿರುವದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಮೊದಲ ಕೆಳಗಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ವೀರಯೋಧನ ದೃಶ್ಯವಿದ್ದು ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶುತ್ರುಗಳು ಬಿದ್ದಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ವೀರನ ದೃಶ್ಯವಿದ್ದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರೆಯರ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಮರವನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಮೇಲ್ಭಾಗವು ತುಂಡರಿಸಿಹೋಗಿದೆ.

೫. ಊರು ಬಸವಪುರ

ಹೋಬಳಿ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಸ್ಥಳ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ.

ದೇವೀಕೆರೆ ಮತ್ತು ಕೊಡದಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಸವಪುರ ಗ್ರಾಮ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಿದ ವೀರನ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ ಮತ್ತು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನು. ಕುದುರೆಗೆ ಲಗಾಮ್ ಹಾಕಲಾಗಿದ್ದು ಜಿನ್‌ವನ್ನು ವೀರನು ತನ್ನ ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವನು. ಕುದುರೆಯ ಮುಖದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಮಂಡಲದ ದೃಶ್ಯವಿದೆ ಕುದುರೆಯು ಮುಂದಿನ ತನ್ನ ಕಾಲನ್ನು ಎತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದ್ದು ಕುದುರೆಯ ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಗವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು ಈ ಒಂದು ಶಿಲ್ಪವು ತುಂಬ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ವೀರಗಲ್ಲು ಶಾಸನಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವು ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಜನ ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಚಿತ್ರಣಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮಹಾಸತಿಗಲ್ಲು ಮತ್ತು ನಿಷೇಧಿಗಲ್ಲುಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕ್ಷೇತ್ರಧ್ಯಯನದ ಮೂಲಕ ನಮಗೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೦೧. ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ, ೧೩.

೦೨. ಶಾಸನ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೇಶ, ಪುಟ, ೨೫.

೦೩. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೨೧.

೦೪. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೪೦.

೦೫. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೩೧.

೦೬. ಎಫಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ–೧೧, ಪುಟ, ೩–೨೨೦.

೦೭. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೨೯.
೦೮. ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ-೧೧, ಪುಟ, ೨೨೦.
೦೯. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೨೯.
೧೦. ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ-೧೧, ಪುಟ, ೨೨೦.
೧೧. ಅದೇ ಪುಟ, ೨೨೧.
೧೨. ಅದೇ ಪುಟ, ೨೨೨.
೧೩. ಅದೇ ಪುಟ, ೨೨೨.
೧೪. ಅದೇ ಪುಟ, ೨೨೩.
೧೫. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೨೯.
೧೬. ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ-೧೧, ಪುಟ, ೨೨೩.
೧೭. ಅದೇ ಪುಟ, ೨೨೫-೨೨೬.
೧೮. ಜಗಲೂರು, ಪುಟ, ೭೪.
೧೯. ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ-೧೧, ಪುಟ, ೨೨೬.
೨೦. ಅದೇ ಪುಟ, ೨೨೬-೨೨೭.
೨೧. ಜಗಲೂರು, ಪುಟ, ೭೫.
೨೨. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೩೧.
೨೩. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೩೧.
೨೪. ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ-೧೧, ಪುಟ, ೨೨೮.
೨೫. ಅದೇ ಪುಟ, ೨೨೮.
೨೬. ಅದೇ ಪುಟ, ೨೨೮.
೨೭. ಅದೇ ಪುಟ, ೨೨೮-೨೨೯.
೨೮. ದಾವಣಗೆರೆ ಇದು ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆ, ಪುಟ, ೬೨೩.
೨೯. ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ-೧೧, ಪುಟ, ೨೩೦.
೩೦. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೩೧.
೩೧. ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ-೧೧, ಪುಟ, ೨೩೦.
೩೨. ದಾವಣಗೆರೆ ಇದು ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆ, ಪುಟ, ೬೪೬.
೩೩. ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ-೧೧, ಪುಟ, ೨೩೦-೨೩೧.
೩೪. ದಾವಣಗೆರೆ ಇದು ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆ, ಪುಟ, ೬೪೬.
೩೫. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೩೧-೧೩೨.
೩೬. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೩೨.
೩೭. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೩೨.
೩೮. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೩೨.
೩೯. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೩೨.

೪೦. ದಾವಣಗೆರೆ ಇದು ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆ, ಪುಟ, ೬೩೩.
೪೧. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೬೩೬.
೪೨. ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ, ೨೭೭.
೪೩. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೨೭೩.
೪೪. ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಪುಟ, ೧೧.
೪೫. ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ, ೨೭೩.
೪೬. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೨೭೬.
೪೭. ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಪುಟ, ೯೨.
೪೮. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೧೦-೧೧೧.
೪೯. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೧೧೨.
೫೦. ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ, ಪುಟ, ೧೩೧.
೫೧. ಎಫಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ-೧೧, ಪುಟ, ೨೨೮.
೫೨. ಜಗಲೂರು, ಪುಟ, ೭೩-೭೪.

ಅಧ್ಯಾಯ ಐದು

ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ ಐದು

ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯ ದೇವರ ಕಲ್ಪನೆ, ದೇವಾಲಯಗಳ ಉಗಮ, ನಿರ್ಮಾಣ, ವಿಕಾಸದ ಕುರಿತು ತಿಳಿಯುವುದು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯಗಳು ಚರಿತ್ರೆಯ ರಚನೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಬಲ್ಲ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಪುರಾತತ್ವೀಯ ಆಕರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಅವುಗಳು ಮಾನವನ ಚರಿತ್ರೆ ಹಾಗೂ ಅವನ ಕಾಲದ ವಿಭಿನ್ನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ಮಾನವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿವೆ. ದೇವಾಲಯಗಳು ಮಾನವನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಭಕ್ತಿ, ನಂಬಿಕೆಗಳ ಪ್ರತೀಕಗಳಾಗಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿವೆ. ಮಾನವ ತನ್ನ ಬದುಕಿಗಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಡನೆ ನಡೆಸಬೇಕಾದ ನಿರಂತರ ಸೆಣಸಾಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ವಿಸ್ಮಯಗಳಾದ ಮಳೆ, ಗುಡುಗು, ಸಿಡಿಲು, ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು ಮೊದಲಾದವು ಅವನಲ್ಲಿ ಭೀತಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿದವು. ಇವುಗಳಿಂದ ನಿಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಯೊಂದು ಇದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ದೇವರೆಂದು ನಂಬಿದ. ಆರಂಭ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ತಾನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಇಂತಹ ಶಕ್ತಿಗಳ ಬೆಂಬಲ ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಕಾರಣ ಆ ಶಕ್ತಿಗೆ ಒಂದು ಮೂರ್ತ ರೂಪ ನೀಡಿ ಪೂಜಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದನು.[೧] ಹೀಗೆ ನೀಡಿದ ಒಂದು ರೂಪ ಅಥವಾ ಸಂಕೇತಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಆಲಯ ಕಟ್ಟಲು ಆರಂಭಿಸಿದ ಇದೇ ದೇವಾಲಯ ರಚನೆಗೆ ನಾಂದಿಯಾಯಿತು. ಕಾಲ ಕಳೆದಂತೆ ಪೂಜಾ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗೊಂಡು ಆಚರಣೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲಾ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ

ದೇವಾಲಯದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಅಧಿಕವಾಯಿತು. ಮಾನವನ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಚಾರಗಳು ಬೆಳೆದಂತೆಲ್ಲ ದೇವಾಲಯದ ನಿರ್ಮಾಣವು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಅದು ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವೆನಿಸಿತು. ಅವು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಪೂಜಾಮಂದಿರಗಳಾಗುವುದರೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಮಹತ್ತರ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದವು. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಮುಖ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿ ಮೆರೆಯುವುದರೊಂದಿಗೆ ಸಂಗೀತ, ನೃತ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಆಸರೆಯಾದವು. ಹೀಗೆ ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗೆ ನೆರವಾಗಿ ನಿಂತು ಒಂದಲ್ಲಾ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಸ್ತರದ ಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುದರಿಂದ ಅವು ಅವರ ಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಸಮಾಜ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಾನಗಳೆನಿಸಿವೆ. ಅಂತೆಯೇ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣವು ಇಡೀ ಸಮಾಜದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀಕವೆನಿಸಿತು. ಈ ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ರಾಜರು, ರಾಣಿಯರು, ಅವರ ಸಾಮಂತರು, ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಮಂತ್ರಿಗಳು ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಕೂಡ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಇಲ್ಲವೇ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದರು[೨] ಎಂದು ನಮಗೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ದೇವಾಲಯದ ಉಗಮ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆ

ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಮರ, ಇಟ್ಟಿಗೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಬಹುದು. ಆದರೆ ದೇವಾಲಯಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅವು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿಯೂ ಉಳಿಯುವಂತಹವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮರ, ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಗಿಂತ ಕಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯ ರಚನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ನೀಡಲಾಯಿತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಲಾಪರಂಪರೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿವು ನೀಡುತ್ತವೆ.[೩]

ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುವ ವಿಧಿ-ನಿಷೇಧಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳಿವೆ ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರ, ಬೃಹತ್‌ಸಂಹಿತಾ, ಮತ್ಸ್ಯ ಪುರಾಣ ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ವಿಷಯಗಳು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ಸು ೭-೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಆಗಮಗಳು ರಚನೆಗೊಂಡು ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ರೂಪು-ರೇಷೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆ. ಇವು ದೇವಾಲಯ ರಚನೆಯನ್ನು ಅರ್ಥೈಸುವಲ್ಲಿಯೂ ಮಹತ್ತರ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವೆಂದರೆ ಸುಪ್ರಭೇದಾಗಮ, ಕಾಮಿಕಾಗಮ, ಕಾರಣಾಗಮ, ಅಜಿತಾಗಮ ಮುಂತಾದವು. ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾದ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳು ಇವೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭುವನ ಪ್ರದೀಪನ ಅಪರಾಜಿತ ಪೃಚ್ಛಾ, ಭೋಜನ ಸಮರಾಂಗಣ ಸೂತ್ರದಾರ, ಮಂಡನನ ರೂಪಮಂಡನ ಮುಂತಾದವು. ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ದೇವಾಲಯಗಳ ರೂಪರೇಷೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂತೆಯೇ ಮಯಮತ, ಮಾನಸಾರ, ತಂತ್ರಸಮುಚ್ಚಾಯ, ಶಿಲ್ಪರತ್ನ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತ ದೇವಾಲಯಗಳ ರಚನಾ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.[೪] ದೇವಾಲಯದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲೂ

ಒಂದು ತಾತ್ವಿಕ ಅರ್ಥವಿದೆ. ದೇವಾಲಯ ಪರಮಾತ್ಮ(ದೇವ)ನಿಗೆ ತನ್ನ ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿಯ ಮನೆ(ಆಲಯ)ಅಂಥ ಆಲಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವದ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಪರಿವಾರದೊಡನೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುವ ಯಾವುದನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಬಹುದು. ಆತ್ಮ ಸಹಿತ ಮನುಷ್ಯ ಶರೀರವೂ ಒಂದು ದೇವಾಲಯ ಆತ್ಮ ದೇವರು(ದೇಹೋ ದೇವಾಲಯಃಪ್ರೋತ್ತೊ, ಜೀವೊ ದೇವ: ಸನಾತನ:) ಮನುಷ್ಯ ಕಾಲು ಚಾಚಿ ಕುಳಿತಾಗ ಪಾದಗಳು ಗೋಪುರ ಸಹಿತ ಮಹಾದ್ವಾರ ತೊಡೆಯಭಾಗ ಪ್ರಸಾದ ಹೃದಯವೇ ಗರ್ಭಗೃಹ ತಲೆಯೇ ಶಿಖರ.[೫]

ಭಾರತೀಯ ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಮೂರು ಶೈಲಿಗಳೆಂದರೆ ದ್ರಾವಿಡ, ನಾಗರ, ವೇಸರ. ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಪ್ರಮುಖ ವಾಸ್ತು ಶೈಲಿ. ಈ ಶೈಲಿಯನ್ನು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಶೈಲಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತುಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಹಾಗೂ ಈ ಶೈಲಿಯ ವಾಸ್ತು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪ್ರಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ನೋಡಿದರೆ ದ್ರಾವಿಡ ದೇಶ ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತವೆಂದರೆ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶ, ಕರ್ನಾಟಕ, ತಮಿಳುನಾಡು, ಕೇರಳ ಮತ್ತು ಗೋವಾ ರಾಜ್ಯಗಳು. ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ವಾಸ್ತುರೂಪವೇ ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿ ಎನಿಸಿದೆ.[೬] ಕಾಮಿಕಾಗಮ ದ್ರಾವಿಡ ವಾಸ್ತು ಪ್ರಕಾರದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನೀಡುವ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ದ್ರಾವಿಡ ವಾಸ್ತು ಷಡ್ವರ್ಗ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕಟ್ಟಡ. ಷಡ್ವರ್ಗಗಳಾವುವೆಂದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ, ಭಿತ್ತಿ, ಪ್ರಸ್ತಾರ, ಗ್ರೀವ, ಶಿಖರ ಮತ್ತು ಸ್ತೂಪಿ ಇದಿಷ್ಟು ಕೂಡಿ ದ್ರಾವಿಡ ವಿಮಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪಾನಾತ್ ಸ್ತೂಪಿ ಪರ್ಯಂತ ತಂ ವಿಮಾನಃ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ವಿಮಾನ ಎಂದರೆ ಉಪಾನದಿಂದ(ಅಧಿಷ್ಠನದ ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ) ಹಿಡಿದು ಸೂಪ್ತಿಯವರೆಗಿನ ಭಾಗ ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.[೭]

ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಪಾದ, ಬಂಧ, ಕಪೋತಬಂಧ, ಪದ್ಮಬಂಧ ಎಂದೆಲ್ಲ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಅದಿಷ್ಠಾನದ ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ ಉಪಾನ, ಇದು ಕಟ್ಟಡದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸೂಪ್ತಿ ಕಾಣಬರುವುದು ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಸಾದದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಹೇಳಿಕೆ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲಿನ ಕೇವಲ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೂ ವಿಮಾನವೆನ್ನಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಮಾನದ ಆಕಾರ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹ ಚತುರಸ್ರ, ಆಯತ ವೃತ್ತ, ವೃತ್ತಾಯತ ಮತ್ತು ಗಜಪೃಷ್ಠಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ. ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಎತ್ತರವಾದ ದಿಂಡುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದಿಂಡುಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಉಪಾನ, ಜಗತಿ, ಕುಮುದ, ಕಪೋತ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಿಕೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನದ ಮೇಲೆ ಭಿತ್ತಿಯನ್ನು(ಗೋಡೆ) ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ದೇವಾಲಯದ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ

ಕಪೋತದ ಬಳಕೆ ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ.[೮] ಅಧಿಷ್ಠಾನದ ಮೇಲೆ ಭಿತ್ತಿಯನ್ನು(ಗೋಡೆ) ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಹಿಂಚಾಚು ಮುಂಚಾಚುಗಳನ್ನು ಕರ್ಣಗಳೆಂದು ಮಧ್ಯದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಮುಂಚಾಚುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿ ಕರ್ಣಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಹಿಂಚಾಚು ಮುಂಚಾಚುಗಳೂ ವಿಮಾನದ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಅದೇ ರೀತಿ ಉಳಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯೇನು ಇಲ್ಲ. ಭಿತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಪೋತ ಚಾವಣಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಚಾವಣಿಯ ಮೇಲೆ ಇರುವುದೇ ಹಾರ(ಕೈಪಿಡಿ ಗೋಡೆ) ಇದು ಐಚ್ಛಿಕ ಹಾರ ಎಂದರೆ ಮಾಲೆ ಕೂಟ ಶಾಲ ಮತ್ತು ಪಂಜರ ಮಾದರಿಯ ಚಿಕಣಿ ಮಂಟಪಗಳ ಮಾಲೆ ಅಥವಾ ಸರಪಳಿ. ಇದು ಕಪೋತ ಚಾವಣಿ ಮತ್ತು ಹಾರ ಇವಿಷ್ಟು ಕೂಡಿ ಪ್ರಸ್ತಾರವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಚಾವಣಿಯ ಮೇಲ್ಬಾದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೇದಿಯ ಮೇಲೆ ಗ್ರೀವ(ಕಂಠ ಅಥವಾ ಕತ್ತು) ಗ್ರೀವರ ಮೇಲೆ ಶಿಖರ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಸ್ತೂಪಿ ಇವಿಷ್ಟು ಕೂಡಿ ವಿಮಾನ ಅಥವಾ ಕೂಟವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಧಿಷ್ಠಾನ, ಭಿತ್ತಿ, ಪ್ರಸ್ತಾರ ಇವಿಷ್ಟು ಕೂಡಿ ಒಂದು ತಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರು ಅಂಗಗಳು ದೇವಾಲಯದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತವೆ.[೯]

ದ್ರಾವಿಡ ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟ ರೂಪ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಕಾಣುವುದು. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮತ್ತು ಪಲ್ಲವರ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಪ್ರಯೋಗಗಳು ನಡೆದು ೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಮಾಲೆಗಿತ್ತಿ ಶಿವಾಲಯ, ಮಹಾಬಲಿಪುರಂನ ಧರ್ಮರಾಜರಥ ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತುವಿನ ಷಡ್ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.[೧೦] ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು. ಇವರ ನಂತರ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹ ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ನಂತರ ಬಂದ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹಲವಾರು ಕಡೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು. ಜೊತೆಗೆ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು. ಅನಾಂತರ ಬಂದ ಹೊಯ್ಸಳರು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೆತ್ತನೆಗಳನ್ನು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.ಅದರೆ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮುಸ್ಲಿಂ ದಾಳಿಗಳಿಂದ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಂಠಿತವಾಯಿತು.ಅದರೆ ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುವುದರೊಂದಿಗೆ ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದವರಗೆ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಅದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕುಂಠಿತವಾಯಿತು.ಅದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ದೇವಾಲಯಗಳ ವಾಸ್ತುಕಲೆಯನ್ನು ಪುನರುಜ್ಜೀವನಗೊಳಿಸಬೇಕಾದ ಕಾಲ ಒದಗಿಬಂದಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬಹುತೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತಹವು. ದೇವಾಲಯಗಳ ರಚನೆಯ ಆಧಾರಗಳನ್ನು

ಗಮನಿಸಿದಾಗ ನಮಗೆ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಹೋಲಿಕೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅಸಗೋಡಿನ ಕಲ್ಲೆ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ನವರಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬಗಳ ರಚನೆಯು ಮತ್ತು ಅಸಗೋಡಿನ ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ನವರಂಗದ ಕಂಬಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಾಮ್ಯತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಕಂಬಗಳಗೂ ಹಾಗೂ ಜಗಳೂರಿನ ಕಲ್ಲೇದೇವರಪುರ ಗ್ರಾಮದ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬಗಳ ರಚನೆಯ ಸಾಮ್ಯತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಹಾಗು ಬಹುತೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು ಮತ್ತು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ದೇವಾಲಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕೊಡದಗುಡ್ಡದ ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ವಿಜಯನಗರ ಭಿತ್ತಿಯ ಚಿತ್ರಗಳಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಏಕ ರೀತಿಯ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಆಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚನೆಯನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಬಹುತೇಕ ಈ ಎಲ್ಲಾ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಂಶವೇನೆಂದರೆ ಗರ್ಭಗೃಹ, ಅಂತರಾಳ, ನವರಂಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ.

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಮುಖ ದೇವಾಲಯಗಳೆಂದರೆ ಬಿಳಿಚೋಡು, ಚದುರಗೊಳ, ಕೊಡದಗುಡ್ಡ, ಗುತ್ತಿದುರ್ಗ, ಅಸಗೋಡು, ದೇವೀಕೆರೆ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದು ದಿನನಿತ್ಯ ಪೂಜೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಸಾಕಷ್ಟು ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಶಾಕ್ತ ದೇವಾಲಯಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಶೈವ ಧರ್ಮವು ಹರಪ್ಪಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಸಿಲಿಂಡರಿನಾಕಾರದ ವಸ್ತುಗಳು ಶಿವಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಗುರುತಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿವಲಿಂಗವಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹಾಗೂ ಆ ಪರಿಸರಗಳು ಶೈವ ಧರ್ಮದ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.[೧] ಈಶ್ವರ, ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ, ರಾಮೇಶ್ವರ, ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ, ಚೆನ್ನಬಸವ, ಬಸವೇಶ್ವರ, ತವ್ಲಕೇಶ್ವರ, ಭೀಮೇಶ್ವರ, ನೋಣೇಶ್ವರ, ಮುಕ್ತಿರಾಮೇಶ್ವರ, ಇಷ್ಟಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಸಂಗನಬಸವೇಶ್ವರ, ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ. ಇವು ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು.

೧.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಸ್ ನಿಲ್ದಾಣದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿದೆ
	ಅಭಿಮುಖ	ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೧ನೇ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಶಿಖರವಿಲ್ಲ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಬಳಪದ ಶಿಲೆ ಮತ್ತು ಕಗ್ಗಲ್ಲು

ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಬಳಪದ ಶಿಲೆ ಮತ್ತು ಕಗ್ಗಲ್ಲನ್ನು ಬಳಸಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಗ್ರಾಮದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿ, ಅಂತರಾಳ, ನವರಂಗ ಮತ್ತು ತೆರೆದ ಮುಖಮಂಟಪ ಹೊಂದಿರುವ ಇದು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಹೊರಗಿನಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಬುರುಜು ರೀತಿ ಕಾಣುವ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ವಾಸ್ತು ಭಾಗಗಳಿವೆ.

ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಹಾಗೂ ಹೊರಭಾಗದ ಭಿತ್ತಿ ಭಾಗವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಗ್ಗಲ್ಲು ಶಿಲೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಬುರುಜು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿರುವ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಭಿತ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಮೂಲ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ವಿರೋಧಿಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲು ನಂತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಕಟ್ಟಿರಬೇಕೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿ ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವಿದೆ. ಇದರ ದ್ವಾರವನ್ನು ಸರಳ ಅಲಂಕರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಸರಳವಾದ ಅಂತರಾಳವಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಲ್ಲ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿದ್ದು ಅವು ಚೌಕ, ಅಷ್ಟಕೋನ ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಕಂಬ ಮತ್ತು ಬೋಧಿಗೆಗಳು ಸರಳ ಅಲಂಕರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇದರ ಮುಚ್ಚಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ತಾವರೆಯನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ, ವಿಷ್ಣು, ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಇದರ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರವು ಲತಾ, ಸ್ತಂಭ, ವ್ಯಾಳಿ ಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶೂಲ, ಡಮರುಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸ್ಥಾನಿಕರಾಗಿರುವ ಶೈವ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಿರುವರು. ಲಲಾಟದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಲಲಾಟದ ಮೇಲಿನ ಉತ್ತರಾಂಗ ಭಾಗದ ಪಟ್ಟಿಕೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಆಸೀನನಾಗಿದ್ದು ಆತನ ಬಳಿ ನಂದಿ ಇದೆ. ಈತನ ಎಡ ಮತ್ತು ಬಲದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತ ಋಷಿಮುನಿಗಳು ಮತ್ತು ವಿವಿಧ

ಭಂಗಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ನಯನ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇದು ದೇವಾಲಯದ ವಿಶೇಷ. ಮುಖಮಂಟಪವು ತೆರದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಕ್ಷಾಸನಗಳಿವೆ. ಎರಡು ಕಂಬಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಮಂಟಪವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು 'ಹಸ್ತ ಹಸ್ತಿ'ಫಲಕದೊಡನೆ ಇರುವ ಸೋಪಾನಗಳಿವೆ. ಅದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಾಗರ ಕಲ್ಲು, ಶಾಸನ, ವೀರಗಲ್ಲು ಮತ್ತು ಸಪ್ತ ಮಾತೃಕೆಯರ ಶಿಲಾ ಫಲಕಗಳನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ.[೧೨]

ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮೂಲ ಶಿಖರವು ಭಗ್ನವಾಗಿದ್ದು ಶಿರವು ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ದೇವಾಲಯವು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೨.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಚೆನ್ನಕೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ
	ಸ್ಥಳ	ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ
	ಅಭಿಮುಖ	ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಶಿಖರವಿಲ್ಲ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಗ್ರಾನೈಟ್ ಕಲ್ಲು

ಈ ದೇವಾಲಯವು ಊರಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯು ೭x೭ ಅಡಿ ಇದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮಧ್ಯದ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲೆ ಸಮಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ೪.೬ ಅಡಿ ಎತ್ತರ ೧.೮ ಅಡಿ ಅಗಲವಿರುವ ಚನ್ನಕೇಶವ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲು ೪.೬ ಅಡಿ ಅಗಲ ಹಾಗೂ ೬.೯ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಅದರ ತೋಳುಗಳು ೭ ಇಂಚು ಅಗಲವಾಗಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಳ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನವರಂಗವು ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ೧೭.೬ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ ೧೫.೬ ಅಡಿ ಇದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಸುಂದರ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿದ್ದು ಈ ಕಂಬಗಳ ತಳಹದಿಯಲ್ಲಿ ಚೌಕಾಕಾರದ ಮತ್ತು ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚೌಕಾಕಾರದ ಬೋಧಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಕರಿಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ನಾಗದೇವತೆಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮತ್ತು ಕೊಳಲು ನುಡಿಸುತ್ತಿರುವ ವೇಣುಗೋಪಾಲನ ಶಿಲ್ಪವು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ.[೧೩] ದೇವಾಲದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗರುಡ ಗಂಭವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
	ಸ್ಥಳ	ಊರಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ
	ಅಭಿಮುಖ	ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಕ
	ಕಾಲ	ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಶಿಖರವಿಲ್ಲ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಗ್ರಾನೈಟ್ ಕಲ್ಲು

ಈ ದೇವಾಲಯವು ಊರಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯು ಪೂರ್ವ–ಪಶ್ಚಿಮ ೬.೮, ಉತ್ತರ–ದಕ್ಷಿಣ ೬.೮ ಅಡಿ ಇದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಬಲಗಡೆ ೧.೮ ಅಡಿ ಅಗಲ, ೨.೩ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಅದರ ಎಡಗಡೆ ೧.೫ ಅಡಿ ಅಗಲ, ೨ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಗಂಗಮಾಳಮ್ಮನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಅಂತರಾಳವು ಪೂರ್ವ–ಪಶ್ಚಿಮ ೬.೩, ಉತ್ತರ–ದಕ್ಷಿಣ ೧೦ ಅಡಿ ಇದೆ. ಅಂತರಾಳದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ೧.೩ ಅಡಿ ಅಗಲ ೧.೮ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಗುಡ್ಡದೇಶ್ವರನ ಶಿಲ್ಪವು ಪೂರ್ವಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ. ಸಭಾಮಂಟಪವು ೮ ಕಂಬಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಕಂಬಗಳು ಸರಳವಾಗಿವೆ. ಪೂರ್ವ–ಪಶ್ಚಿಮ ೨೪ ಅಡಿ, ಉತ್ತರ–ದಕ್ಷಿಣ ೨೪.೭ ಅಡಿ ಇದೆ. ಅರ್ಧ ಮಂಟಪವು ೨ ಕಂಬಗಳೊಂದಿಗೆ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿ ಹೊಂದಿದೆ.[೧೪]

೪.	ಊರು	ಚದುರಗೊಳ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ
	ಅಭಿಮುಖ	ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ಸು ೧೧ನೇ ಶತಮಾನ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಶಿಖರವಿಲ್ಲ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಬಲಪದ ಕಲ್ಲು

ಇದು ಈ ಊರಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದ್ದು ಈಗ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿ ಮತ್ತು ಅಂತರಾಳಗಳು ಮಾತ್ರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅದರ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವೆಲ್ಲ ನಶಿಸಿಹೋಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಭಾಗದ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು, ಉಪಾನ, ಪದ್ಮ,

ಕಪೋತ, ವೇದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅರೆಗಂಬಗಳ ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಕೋಷ್ಠ ಪಂಜರುಗಳ ಮೇಲೆ ವೇಸರ ಮತ್ತು ನಾಗರ ಶೈಲಿಯ ಶಿಖರಗಳನ್ನು ಪಂಜರಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತರದಲ್ಲಿ ಕಪೋತ ಭಾಗವು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುಹೋಗಿದೆ.

ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಲತಹ ಪಾಣಿಪೀಠದ ಜೊತೆಗೆ ಇದ್ದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ದ್ವಾರವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಲಲಾಟ ಬಿಂಬವಾಗಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಮೂರ್ತಿಗಳಿಲ್ಲ. ಅಂತರಾಳದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗ ನಾಶವಾಗಿಹೋಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿನ ಕುರುಹುಗಳಿಂದ ನವರಂಗವಿತ್ತೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ದೇವಾಲಯವು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ್ದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೫.	ಊರು	ಕೊಡದಗುಡ್ಡ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆಯ ಬಳಿ
	ಅಭಿಮುಖ	ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಶಿಖರವಿಲ್ಲ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಬಳಪದ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗ್ರಾನೈಟ್ ಕಲ್ಲು

ಕೊಡದಗುಡ್ಡದ ಈ ದೇವಾಲಯವು ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯವು ಗರ್ಭಗುಡಿ, ಅಂತರಾಳ, ನವರಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಭಾಗದ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂತಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಭಾಗಗಳು ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವಾಲಯದ ಭಿತ್ತಿಯನ್ನು ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಭಿತ್ತಿಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಲ್ಲ. ಪ್ರಸ್ತರದಲ್ಲಿನ ಕಪೋತ ಭಾಗವು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮೇಲೆ ಶಿಖರವಿಲ್ಲ.

ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗೃಹ ಚೌಕಾಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವಿದೆ. ದ್ವಾರವು ಸರಳವಾಗಿದೆ. ಅಂತರಾಳವು ಆಯತಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಮಹಿಷಾಸುರಮರ್ಧಿನಿ, ನಾಗ-ನಾಗಿಣಿ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ದ್ವಾರದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಲಲಾಟ ಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಚೌಕಾ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟಕೋನ ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿದ್ದು

ಅವು ಸರಳವಾಗಿವೆ. ನವರಂಗದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಗುಡಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ ನಂದಿಯೊಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗಣೇಶ ಮತ್ತು ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಇದೆ. ನವರಂಗದ ಒಳ ಭಿತ್ತಿಯನ್ನು ನಂತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಗಾರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ.

ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಕೋಡಿಯ ಮೇಲೆ ಮಕರ ತೋರಣಯುಕ್ತ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಪಟ್ಟಿಕೆ ಇದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ ಹಿಡಿದು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕುಳಿತಿದ್ದು ಈಕೆಯ ಎಡ ಮತ್ತು ಬಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಎತ್ತಿರುವ ಆನೆಗಳಿವೆ. ಇದೇ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷಿಗಳು ಆಮೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತೊಯ್ಯುವ ದೃಶ್ಯ ಅದರ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೊಸಳೆ ಇದೆ. ಇದರ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೊಸಳೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಕಪಿ ಧ್ವಜವನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಚಿತ್ರಗಳು ಪಂಚತಂತ್ರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತವೆ.

ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ದ್ವಾರ ಸರಳವಾಗಿದ್ದು ಕಂಬಗಳ ಮೇಲಿನ ಕಲಶದಂತಹ ಅಲಂಕಾರಿಕ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿನ ಮಕರ ತೋರಣಯುಕ್ತ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳು ಇವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿದ್ದು ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಈ ದೇವಾಲಯವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೬.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಊರು	ಕೊಡದಗುಡ್ಡ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ
	ಸ್ಥಳ	ಊರಿನ ಉತ್ತರಭಾಗದ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ
	ಅಭಿಮುಖ	ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ಸು ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಆಧುನಿಕ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಗ್ರಾನೈಟ್ ಕಲ್ಲು

ದೇವಾಲಯವು ಕೊಡದಗುಡ್ಡದ ಉತ್ತರಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ.[೧೫] ಸುಮಾರು ೨೦೦೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿ ತೆರೆದ ಅಂತರಾಳ ನವರಂಗ ತೆರೆದ ಮುಖ ಮಂಟಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಹೊರಭಾಗದ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಉಪಾನ, ಪದ್ಮ, ಕಪೋತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಬಲಭಾಗದ(ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ) ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜಾಗೌರಿ, ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಪುರುಷನನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಭಿತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಾಳಿ, ಉತ್ತರ ಭಾಗದ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಎಡಭಾಗ) ಶೇಷಶಯನ ವಿಷ್ಣು ನಾಗಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮನೋಹರವಾಗಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಭಿತ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಸ್ತರದಲ್ಲಿನ ಕಪೋತ ಭಾಗವು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗೆ ಬಾಗಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಸರಳವಾಗಿದೆ. ಮುಖ ಮಂಟಪದ ಸುತ್ತಲಿನ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ.

ಗರ್ಭಗುಡಿಯು ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದ ಗೋಡೆ ಬದಲಾಗಿ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಉಳಿದು ಬಂದಿರುವ ಬಂಡೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನಿಕ ವೀರಭದ್ರ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ಉಳಿದ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಅದರ ದ್ವಾರವನ್ನು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಹಿತ್ತಾಳೆ ತಗಡಿನಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತರಾಳವು ತೆರೆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಮೂರ್ತಿಗಳಿಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಜಯನಗರ ಶೈಲಿಯ ದಪ್ಪನೆಯ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಈ ಕಂಬಗಳು ಚೌಕ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟ ಕೋನಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಂಬಗಳ ಮೇಲಿನ ಬೋಧಿಗೆಯಿಂದ ಇಳಿಬಿದ್ದ ಕಮಲ ಮೊಗ್ಗಿನ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿದೆ. ನವರಂಗದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮವಿದೆ. ಈ ನವರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಮೂಲತಃ ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಗಳಿದ್ದು ಈಗ ದಕ್ಷಿಣ ದ್ವಾರವನ್ನು ಮುಚ್ಚಲಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವದ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶೈವ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಿದ್ದಾರೆ. ದ್ವಾರವು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಮುಖಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತಿರುವ ನವರಂಗದ ಹೊರ ಭಿತ್ತಿಯ ಎಡಭಾಗದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕದನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ದೇಹ ಮೂರು ತಲೆಯ ಸಂಯುಕ್ತ ಹಸುವೊಂದನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಹಸುವು ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಹಾಲು ಸುರಿಸುವಂತಿದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವಂತಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ತಲೆ ಎತ್ತಿ ನಿಂತಿರುವಂತೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಈ ಹಸುವಿನ ಸಮೀಪವೇ ಒಂದು ಹಲ್ಲಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ದೇವಾಲಯದ ತೆರೆದ ಮುಖಮಂಟಪವು ಎರಡು ಕಂಬಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ನಂದಿ ಮಂಟಪವಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಲಾದ ನಂದಿ ಇದೆ. ನವರಂಗದ ಎತ್ತರದ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಶೈವ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಿದ್ದು ಲಲಾಟ ಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಕ್ರಿ ಶ ೧೪೯೭ ವೀರಭದ್ರ ದೇವರಿಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ದೇವಾಲಯವು ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದೇವಾಲಯವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೭.	ಊರು	ಬಸವಪುರ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ ಭಾಗಕ್ಕಿದೆ
	ಅಭಿಮುಖ	ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಕ
	ಕಾಲ	ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಶಿಖರವಿಲ್ಲ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಿಲೆ

ಈ ದೇವಾಲಯ ಬಸವಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೊಡದಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಶಿಖರವಿಲ್ಲ. ದೇವಾಲಯದ ಒಳಗಡೆ ಶಿವಲಿಂಗವಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ಎದುರಿಗೆ ನಂದಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರಂಗ ಮತ್ತು ನವರಂಗಗಳು ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

೮.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಗಣೇಶ
	ಸ್ಥಳ	ಊರಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ
	ಅಭಿಮುಖ	ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖ
	ಕಾಲ	೧೩-೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಶಿಖರವಿಲ್ಲ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆ

ಈ ದೇವಾಲಯವು ಗ್ರಾಮದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ದಪ್ಪನೆಯ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಶಿಖರವಿಲ್ಲಿ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಣೇಶನ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಅದು ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದೆ. ನೋಡಲು ತುಂಬಾ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ದ್ವಾರಗಳು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು ಲಾಲಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಅಂತರಾಳವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಅಂತರಾಳದ ದ್ವಾರವು ಸರಳ ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಹಾಗೂ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನವರಂಗ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

೯.	ಊರು	ಅಸಗೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಕಡ್ಲೆ ಬಸಪ್ಪ ದೇವಾಲಯ
	ಸ್ಥಳ	ಅಸಗೋಡಿನ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದೆ
	ಅಭಿಮುಖ	ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ
	ಕಾಲ	೧೨-೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಶಿಖರವಿಲ್ಲ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆ

ಅಸಗೋಡಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಡ್ಲೆ ಬಸಪ್ಪ ದೇವಾಲಯವು ಒಂದಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು ತ್ರಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯದ ಮಾದರಿಯಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ನಂದಿ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವು ಸರಳ ಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಮೂರು ಗರ್ಭಗೃಹಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ತೆರೆದ ಅಂತರಾಳಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ನವರಂಗವಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳು, ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಅರೆಗಂಬಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕಂಬಗಳು ಪೀಠ, ಪಾದ, ಚೌಕ ಬಹುಮುಖದಿಂದ ಕಳಸ, ಬೋಧಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಬಹುಮುಖ ದಿಂಡಿನಲ್ಲಿ ರತ್ನಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿವೆ. ಕಂಬದ ಮೇಲ್ಭಾದ ಕಳಸದಲ್ಲಿ ಕಿರುಗೂಡುಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಈ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಕೀರ್ತಿ ಮುಖಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಭಿತ್ತಿಯು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು ಶಿಖರ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾಗಿದ್ದು ಈಗ ಸಮತಟ್ಟವಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸೋಮ ಸೂತ್ರವು ಸಿಂಹಪ್ರಣಾಳವಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಪೂರ್ವ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಂಡಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೧೦	ಊರು	ಅಸಗೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದೆ
	ಅಭಿಮುಖ	ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ
	ಕಾಲ	೧೨-೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಆಧುನಿಕ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆ

ಅಸಗೋಡು ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಸಹ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಊರಿನ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿಗಿದೆ. ಆ ದೇವಾಲಯವು ಎರಡು ಗರ್ಭಗೃಹಗಳಿರುವ ದ್ವಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹಳೆಯ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ. ಅದರ ಮುಂದೆ ನಂದಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಪೂರ್ವದ ಕಡೆ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರವಿದೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣ ಕೆತ್ತನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆರು ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಸಭಾಮಂಟಪವು ೨೦x೧೬ ಅಡಿ ಅಗಲವಿದೆ.

ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಂತೆ ಹೊಸ ದೇವಾಲಯವು ನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು ಈ ಗರ್ಭಗುಡಿಯು ೪.૩, ೯.೫ ಅಡಿ ಅಗಲವಿದೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಣಿಪೀಠದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಂಭುಲಿಂಗವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಏಳು ಹೆಡೆಯ ಸರ್ಪದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮುಖವಾಡ ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂತರಾಳವು ಸರಳ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ನವರಂಗದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿದ್ದು ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಪೀಠ ಚೌಕಾಕಾರದ ಪಾದ ಬಹುಮುಖದಿಂದದ್ದು ಚೌಕ, ಗ್ರೀವ, ಬೋಧಿಗೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಎರಡು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಾಂಗಣದ ಈಶಾನ್ಯ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಭೈರಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿಯಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮುಖ್ಯ ದ್ವಾರದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತರದ ಜಗಲಿಮೇಲೆ ದೀಪಸ್ತಂಭವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ನೈರುತ್ಯ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಬಾಗಿಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಬಸವಣ್ಣನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಐದು ಶಾಸನಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಚಿತ್ರಗಳಿಲ್ಲ. ಆಧುನಿಕ ಶೈಲಿಯ ಶಿಖರವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಚಾಲುಕ್ಯ ಮತ್ತು ಹೊಯ್ಸಳ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ.

೧೧.	ಊರು	ದೇವೀಕೆರೆ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಗುರು ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ
	ಅಭಿಮುಖ	ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ
	ಕಾಲ	೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಶಿಖರವಿಲ್ಲ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆ

ಈ ದೇವಾಲಯವು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಗುರು ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಗದ್ದುಗೆ ಇದ್ದು. ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಲ್ಲ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರವು ಸರಳ ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿದ್ದು ಕಂಬಗಳು ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಸರಳ ರೀತಿಯ ಬೋಧಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಭಾಗದ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಚಿತ್ರಗಳಿಲ್ಲ. ದೇವಾಲಯವು ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಶಿಖರವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ.

ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಂಡುಬಂದಂತೆ ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಸಹ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಅನಂತಶಯನಮೂರ್ತಿ, ರಂಗನಾಥ, ಕೇಶವ, ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ ಓಬಳನರಸಿಂಹ, ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಮುಂತಾದವು ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಂಡು ಬರುವ ಪ್ರಮುಖ ದೇವರುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ.

೧೨.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯ
	ಸ್ಥಳ	ಊರಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ
	ಅಭಿಮುಖ	ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ
	ಕಾಲ	೧೫-೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಆಧುನಿಕ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆ

ಬಿಳಿಚೋಡಿನ ಊರಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯವು ಸುಮಾರು ೧೫-೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮವಾಗಿ ೭.೬, ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣವಾಗಿ ೭.೬ ಅಡಿ ಇದೆ. ಮಧ್ಯದ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಆಂಜನೇಯ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮೇಲೆ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಶಿಖರ ಮತ್ತು ಕಳಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಕಲ್ಲಿನ ಬಾಗಿಲಿನ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಇದರ ಸಭಾಮಂಟಪ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ ೨೪ ಅಡಿ, ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ೨೪.೭ ಅಡಿ ಇದೆ. ಹನ್ನೆರಡು ಕಂಬಗಳು ಗೋಡೆಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಗೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆ. ಮಧ್ಯದ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಚೌಕಾಕಾರ ಮೇಲೆ ಅಷ್ಟಕೋನದಲ್ಲಿ ಕಡೆದಿರುವರು. ಸಭಾಮಂಟಪದ ಮೇಲ್ಛಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಸುಂದರ ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಇದೆ. ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯ ಮತ್ತಿತರ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು

ಸುಂದರವಾಗಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಾಂಗಣವು ಪೂರ್ವ–ಪಶ್ಚಿಮ ೬೪ ಅಡಿ, ಉತ್ತರ–ದಕ್ಷಿಣ ೮೨ ಅಡಿ ಇದೆ.[೧೬] ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೀಪಸ್ತಂಭವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧೩.	ಊರು	ಅಸಗೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯ
	ಸ್ಥಳ	ಬಸ್ ನಿಲ್ದಾಣದಿಂದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ
	ಅಭಿಮುಖ	ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ
	ಕಾಲ	೧೬–೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಆಧುನಿಕ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆ

ಈ ದೇವಾಲಯವು ಮುಂಭಾಗದ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆ ಎತ್ತರವಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಕೆಳ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಆನೆ ಸೊಂಡಿಲಿನ ಸುಂದರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮೇಲಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೀತೆ ಆಂಜನೇಯ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗೃಹ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮವಾಗಿ ೯, ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣವಾಗಿ ೯.೩ ಅಡಿ ಇದೆ. ನಿಂತ ಭಂಗಿಯ ಆಂಜನೇಯ ಮೂರ್ತಿ ಪುಷ್ಕಳವಾಗಿದ್ದು ಸುಮಾರು ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರ ಮೂರು ಅಡಿ ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ಸಭಾ ಮಂಟಪವು ಸುಂದರ ನಯವಾದ ೧೬ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಸಭಾಮಂಟಪ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ ೧೫.೯ ಅಡಿ, ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣವಾಗಿ ೨೪ ಅಡಿ ಇದೆ. ನೆಲಕ್ಕೆ ಗ್ರಾನೈಟನ್ನು ಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಎತ್ತರದ ಸುಂದರ ದೀಪಸ್ತಂಭವಿದೆ. ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಣಶಿಲೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಪುನರುಜ್ಜೀವನಗೊಳಿಸಲಾಗಿದ್ದು ದೇವಾಲಯದ ಶಿಖರದ ಸುತ್ತಲೂ ಅನೇಕ ರಾಮಾಯಣದ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶಾಕ್ತ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಮಾತೃ ದೇವತೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆಯ ಆರಾಧಿಸುವ ಪಂಥವನ್ನು ಶಾಕ್ತ ಪಂಥವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಶಾಕ್ತ ಪಂಥದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸಿಂಧೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಿದ್ದೇವೆ. ವೈದಿಕ ಕಾಲದ ನಂತರ ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಶಾಕ್ತರ ಆರಾದ್ಯ ದೇವತೆಯೇ ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆ. ಈ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇವರುಗಳನ್ನು ಆದಿಶಕ್ತಿ, ಪರಾಶಕ್ತಿ, ಮಹಾಶಕ್ತಿ, ಮಹಾದೇವಿ ಮುಂತಾಗಿ ಕರೆದು ಆರಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.[೧೭] ಬನಶಂಕರಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಪಾರ್ವತಿ, ಉತ್ಸವಾಂಬ ಪ್ರಮುಖ ಶಾಕ್ತ ದೇವತೆಗಳಾಗಿವೆ. ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ

ಇಂತಹ ಶಾಕ್ತ ದೇವರುಗಳ ಆರಾಧನೆಯು ಇತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ದೇವತಾ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ.

೧೪.	ಊರು	ಚದುರಗೊಳ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಬನಶಂಕರಿ ದೇವಾಲಯ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಪೂರ್ವಭಾಗಕ್ಕೆ
	ಅಭಿಮುಖ	ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೯ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಶಿಖರ ಶೈಲಿ	ಶಿಖರವಿಲ್ಲ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಗ್ರಾನೈಟ್ ಮತ್ತು ಕಗ್ಗಲ್ಲು

ದೇವಾಲಯವು ಚದರಗೊಳ ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದ್ದು ಈಗ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದೆ. ಅದರ ಅದಿಷ್ಠಾನ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಭಿತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಕಲ್ಲನ್ನು ಬಳಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಿತ್ತಿಯು ಸರಳವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತರದಲ್ಲಿನ ಮೂಲ ಕಪೋತ ಭಾಗವು ಈಗ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಶಿಖರ ಭಾಗ ಈಗ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯು ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲೂ ಬನಶಂಕರಿ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮೇಲಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ದ್ವಾರವು ಸರಳವಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ಕಂಬಗಳು ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಮೂರ್ತಿಯು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಇದರ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ದೇವಾಲಯವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು

ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಉಗಮ

ಭಾರತದ ವಿವಿಧ ನೆಲಗಳ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಪ್ರಾಕ್ತನಶಾಸ್ತ್ರ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದಷ್ಟೆ ಪ್ರಾಚೀನವಾದವೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಸಿಂಧೂ ನದಿ ಬಯಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಿಲ್ಪಗಳೇ ಈವರೆಗೆ ಲಭ್ಯವಾದ ಭಾರತದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.[೮] ಇವು ನಂತರದ ಭಾರತೀಯ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾದವು. ವೇದಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇಂದ್ರ,

ವರುಣ, ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ನೀಡಿರುವುನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ರಾಮಾಯಣ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹರಾಧನೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಪ್ರಾಕ್ತನಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರ ಶಿಲ್ಪಾಕೃತಿಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದವುಗಳು. ಕಲ್ಲಿನ ಸ್ತಂಭಗಳ ಮೇಲಿನ ವೃಷಭ, ಆನೆ, ಸಿಂಹ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ಆಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವು.[೧೯] ಮೌರ್ಯರ ಶಕ್ತಿಯು ಇಳಿಮುಖವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಶುಂಗರು, ಕುಶಾನರು, ಕಳಿಂಗರು ಹಾಗೂ ಗುಪ್ತರ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ ರಚನೆಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಸಂಗಮವಾದ ಗಾಂಧಾರ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯು ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಯಿತು.[೨೦]

ಕರ್ನಾಟಕವು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರವಹಿಸಿದೆ. ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ ಪಿಕ್ಲಿಹಾಳ್, ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ ಮುಂತಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ನಸುಡಾವೆ ಮಣ್ಣಿನ ಮೂರ್ತಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಅವುಗಳ ಅಂದಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪದ ಪೂರ್ವಬಾವಿ ಹಂತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.[೨೧] ನಂತರ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರು, ಕದಂಬರು, ಗಂಗರು, ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಹೊಯ್ಸಳರು ಮತ್ತು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದರು.

ದೇವಾಲಯಗಳ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗಗಳಾದ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು[೨೨] ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಚಾಲುಕ್ಯ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರ ಕಾಲದ ವರೆಗೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಶಾಕ್ತ ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಶೈವ ಶಿಲ್ಪಗಳು

೧.	ಊರು	ಕೊಡದಗುಡ್ಡ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಭೈರವ ಶಿಲ್ಪ
	ಸ್ಥಳ	ಕೆರೆ ಏರಿಯ ಹಿಂದಿನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿದೆ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೬-೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಕಪ್ಪುಕಲ್ಲು

ಕೊಡದಗುಡ್ಡದ ಕೆರೆ ಏರಿಯ ಹಿಂದಿನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಭೈರವಶಿಲ್ಪವು ೨೧x೨೧ ಇಂಚು ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಕಪ್ಪುಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು ಶಿಲ್ಪವು ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕುಳಿತಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಶಿಲ್ಪದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಖಡ್ಗ, ತ್ರಿಶೂಲ, ಡಮರುಗ, ಕಪಾಲಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನು. ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದು ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ ಕೊರಳಹಾರ ಕಿವಿಯೋಲೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಗುಂಗರು ಕೂದಲು ಇದ್ದು ನಗ್ನವಾಗಿದ್ದು ಶಿಲ್ಪದ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಇದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೈರವ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಸ್ಥಾನಿಕನ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತೇವೆ ಆದರೆ ಇದು ಕುಳಿತ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದೆ.

೨	ಊರು	ಅಸಗೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ವೀರಭದ್ರ ಶಿಲ್ಪ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿದೆ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೪–೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಕಪ್ಪುಕಲ್ಲು

ಅಸಗೋಡಿನ ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಲಯದ ಮುಂದೆ ಇರುವ ವೀರಭದ್ರ ಶಿಲ್ಪವು ೪ ಕೈಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ, ಬಾಣ, ಬಿಲ್ಲು, ಗುರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನು. ಕೊರಳೊಳಗೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಹಾರ ರುಂಡಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವನು, ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕಿವಿಯೋಲೆ ತಲೆಗೆ ಕಿರೀಟ ಮೊಳಕಾಲದವರೆಗೆ ಕಟಿ ವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿರುವನು. ಶಿಲ್ಪದ ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಇದೆ.

೩.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಗಣೇಶ ಶಿಲ್ಪ
	ಸ್ಥಳ	ಗಣೇಶ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೩–೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಕಪ್ಪುಕಲ್ಲು

ಬಿಳಿಚೋಡು ಗ್ರಾಮದ ಗಣೇಶ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗಣೇಶಶಿಲ್ಪವು ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪವು ೪ ಕೈಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ದಂತ, ಆಯುಧ, ಅಂಕುಶ ಹಾಗೂ ಫಲ ಹಿಡಿದಿರುವನು. ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತಗೊಂಡಿದ್ದು ಕೊರಳಹಾರ, ಕಾಲುಂಗುರ, ಕಿವಿಯೋಲೆಗಳಿವೆ. ಶಿಲ್ಪದ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಇದೆ.

೪.	ಊರು	ಕೊಡದಗುಡ್ಡ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು

ಹೆಸರು	ವೀರಭದ್ರ
ಸ್ಥಳ	ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ
ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೫ ನೆಯ ಶತಮಾನ
ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಬಳಪದ ಶಿಲೆ ಮತ್ತು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಬಂಡೆಯಿಂದ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ

ಕೊಡದಗುಡ್ಡ ಗ್ರಾಮದ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ಮೂರ್ತಿಯು ಕ್ರಿ ಶ ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದಾಗಿದೆ. ಬಳಪದ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗದ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಮೂರ್ತಿ ಚತುರ್ಭುಜದಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಮೇಲಿನ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶೂಲ ಕೆಳಗಿನ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿರುವ ಕಠಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ದನಸ್ಸು ಕೆಳಗಿನ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಡಮರುಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸ್ಥಾನಿಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಯು ಕಿವಿಯೋಲೆ, ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ, ಮೊಳಕಾಲುವರೆಗೆ ಕಟಿವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿರುವುದು ಮೂರ್ತಿಯ ಕೈ ಮತ್ತು ಕಾಲ್ಕಡಗ ಕೈಯಾರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಶಿಲ್ಪ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೫.	ಊರು	ಚದರಗೊಳ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಭೈರವ ಶಿಲ್ಪ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಭೈರವ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೯ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಕಪ್ಪುಶಿಲೆ

ಈ ಭೈರವ ಮೂರ್ತಿಯು ಪಾಣಿಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾನಿಕವಾಗಿದೆ. ಶಿಲ್ಪ ಕಿರೀಟಧಾರಿಯಾಗಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅಷ್ಟ ಕೈಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ವಿವಿಧ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದೆ. ಸರ್ಪಕುಂಡಲ, ಕೊರಳಹಾರ, ಕಂಠಾಭರಣ, ಉದರಬಂಧ, ಕಂಠಿಬಂಧ ಮೊಳಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಉಪವಿತ, ತ್ರಿಶೂಲ, ಡಮರುಗ, ಅಂಕುಶ, ಖಡ್ಗ, ಕಠಾರಿ, ಧನಸ್ಸು, ಕಪಾಲ ಹಿಡಿದ ಎಂಟೂ ಕೈಗಳಿಗೂ ಕೈಕಡಗ ಹೊಂದಿದೆ. ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ನಗ್ನವಾಗಿ ಸರ್ಪದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಮೂರ್ತಿ ಇದಾಗಿದೆ. ಎಡಗಾಲ ಮುಂಭಾದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪ ಹೆಡೆಬಿಚ್ಚಿ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಬಾಲವನ್ನು ಚಾಚಿ ಮಲಗಿರುವಂತಿರುವ ಸರ್ಪದ ಮೇಲೆ ಈ ಮೂರ್ತಿ ಸ್ಥಾನಿಕವಾಗಿದೆ. ಬಲಗಾಲಿನ ಬಳಿ ವಾದ್ಯದವರು ಎಡಗಾಲ ಬಳಿ ನಾಯಿ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕ ಪುರುಷ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಇದ್ದು ಪಾಣಿಪೀಠದಲ್ಲಿ ಚೇಳು ಮತ್ತು ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.

೬.	ಊರು	ಗುತ್ತಿದುರ್ಗ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು

ಹೆಸರು	ಭೈರವ
ಸ್ಥಳ	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಗುಡಿಯ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿದೆ
ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನ
ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆ

ಈ ಒಂದು ಶಿಲ್ಪವು ಕಿರೀಟ ಮುಕುಟಧಾರಿಯಾಗಿ ಪಾಣಿಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾನಿಕವಾಗಿದೆ. ಚತುರ್ಭುಜಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಸರ್ಪ ಕುಂಡಲ ಕೊರಳಲಿ ಕಂಠಾಭರಣ ಎದೆಹಾರ ಕಟಿಸೂತ್ರ ಮೊಳಕಾಲವರೆಗೂ ಇಳಿಬಿದ್ದ ರುಂಡಮಾಲೆ ಮೊಳಕಾಲ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಕಾಲನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ಸರ್ಪಗಳಿವೆ ಕೈ ಕಡಗವಿದೆ ಮೂರ್ತಿಯ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶೂಲ, ಡಮರುಗ, ಖಡ್ಗ ಮತ್ತು ಕಪಾಲಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದೆ. ಕಾಲ್ಗಡಗ ಪಾದರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಈ ಮೂರ್ತಿ ನಿರ್ವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ್ದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೭.	ಊರು	ಅಸಗೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಶೈವ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಶಿಲ್ಪ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಕಣ್ಲೆ ಬಸಪ್ಪ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೪-೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಕಪ್ಪುಕಲ್ಲು

ಈ ಶಿಲ್ಪವು ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರವೇಶ ಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಚತುರ್ಭುಜಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ತನ್ನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಭಯ, ಡಮರುಗ, ತ್ರಿಶೂಲ, ಗಧೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನು. ಶಿಲ್ಪವು ಮೊಳಕಾಲಿನವರೆಗೆ ಕಟಿವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಕಂಠಹಾರ ಧರಿಸಿರುವನು ತಲೆಯ ಕೂದಲು ಭುಜದವರೆಗೆ ಇದೆ. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಆಭರಣ ಧರಿಸಿದ್ದು ಶಿಲ್ಪ ಬಹಳ ಭಗ್ನಗೊಂಡಿದೆ.

೮.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಶಿವಲಿಂಗ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆ

ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಿವಲಿಂಗವು ಕಪ್ಪುಶಿಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಪೀಠ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಪಾಣಿವಟ್ಟಲು ಜಲಾಹರಿ ರುದ್ರ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು

ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಿರುವ ಹಾಗೆ ಅದಿಷ್ಠಾನದ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ರುದ್ರಭಾಗದ ಒಂದು ಕಣ್ಣು ಕಂಚಿನಲ್ಲಿದೆ.

ವೈಷ್ಣವ ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು

ಪ್ರಸ್ತುತ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶೈವ ಶಿಲ್ಪಗಳಂತೆ ವೈಷ್ಣವ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಸಹ ಸಾಕಷ್ಟಿವೆ. ಕ್ರಿ ಶ ಸು ೭-ಲನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯಭಾಗದಿಂದಲೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ವೈಷ್ಣವ ಶಿಲ್ಪಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಹೊಯ್ಸಳರು, ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರ ಕಾಲದ ಅನೇಕ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೯.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನಾರಾಯಣ ಶಿಲ್ಪ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ನವರಂಗದಲ್ಲಿದೆ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಬಳಪದ ಶಿಲೆ

ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಎಡ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು ನಾರಾಯಣನು ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಭಗ್ನಗೊಂಡಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಯು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಕೈಹಾಕಿ ಸೊಂಟವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನು ನಾರಾಯಣನು. ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಾಲುಕಡಗ, ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ, ಕಟಿವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿರುವನು. ಕೊರಳಹಾರ, ತೋಳಬಂಧಿ, ಕೈ ಕಡಗ, ಕಿವಿಯೋಲೆ ತಲೆಗೆ ಕಿರೀಟ ಧರಿಸಿರುವನು.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಯು ನಾರಾಯಣನ ಎಡ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಎಡಗಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುವಳು, ಅವಳು ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಬಲಗೈಯನ್ನು ನಾರಾಯಣನ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಎಡಕೈಯನ್ನು ಸೊಂಟದ ಹತ್ತಿರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವಳು. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೊಳಕಾಲವರೆಗೆ ಸೀರೆಯನ್ನು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಕೈಬಳೆ, ಉಂಗುರ, ಕಾಲುಚೈನುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಳು. ಈ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಕಪ್ಪು ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು ನೋಡಲು ತುಂಬಾ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದೆ.

ಶಿಲ್ಪದ ಸುತ್ತಲೂ ಅಲಂಕಾರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಇದೆ. ಸುಂದರವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನ ಶಿಲ್ಪದ ಕೈಗಳು ಹಿಡಿದಿರುವ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಭಗ್ನಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶಿಲ್ಪದ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಇದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಇದು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದಾಗಿದೆ.

೧೦.	ಊರು	ಚದುರಗೊಳ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು

ಹೆಸರು ಅನಂತಶಯನ ವಿಷ್ಣು

ಸ್ಥಳ ಗ್ರಾಮದ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ

ಕಾಲ ಕ್ರಿ ಶ ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನ

ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆ

ಈ ಶಿಲ್ಪವು ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಇದೆ. ಏಳು ಹೆಡೆ ಸರ್ಪ ಅದರ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನ ಎರಡು ಕಾಲನ್ನು ಚಾಚಿ ಶಯನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಕಿರೀಟಮುಖಿಯಾದ ಈತನ ತಲೆಯನ್ನು ಬಲಗೈ ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದೆ. ಉಳಿದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಆಯುಧಗಳು ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಭುಜಕೀರ್ತ ಕೇಯೂರಗಳಿವೆ. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪತ್ರ ಕುಂಡಲ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಂಠಿಹಾರ ಉದರಬಂಧ ಕಾಲಿನವರೆಗೆ ಇಳಿಬಿದ್ದ ವೈಜಯಂತಿ ಹಾರವಿದೆ. ನಾಭಿಯಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಪದ್ಮದ ಮೇಲಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮಶಿಲ್ಪ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮೊಣಕಾಲಿನವರೆಗೆ ಇಳಿದಿದ್ದ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಮಣಿ ಹಾಗೂ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕಾಲಿನ ಬಳಿ ಕೇವಲ ಶ್ರೀದೇವಿಯೊಬ್ಬಳೇ ಕಾಣಬರುತ್ತಿದ್ದ ಭೂದೇವಿ ತ್ರುಟಿತಮಾಡಬೇಕೆನಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಇದನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೧೧. ಊರು ಬಿಳಿಚೋಡು

ಹೋಬಳಿ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಹೆಸರು ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿ

ಸ್ಥಳ ಗ್ರಾಮದ ಚೆನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ ನವರಂಗದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ

ಕಾಲ ಕ್ರಿ ಶ ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನ

ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆ/ಬಳಪದ ಕಲ್ಲು

ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿಯ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾನಿಕವಾಗಿ ಚತುರ್ಭುಜಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಕಿರೀಟ ಮುಕುಟಧಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪತ್ರ ಕುಂಡಲಗಳಿದ್ದು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಚಕ್ರ ಕೊಳಲು ಗದೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನು. ಕೈಗಳಿಗೆ ಕಡಗ, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ಹಾರಗಳಿವೆ. ಮಣಿ ಸರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾದ ದೊತಿ ಇದೆ. ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಡಗ, ಪಾದ ಸರಿಗಿದ್ದು ಕಾಲುಗಳ ಬಳಿ ಗೋವುಗಳ ಕೊಳಲನಾದವನ್ನು ಆಲಿಸುವ ರೀತಿ ಶಿಲ್ಪ ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಇದು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ್ದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೧೨. ಊರು ಕೊಡದಗುಡ್ಡ

ಹೋಬಳಿ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಹೆಸರು ವಿಷ್ಣುಶಿಲ್ಪ

ಸ್ಥಳ ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆ ಏರಿಯ ಹಿಂದಿನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿದೆ

	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಬಳಪದ ಶಿಲೆ

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಶಿಲ್ಪದ ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ ಮಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹೂತು ಹೋಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣು ತನ್ನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ಗಧೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನು ಹಾಗಾಗಿ ಶಿಲ್ಪವು ಸರಳ ಪ್ರಭಾವಳಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ತಲೆಗೆ ಕಿರೀಟ, ಕೈ ಕಡಗ, ತೋಳಬಂದಿ, ಕಂಠಹಾರ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪದ ಎದುರಿಗೆ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

೧೩.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ವಿಷ್ಣು ಶಿಲ್ಪ
	ಸ್ಥಳ	ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿದೆ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೪-೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆ

ವಿಷ್ಣುಶಿಲ್ಪವು ಪದ್ಮಾಸನ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಆಸೀನವಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗದೆ, ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದೆ. ಕಿರೀಟಧಾರಿಯಾದ ವಿಷ್ಣು ಕಾಲಿಗೆ ಕಡಗ ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ, ತೋಳುಬಂದಿ, ಕಂಠಹಾರ ವಿವಿಧ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದೆ. ಸುತ್ತಲು ಅಲಂಕೃತ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಇದೆ.

ಶಾಕ್ತ ಶಿಲ್ಪಗಳು

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಕಂಡುಬಂದಂತೆ ಶಾಕ್ತ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಸಹ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇತಿಹಾಸದ ಆರಂಭ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಮಾತೃದೇವತೆಯ ಆರಾಧನೆಯ ಸಮಾಜವನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಕ್ರಿ ಶ ೩೦೦೦ ರಿಂದ ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ಮಾತೃ ದೇವತಾ ಆರಾಧನೆ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಶಾಕ್ತ ದೇವತೆಯ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ ಅಂತಹ ಶಾಕ್ತ ದೇವತೆಯ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಮುಖ ಶಾಕ್ತ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೧೪.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಕಾಳಿ ಮತ್ತು ಶಿವ ಶಿಲ್ಪಗಳು
	ಸ್ಥಳ	ಕಾಳಮ್ಮ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೧೫-೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಕಪ್ಪು ಕಲ್ಲು

ಗ್ರಾಮದ ಕಾಳಮ್ಮ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಳಿ ಶಿಲ್ಪವು ತುಂಬಾ ಭಗ್ನಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ವಿವರಗಳು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಪೀಠದ ಮೇಲಿರುವ ಶಿಲ್ಪವು ಮರಳುಗಲ್ಲಿನದ್ದು. ಶಿಲ್ಪವು ಹೂವಿನಹಾರ, ಕಿವಿಯೋಲೆ, ಕಂಠಹಾರ ಮುಂತಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದೆ. ಕೆಳಗೆ ಸಿಂಹದ ಚಿತ್ರವಿದೆ. ಅದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಧಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಅದರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶೂಲವಿದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಶಿವ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಶಿಲ್ಪದ ಹಿಂದೆ ಅಲಂಕಾರವುಳ್ಳ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಇದೆ. ಶಿಲ್ಪದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಇದನ್ನು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧೫.	ಊರು	ಚದರಗೊಳ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಭದ್ರಕಾಳಿ
	ಸ್ಥಳ	ಬನಶಂಕರಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿದೆ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೯ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆ

ಬನಶಂಕರಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರು ಬನದಮ್ಮ, ಬನಶಂಕರಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪವು ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದು ಕಿರೀಟಮುಕುಟ ಧರಿಸಿದೆ. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಕುಂಡಲ, ಕಂಠಾಭರಣ, ಕೊರಳಧಾರ, ಕುಚಬಂಧವಿದ್ದು ಕಾಲಿನ ವರೆಗೆ ಇಳಿದಿದ್ದ ರುಂಡಮಾಲೆಯಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದೆ. ಚತುರ್ಭುಜಧಾರಿಯಾದ ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕೈ ಕಡಗವಿದೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಡಮರುಗ, ತ್ರಿಶೂಲ, ಕೆಳಗಿನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ ಮತ್ತು ಕಪಾಲಗಳಿವೆ. ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಕಟಿಬಂಧವಿದ್ದು ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ಕಡಗಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಈ ಮೂರ್ತಿಯು ಉಗ್ರ ಸ್ವರೂಪಿಯಾಗಿದೆ.

೧೬.	ಊರು	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಊರು	ಕೂಡದಗುಡ್ಡ
	ಹೋಬಳಿ	ಬಿಳಿಚೋಡು
	ಹೆಸರು	ಮಹಿಷಾಸುರಮರ್ದಿನಿ
	ಸ್ಥಳ	ಗ್ರಾಮದ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿದೆ
	ಕಾಲ	ಕ್ರಿ ಶ ೯ನೆಯ ಶತಮಾನ
	ಬಳಸಿದ ಶಿಲೆ	ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆ

ಶಿಲ್ಪವು ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಇದೆ. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ ಕುಂಡಲಗಳಿವೆ. ತಲೆಯ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಶಿರಶ್ಚಕ್ರವಿದೆ. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಂಠಾಭರಣದ ಜೊತೆಗೆ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಹಾರಗಳಿದ್ದು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಚಬಂದವಿದೆ. ಚತುರ್ಭುಜಧಾರಿಯಾದ ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ ಕೆಳಗಿನ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶೂಲವಿದ್ದು ಅಸುರನಿಗೆ ತಾಗಿಸಿದೆ. ಎಡಗೈಯನ್ನು ಅಸುರನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಬಳೆ ಕೇಯೂರಗಳಿವೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಯು

ಬಲಗಾಲನ್ನು ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದು ಎಡಪಾದವನ್ನು ಕೋಣದ ಮೇಲೆ ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಡಗ ಇದೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೋಣನನ್ನು ಹಿಮ್ಮುಖವಾಗಿ ಕೆತ್ತಿರುವುದು ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ವಿಶೇಷ. ಅಂದರೆ ಕೋಣ ಬಲಗಾಲಿನ ಕಡೆ ಮುಖಮಾಡಿ ನಿಂತಿದೆ. ಕೋಣನ ತಲೆ ಭಾಗದಿಂದ ಅಸುರನು ಹೊರಬಂದಿದ್ದು ಈ ಅಸುರನು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಗುರಾಣಿ, ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ ಹಿಡಿದು ವೀರಗಚ್ಚೆ ಧರಿಸಿದಂತೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು ಮಹಿಷಿಮರ್ಧನ ಕಾಲಿನ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಹವು ಕೋಣನ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿದಂತಿದೆ. ಸುತ್ತಲೂ ಸೀದಾ ಶೈಲಿಯ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಇದೆ.

ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಡಳಿತಾವಧಿಯಿಂದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರ ಕಾಲದ ವರೆಗೂ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಜೊತೆಗೆ ಅನೇಕ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಸಮಾಜದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಗಗಳಾಗಿ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿವೆ. ಜನರ ನೆಮ್ಮದಿ, ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು ಉಗಮಗೊಂಡಿದ್ದರೂ ಜನರ ಜೀವನದ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಂದಿನ ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೦೧. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಕೋಟೆ ಪರಿಸರದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ, ೪೧.

೦೨. ಜಗಲೂರು, ಪುಟ, ೨೯.

೦೩. ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ, ಪುಟ, ೯೪೧.

೦೪. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೯೪೧.

೦೫. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೯೪೨.

೦೬. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೯೪೫.

೦೭. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೯೪೫.

೦೮. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೯೪೪.

೦೯. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೯೪೫.

೧೦. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೯೪೮.

೧೧. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಕೋಟೆ ಪರಿಸರದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ, ೯೮.

೧೨. ಜಗಲೂರು, ಪುಟ, ೩೨.

೧೩. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೭೯–೮೦.

೧೪. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೮೦.

೧೫. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೩೦.

೧೬. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪುಟ, ೮೦.

೧೭. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಕೋಟೆ ಪರಿಸರದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ, ೧೦೨.

೧೮. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಪುಟ, ೬೨೭.

೧೯. ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಪುಟ, ೧೭೭.

೨೦. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಪುಟ, ೬೨೯.

೨೧. ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ ಸಂಪುಟ–೧, ಪುಟ, ೨೪೧–೨೪೩.

೨೨. ಜಗಲೂರು, ಪುಟ, ೩೫.

ಅಧ್ಯಾಯ ಆರು

ಸಮಾರೋಪ

ಅಧ್ಯಾಯ ಆರು

ಸಮಾರೋಪ

ಯಾವುದೇ ಒಂದು ನಾಡಿನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕಾದರೆ ತಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಆ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಂಡರೆ ಆಯಾ ಜಿಲ್ಲೆ, ತಾಲ್ಲೂಕು, ಹೋಬಳಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ನೆಲೆಗಳು, ಶಾಸನ, ದೇವಾಲಯ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಕೆರೆ–ಬಾವಿ ಮುಂತಾದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ನಾಡಿನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆ ಅಧ್ಯಯನದ ಕ್ಷೇತ್ರ ವಿಸ್ತಾರ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ಥಳೀಯ ಅಧ್ಯಯನದ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ' ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಲಾಗಿದೆ. ಸುದೀರ್ಘವಾದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಅಲೆಮಾರಿ ಜೀವನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕ್ರಮೇಣ ಒಂದು ಸುಸಂಬದ್ಧವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಅಸಗೋಡು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತಹ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಲಾಗಿದೆ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಶೋಧನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಈ ಪರಿಸರದ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸವು ಮೌರ್ಯರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅವಶೇಷಗಳು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಳ್ಳಾರಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ರಾಯಚೂರು ಮತ್ತು ಕೊಪ್ಪಳ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ. ಇವು ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಏಕರೂಪ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಮೌರ್ಯರು, ಶಾತವಾಹನರು, ಕದಂಬರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ನೊಳಂಬರು, ಸೇವುಣರು, ಹೊಯ್ಸಳರು, ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು ಮತ್ತು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರು ಹೀಗೆ ಹಲವು ರಾಜ ಮನೆತನಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಡಳಿತ ನಿರ್ವಹಿಸಿದವು. ಅರಸರಿಗೆ ನಿಷ್ಠರಾಗಿ ಸಾಮಂತರು ಮತ್ತು ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರರು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಂತ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರರಾಗಿ ಉಚ್ಚಂಗಿ ಕದಂಬರು, ನೊಳಂಬರು(ಪಲ್ಲವರು) ಮತ್ತು ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಕೊನೆಯ ಸಂತತಿಯು ಬಿಳಿಚೋಡು ಸಂತತಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದಾಗಿದ್ದು ಅವರಲ್ಲಿ ಭರಮಣ್ಣನಾಯಕನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಗಾರರಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದ ಪಾಳೆಗಾರನಾಗಿದ್ದನ್ನು ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ಭರಮಣ್ಣನಾಯಕನೆಂದು ಸಹ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಅರಸು ಮನೆತನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಇಡೀ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅನೇಕ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಂದ ಇವು ಅಂಕಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಂಗಿ ೩೦ರ ಪ್ರಾಂತ್ಯ, ಕದಂಬಳಿಗೆ ೧೦೦೦ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದವು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಹೆಸರು ಇಂದು ಮಾರ್ಪಾಡಾಗಿವೆ.

ನಾಡಿನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. ರಾಜಕೀಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವಿವರಗಳು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆಳುವ ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಶ್ರಮಿಕ ವರ್ಗವೆಂಬ ವರ್ಗೀಕೃತ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಕ ವರ್ಗ ತುಂಬಾ ಶ್ರಮ ಜೀವಿಗಳಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಕಾಲ-ಕಾಲಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರದೇಶ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಶ್ರೀಮಂತವಾಗುತ್ತಾ ಬಂತು. ಪ್ರಭುವರ್ಗ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತಮ್ಮನ್ನು ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದ ಕೀಳು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ ಮಾದಿಗರು ಸ್ವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಊರಿನ ತಳವಾರಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆದದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿನ ಶಾಸನಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಶಿಕ್ಷಣ ಅಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ದೇವಾಲಯ, ಮಠ, ಅಗ್ರಹಾರ, ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನ, ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಾಚಾರ್ಯರು, ಮಹಾಜನರು ವಿದ್ಯಾದಾನವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.)ಅಸಗೋಡು

ಮತ್ತು ಕಲ್ಲೇನಹಳ್ಳಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಅಂದಿನ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಇದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ಥಳೀಯ ಜನರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಇತ್ತು. ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಸಾಕಷ್ಟು ಸುಧಾರಿಸಿತ್ತು. ಕೆರೆ–ಹಳ್ಳ, ಬಾವಿ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಮೂಲಕ ಕೃಷಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ನೀರಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿತ್ತು. ವಿವಿಧ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೃಷಿ ಕೇಂದ್ರಿತವಾದ ಅನೇಕ ಗುಡಿ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡವು. ಇವುಗಳ ಉತ್ಪಾದಿತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾರಾಟ ಮಾಡಲು ಅನೇಕ ವರ್ತಕ ಶ್ರೇಣಿಗಳಿದ್ದವು. ಉತ್ಪಾದಿತ ವಸ್ತುಗಳು ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ವೃತ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಉದಾ: ಕುರಿ ತೆರಿಗೆ, ಮದುವೆ ಸುಂಕದ ತೆರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಶಾಸನಗಳು ಅನೇಕ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ.

ಧರ್ಮವು ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಈ ಧಾರ್ಮಿಕ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಆಡಳಿತ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತ್ತು. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ, ಶೈವ ಧರ್ಮಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಶೈವಧರ್ಮ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನಮಾನ ಗಳಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಮಂತ ಧರ್ಮವಾಗಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶೈವ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡವು. ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ನೇಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಳಾಮುಖ ಪಾಶುಪತಾಚಾರ್ಯರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ವೃದ್ಧಿಸಿತ್ತು. ಅವರು ಸಮಾಜ ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಅವುಗಳ ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಕಾರಣರಾದರು.

ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕ್ಷೇತ್ರ ಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಅವುಗಳ ವಾಸ್ತು ವಿನ್ಯಾಸ, ಕಲಾ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವೇ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಲಾ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ. ಬಹುತೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳು ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ರಚನೆಗೊಂಡು ಬಹಳ ಸರಳವಾಗಿವೆ. ಬಹು ಸಂಖ್ಯೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಗಳಿಂದ ವಂಚಿತಗೊಂಡು ಅವಸಾನದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕೇವಲ ಗತ ವೈಭವದ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ. ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳು ಕೇವಲ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕುರುಹುಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ ಹಾಗೂ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಜೊತೆಗೆ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬಿಡಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

'ಬಿಳಿಚೋಡು ಪರಿಸರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಶಾಸನಗಳು, ದೇವಾಲಯಗಳು, ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ವೀರಗಲ್ಲು, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೌಖಿಕ ಆಕರಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳು ಹಾಗೂ ಈಗಾಗಲೇ ಬಿಡಿ-ಬಿಡಿಯಾಗಿ ದಾಖಲೆಗೊಂಡ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿ ಬಿಳಿಚೋಡು ಪ್ರದೇಶದ ಸ್ಥಳೀಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಪ್ರಬಂಧವು ಕೇವಲ ಜಗಳೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಒಂದು ಬಿಳಿಚೋಡು ಹೋಬಳಿಯನ್ನು ಕುರಿತದ್ದಾಗಿದ್ದು ಇದರ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಇತರೆ ಹೋಬಳಿ ಪ್ರದೇಶದ ತುಲನಾತ್ಮಕ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಈ ಸಂಪ್ರಬಂಧವು ತೆರೆದಿಡುತ್ತದೆ.

ಅನುಬಂಧಗಳು

೧. ಗ್ರಂಥಋಣ

೨. ನಕ್ಷೆಗಳು

೩. ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು

ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳು

೦೧. ಗಿರಿಜಾ ಟಿ, ೨೦೦೧, **ದಾವಣಗೆರೆ ಇದು ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆ,** ನಿಹಾರಿಕಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ದಾವಣಗೆರೆ.

೦೨. ಸೋಮಶೇಖರ್ ಎಸ್ ವೈ (ಸಂ), ೨೦೧೦, **ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಮಾಲೆ-೪, ಜಗಲೂರು,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೦೩. ಸಿ ಪಿ ಕೆ, ೨೦೦೧, **ಶಾಸನಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೇಶ,** ಚೇತನ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು.

೦೪. ರಾಜಶೇಖರಪ್ಪ ಬಿ, ೨೦೦೧, **ಇತಿಹಾಸ ಕಥನ,** ಸಿ.ವಿ.ಜಿ. ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು.

೦೫. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ ಎಂ ಎಸ್, ೧೯೯೭, **ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರರು,** ಕಾವ್ಯಾಲಯ ಪ್ರಕಾಶಕರು, ಜಯನಗರ, ಮೈಸೂರು.

೦೬. ಶಿರೂರ ಬಿ ವಿ, ೨೦೦೮, **ಸಂಶೋಧನೆಯ ಸ್ವರೂಪ,** ಅನ್ನಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ.

೦೭. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ, ೨೦೦೨, **ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೪೫೦-೧೧೮೦),** ಸಪ್ನ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು.

೦೮. ಗೋಪಾಲ ಬಾ ರಾ, ೧೯೯೬, **ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತ,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು.

೦೯. ವೆಂಕಟರತ್ನ ಎ ಬಿ ಮತ್ತು ಪದ್ಮ ಎಂ ಬಿ, ೧೯೯೧, **ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನಾ ಮಾರ್ಗ,** ಪ್ರಿಂಟಿಗ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಕಂಪನಿ ಲಿಮಿಟಿಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು.

೧೦. ಸುರೇಶ್ ಬಿ., ೨೦೦೯, **ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಮತ್ತ ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆ ದೇವಾಲಯಗಳು,** ಸಂಶೋಧನಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬಾಲೆನಹಳ್ಳಿ, ಚಳ್ಳಕೆರೆ.

೧೧. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ ಬಿ, ೨೦೦೧, **ಕರ್ನಾಟಕದ ಪುರಾತತ್ವ ನೆಲೆಗಳು,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೧೨. ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ ಆರ್, ೧೯೮೨, **ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು,** ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೧೩. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ ಎ ಎಂ, ಆರ್. ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ (ಸಂ), ೧೯೮೨, **ಶಾಸನ ಸಂಗ್ರಹ,** ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೮.

೧೪. ರಮೇಶ ನಾಯಕ (ಸಂ), ೨೦೦೭, **ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನಗಳ ಮರುಚಿಂತನೆ,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೧೫. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಾಡಿಗಾರ, ೧೯೮೭, **ಪುರಾತತ್ವ ಪರಿಚಯ,** ಗಾಯಿತ್ರಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ.

೧೬. ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ ಆರ್, ೧೯೮೨, **ಶಾಸನ ಪರಿಚಯ,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೧೭. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ೨೦೦೪, **ಮೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾತವಾಹನ ಯುಗ,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೧೮. ಭಟ್‌ಸೂರಿ ಕೆ ಜಿ, ೨೦೦೯, **ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಶೋಧನೆ,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೧೯. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ, ೨೦೦೨, **ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬುಡಕಟ್ಟು ವೀರರು,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೨೦. ಸುಂದರ ಅ(ಸಂ), **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ ಸಂಪುಟ-೧,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೨೧. ರಾಜಾರಾಮ್ ಹೆಗಡೆ(ಸಂ), ೨೦೦೩, **ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ನಿರ್ವಹಣೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೨೨. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ(ಸಂ), ೨೦೦೧, **ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆ ಅಧ್ಯಯನದ ತಾತ್ವಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪ,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೨೩. ವಾಸುದೇವ ಬಡಿಗೇರ(ಸಂ), ೨೦೦೮, **ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಮಾಲೆ-೨, ಹಾನಗಲ್ಲು,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೨೪. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್, ೨೦೦೮, **ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಇತಿಹಾಸ,** ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೨೫. ಕೃಷ್ಣ ಎಂ ಹೆಚ್, ೧೯೫೭, **ಕರ್ನಾಟಕದ ಪೂರ್ಣ ಚರಿತ್ರೆ,** ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ.

೨೬. ಗೋಪಾಲರಾವ್ ಎಚ್ ಎಸ್, ೨೦೦೧, **ಶಾಸನ ಸಂಕಲನ,** ಅಳಿಲು ಸೇವಾಸಂಸ್ಥೆ, ಬಸವನಗುಡಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೨೭. ಚೆನ್ನಕ್ಕ ಪಾವಟೆ, ೨೦೦೩, **ಶಾಸನ ಸಂಜೀವಿನಿ,** ಚೆನ್ನಗಂಗಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ.

೨೮. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಅಳವಂಡಿ, ೧೯೯೭, **ಇತಿಹಾಸ ಕೋಶ** (ಭಾಗ-೧-ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕ), ಕಾವ್ಯಶ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕೊಪ್ಪಳ ಜಿಲ್ಲೆ.

೨೯. ಗೋಪಾಲ ಆರ್, ೨೦೦೫, **ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲಾ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ,** ಪ್ರಾಚ್ಯವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು.

೩೦. ದೇಸಾಯಿ ಪಿ ಬಿ, ೧೯೬೧, **ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಶಾಸನಗಳು,** ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನಾ ಸಂಸ್ಥೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ.

೩೧. ಸದಾಶಿವಯ್ಯ, ಎಂ ಹೆಚ್, ೧೯೭೯, **ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರ,** ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೂಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು.

೩೨. ನಂಜಮ್ಮಣ್ಣಿ ಎಂ, ೧೯೭೪, **ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರ ಪರಿಚಯ,** ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೂಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು.

೩೩. ಗೋಪಾಲ ಚಾ ರಾ ಮತ್ತು ವೆಂಕಟಚಲಶಾಸ್ತ್ರಿ (ಸಂ), ೧೯೭೫, **ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನಗಳು,** ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೂಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು.

೩೪. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ, ೧೯೬೯, **ಚಾಲುಕ್ಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ,** ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೩೫. ಸದಾ ಶಿವಪ್ಪ ಕುಂಬಾ, ೧೯೯೦, **ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದರ್ಶನ,** ಮಾಲತೇಶ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕುಂಚೂರು.

೩೬. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ, ೧೯೭೫, **ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪ,** ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೩೭. ಖಂಡೋಬರಾವ್ ಹೆಚ್, ೨೦೦೨, **ನಾಣ್ಯ ಕರ್ನಾಟಕ**(ವಾಸ್ತು ವಿನಿಮಯದಿಂದ ಕ್ರಿ ಶ ೨೦೦೦ದ ವರೆಗೆ) ಮಗರ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಸಹನಾ, ಗಾಂಧಿನಗರ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ.

೩೮. ರಾಮಯ್ಯಂಗರ್, ೧೯೬೬, **ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ಹಿಂದೂ ರಾಜ್ಯಗಳು,** ಬಸವನಗುಡಿ ಬೀದಿ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೩೯. ನಾಗೇಶ್ ಹೆಚ್ ವಿ, ೧೯೮೬, **ಭಾರತೀಯ ಗ್ರಾಮ,** ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೂಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು.

೪೦. ಷೇಕ್ ಅಲಿ ಬಿ ಮತ್ತು ಇತರರು, ೧೯೭೬, **ಇತಿಹಾಸ ಪರಿಚಯ, ಭಾಗ–೨** (ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರೂಪರೇಶೆಗಳು), ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೂಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು.

೪೧. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ, ೨೦೦೩, **ಕರ್ನಾಟಕ ನಾಣ್ಯ ಪರಂಪರೆ**, ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ, ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೪೨. ಸದಾಶಿವಪ್ಪ ಕುಂಬಾ, ೧೯೯೨, **ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಪಾಳೆಗಾರರು**, ಮಾಲತೇಶ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ.

೪೩. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ, ೨೦೦೬, **ಕಾಮಗೇತಿ ವಂಶಜರ ಚರಿತ್ರೆ**, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೪೪. ಮೂರ್ತಿ ಕೆ ಎಲ್ ಎಂ, ೧೯೯೮, **ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪ**, ರಂಜಿತ ಪ್ರಕಾಶನ, ತುಮಕೂರು.

೪೫. ರಾಜಶೇಖರಪ್ಪ ಬಿ, ೨೦೦೧, **ದುರ್ಗಶೋಧನ**, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು.

೪೬. ಪ್ರಭಾಕರ್ ಎಂ ಎನ್, ೨೦೧೧, **ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತು**, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೪೭. ಮಂಜುನಾಥ ಎಂ ಜಿ, ೨೦೦೯, **ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸ**, ಸುಮುಖ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೪೮. ರಾಜಶೇಖರ್ ಎಸ್, ೧೯೮೮, **ಕರ್ನಾಟಕದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರಕಲೆ**, ಸುಜಾತ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್ಸ್, ಧಾರವಾಡ.

೪೯. ರಾಮಚಂದ್ರ ರಾವ್ ಎನ್ ಕೆ, ೧೯೭೫, **ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ-ನೆಲೆ ಹಿನ್ನೆಲೆ**, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೫೦. ನಂಜಮ್ಮಣ್ಣಿ, ೧೯೮೨, **ಭಾರತೀಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು**, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೂಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು.

೫೧. ರಮೇಶ್ ಸ ಚಿ, ೨೦೧೦, **ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನಪದ ಆಚರಣೆಗಳು**, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೫೨. ಅಂಬಳಿಕೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣ(ಪ್ರ ಸಂ), ೨೦೦೯, **ಕನ್ನಡ ವಿಷಯ ವಿಶ್ವಕೋಶ**, ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ, ಕುವೆಂಪು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು.

೫೩. ಮಹಾಂತೇಶ್ ಎನ್ ಎಸ್, ೨೦೦೮, **ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಕೋಟೆ ಪರಿಸರದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ**, ರೇಣುಕಾ ಪ್ರಕಾಶನ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ.

೫೪. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್, ೧೯೯೭, **ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ**, ಡಿವಿಕೆ ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರಕಾಶನ ಮೈಸೂರು.

ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್‌ಗಳು

೦೧. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್(ಸಂ), ೧೯೮೬, **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್, ಭಾಗ-೩**, ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೦೨. ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ, ಸಂಪುಟ-೧೧.

೦೩. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್(ಸಂ), ೧೯೮೪, **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್, ಭಾಗ-೧**, ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪ್ರಬಂಧಗಳು

೦೧. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ, ೨೦೦೬, **ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ರಕ್ಷಣಾ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪ**, ಪಿಹೆಚ್ ಡಿ, ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೦೨. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ, ೨೦೦೦, **ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು**, ಪಿಹೆಚ್, ಡಿ, ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾ ಪ್ರಬಂಧ. ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

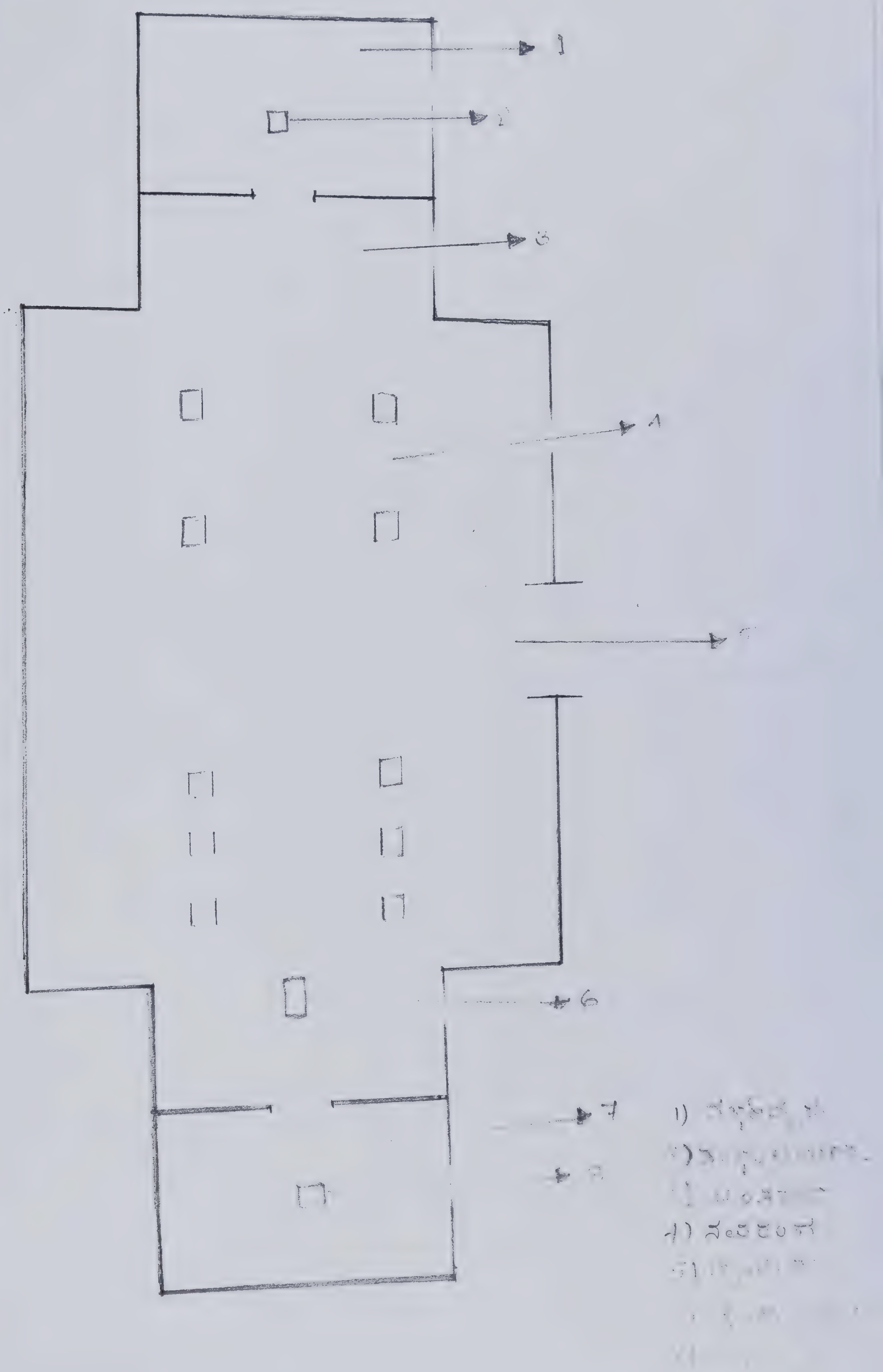
೦೩. ಮಂಜಣ್ಣ ಪಿ ಬಿ, ೨೦೦೯, **ಕಣಕುಪ್ಪೆ ಪರಿಸರ:ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ**, ಅಪ್ರಕಟಿತ ಎಂ ಫಿಲ್ ನಿಬಂಧ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೦೪. ಶ್ರೀಮತಿ ಜಯಮ್ಮ ಹೆಚ್, ೨೦೦೨, **ನೊಳಂಬರ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ**, ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ ಮಹಾ ಪ್ರಬಂಧ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

೦೫. ಶ್ರೀಮತಿ ಮಹಾನಂದ ಎಂ ಗೊಂದಿ, ೨೦೦೮, **ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿ**, ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ ಮಹಾ ಪ್ರಬಂಧ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

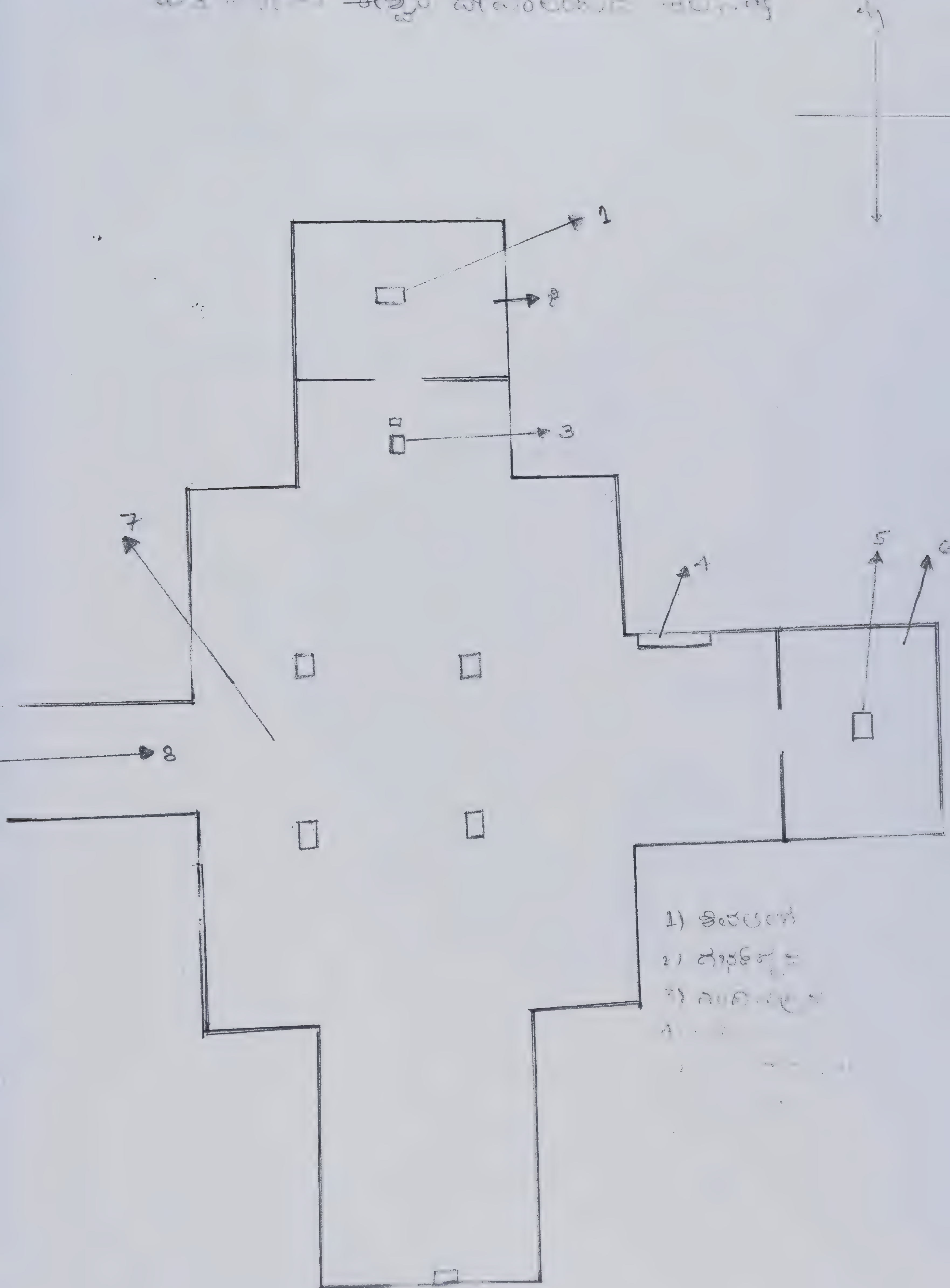
೦೬. ಶ್ರೀಮತಿ ಶಕುಂತಲಾ ಎಸ್, ೨೦೦೯, **ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪಾಳೆಗಾರರ ಕಾಲದ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ**, ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ ಮಹಾ ಪ್ರಬಂಧ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

ನಕ್ಷೆಗಳು

1
2
3
4
5
6
7
8
4) ನವರಂಗ

ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ತಳವಿನ್ಯಾಸ

ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ನಕ್ಷೆ

ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಕ್ಷೆ

ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು

ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ, ಭಿತ್ತಿಯಭಾಗ
ಕೊಡದಗುಡ್ಡ

ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ, ಗೋಪುರ
ಕೊಡದಗುಡ್ಡ

ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ
ಅಸಗೋಡು

ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಬಿಳಿಚೋಡು

ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ, ಕಂಬ
ಕೊಡದಗುಡ್ಡ

ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಕಂಬ
ಅಸಗೋಡು

ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ,
ಕಂಬ ಬಿಳಿಚೋಡು

ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ, ಕಂಬ ಕೊಡದಗುಡ್ಡ

ವೀರಭದ್ರ ಕೊಡದಗುಡ್ಡ

ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ, ಕಂಬಗಳು
ಕೊಡದಗುಡ್ಡ

ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಅಸಗೋಡು

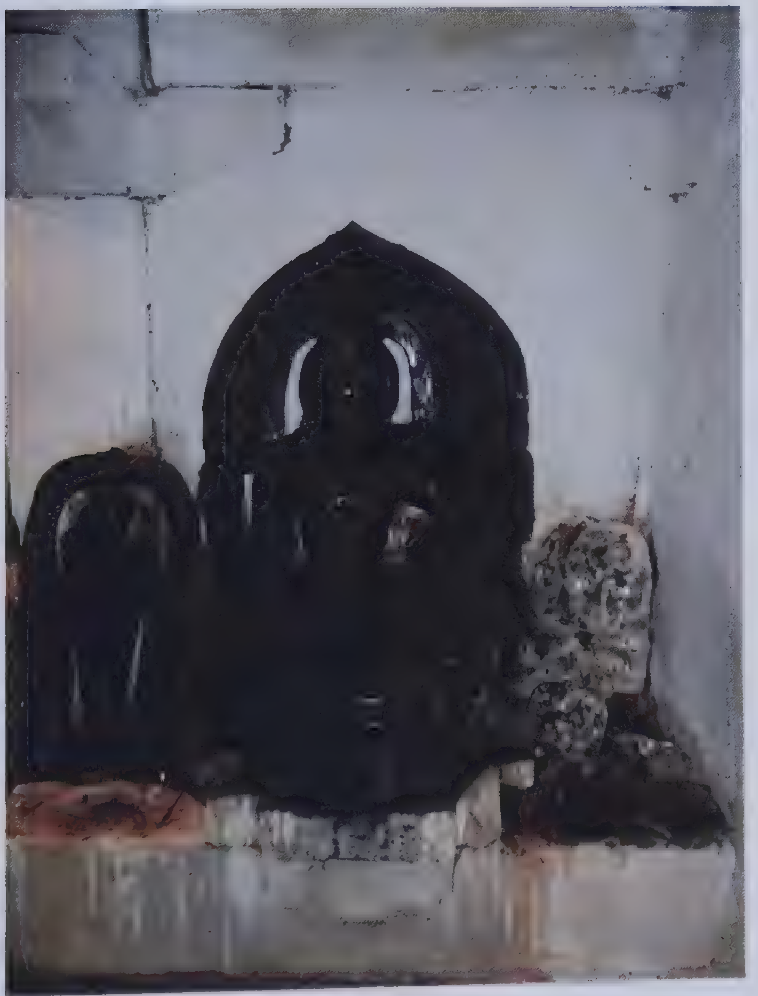
ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಕಂಬ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಕಾಳಿ ವಿಗ್ರಹ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ,

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಯಣ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವಾಲಯ

ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಜೋಡಿನಂದಿ ದೇವೀಕೆರೆ

ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹ
ಅಸಗೋಡು

ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹ,
ಬಿಳಿಚೋಡು

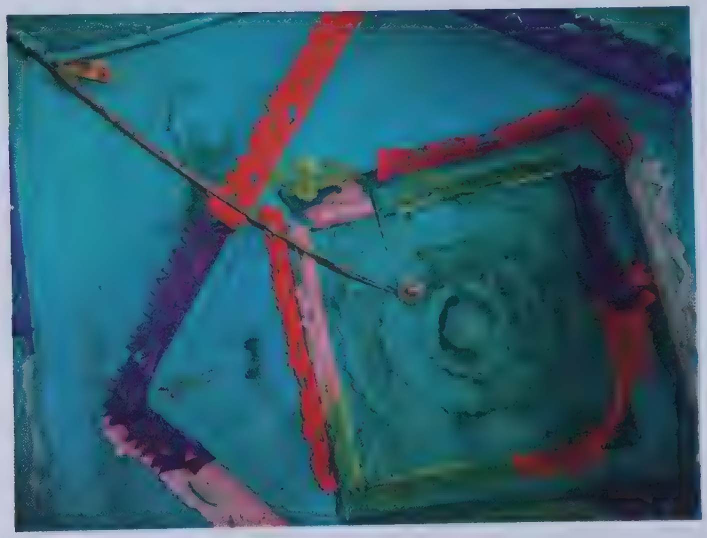

ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ,
ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಅಸಗೋಡು

ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ, ಭುವನೇಶ್ವರಿ
ಕೊಡದಗುಡ್ಡ

ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ,
ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಭುವನೇಶ್ವರಿ
ಬಿಳಿಚೋಡು

ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಬಿಳಿಚೋಡು

ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಿಳಿಚೋಡು

ನವರಂಗ ಅಸಗೋಡು

ಪುಷ್ಕರಣಿ ಕೊಡದಗುಡ್ಡ

ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಅದಿಷ್ಟಾನ,
ಅಸಗೋಡು

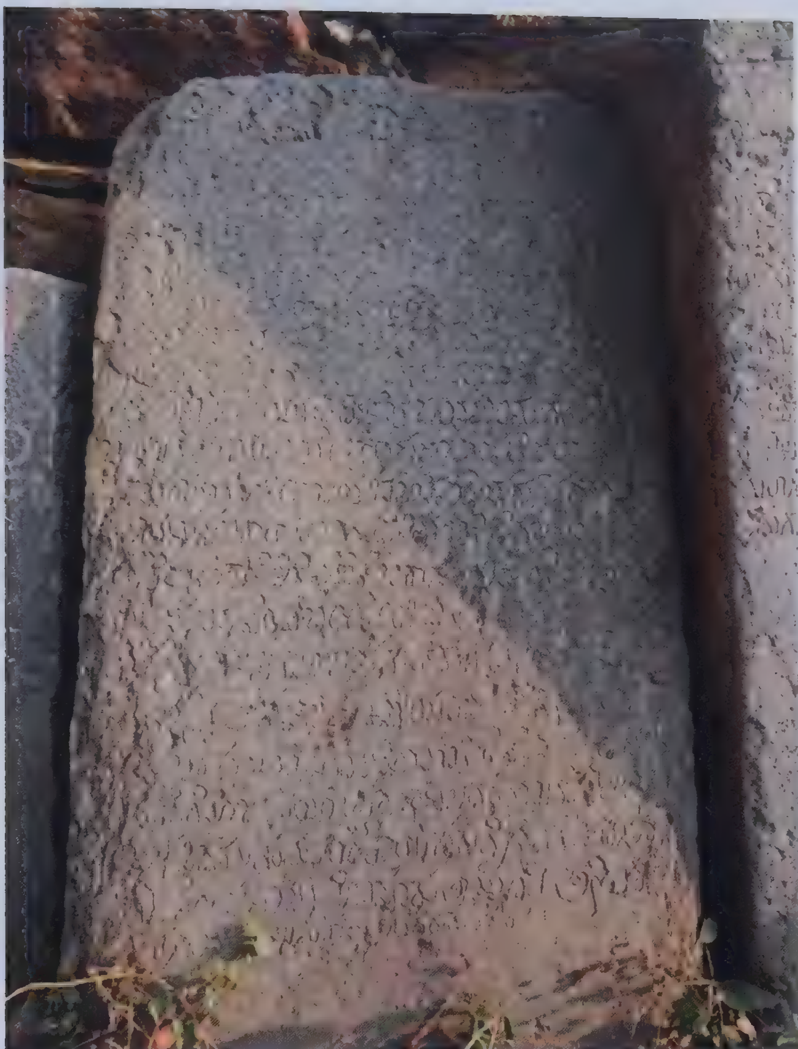
ವೀರಗಲ್ಲು, ಬಸವಪುರ

ಚನ್ನಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ನಾಗದೇವತೆ,
ಬಿಳಿಚೋಡು

ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ ಭೀತಿಯ ಭಾಗ,
ಕೊಡದಗುಡ್ಡ

ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಶಾಸನ ಬಿಳಿಚೋಡು

ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಶಾಸನಗಳು,
ಅಸಗೋಡು

ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯ, ಶಾಸನ
ಕೊಡದಗುಡ್ಡ

ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಶಾಸನ,
ಅಸಗೋಡು

ವೀರಗಲ್ಲು ಕಡಲೆ ಬಸವೇಶ್ವರ

ದೇವಾಲಯ ಅಸಗೋಡು

ವೀರಗಲ್ಲು ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಬಿಳಿಚೋಡು

ವೀರಗಲ್ಲು ಕಡಲೆ ಬಸವೇಶ್ವರ

ದೇವಾಲಯ ಅಸಗೋಡು

ವೀರಗಲ್ಲು ದೇವೀಕೆರೆ